

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL
OF EUROPE CONSEIL
DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду щодо України

Київ
2012

**Свобода вираження поглядів:
практика Європейського суду
щодо України**

Київ
ФЕНІКС
2012

УДК 341.645:342.727](4)
ББК 67.9(4)412.1
С25

**Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду щодо
С25 України** / [Інститут Медіа Права ; за редакцією Т. Шевченка,
А. Балацької]. — К. : Фенікс, 2012. — 192 с.

ISBN 978-966-651-998-9

У виданні вміщені найбільш ілюстративні рішення Європейського суду з прав людини щодо України у справах щодо свободи вираження поглядів. Збірка має практичне значення і розрахована на суддів, юристів, державних службовців, журналістів, громадських діячів та інших осіб, які працюють у галузі захисту свободи вираження поглядів, використовують у своїй роботі практику Європейського суду.

Переклад справ «Вітренко та інші проти України», «Мирський проти України», «Сірик проти України» та «Редакція газети “Правое дело” і Штекель проти України» здійснено в рамках Спільного проекту Європейського Союзу та Ради Європи «Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі».

УДК 341.645:342.727](4)
ББК 67.9(4)412.1

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

СПРИЯННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Це видання було підготовлено за фінансової підтримки
Європейського Союзу та Ради Європи в рамках
Спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи
«Сприяння європейським стандартам
в українському медійному середовищі»*

*Перекладач відповідає за вірність цього перекладу,
опублікованого за угодою з Радою Європи*

*This publication has been produced with the financial
assistance of the European Union and the Council of Europe
in the framework of the Joint Programme of the European
Union and the Council of Europe “Promotion of European
standards in the Ukrainian media environment”*

*The interpreter is responsible for the accuracy of this translation published
under the agreement with the Council of Europe*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
СПРАВА «УКРАЇНСЬКА ПРЕС-ГРУПА» ПРОТИ УКРАЇНИ» (29 березня 2005 року)	7
СПРАВА «САЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (6 вересня 2005 року) . . .	41
СПРАВА «ЛЯШКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (10 серпня 2006 року) . . .	92
СПРАВА «ВІТРЕНКО ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (16 грудня 2008 року)	114
СПРАВА «МИРСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (20 серпня 2010 року)	133
СПРАВА «СІРИК ПРОТИ УКРАЇНИ» (30 червня 2011 року) . . .	147
СПРАВА «РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ “ПРАВОО ДЕЛО” І ШТЕКЕЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ» (5 серпня 2011 року)	166

ВСТУП

Забезпечення гарантій захисту прав громадян на вільне вираження поглядів та сприяння впровадженню європейських стандартів свободи преси залишається актуальним для України і на початку третього десятиліття від незалежності України. Про це стверджують як міжнародні експерти, так і самі українські урядовці. Кількість фактів порушень інформаційних прав громадян щороку невпинно зростає, а кожні вибори відзначаються сплеском позовів до журналістів, часто на значні суми.

Центральну роль в практичному забезпеченні реалізації міжнародних стандартів права свободи вираження поглядів відіграє практика Європейського суду з прав людини. Його значення, починаючи з моменту утворення і по сьогоднішній день, важко переоцінити. Зокрема, під час зустрічі у Брайтоні 19–20 квітня 2012 року представники 47 держав — членів Ради Європи знову урочисто задекларували основну роль Суду в системі захисту прав людини.

Вже у своїх перших напрацюваннях щодо статті 10 Європейської Конвенції з прав людини та основоположних свобод Суд наголосив, що провідна роль ЗМІ полягає у приверненні уваги та висвітленні інформації, яка стосується проблемних явищ у суспільстві та в забезпеченні можливості громадян брати участь у прийнятті рішень. Цінність поглядів Європейського суду полягає також у їх динамічності, відповідності вимогам сьогодення. Стрімкі зміни медійного ландшафту останніх років спонукали необхідність перегляду та доповнення існуючої політики розуміння прав людини. Зокрема, це стосується застосування встановлених гарантій захисту до електронних ЗМІ, гарантування права на доступ до телекомунікаційних послуг, а також забезпечення права на доступ до інформації.

У даному виданні вміщена підбірка рішень у справах стосовно свободи вираження поглядів щодо України. Перше рішення по статті 10 було прийняте у березні 2005 року. У справі «Української Прес-Групи», визнаючи порушення за українським урядом, Суд наголосив, що межі припустимої критики ширші, коли йдеться про політика, ніж коли йдеться про пересічного громадянина, а вимога щодо доведення правдивості оціночного судження є пря-

ним порушенням свободи вираження поглядів. У наступних справах — «Салов проти України» (2005), «Ляшко проти України» (2006) та «Вітренко та інші проти України» (2008) — Суд наголосив на тому, що свобода політичних дебатів перебуває в самому серці побудови демократичного суспільства.

У нещодавньому рішенні за заявою редакції газети «Правое дело» та її головного редактора Штекеля (2011) Суд зазначив, що право громадськості отримувати інформацію має, безсумнівно, розповсюджуватись не лише на друковані ЗМІ, а й на їх електронні аналоги. Суд констатував порушення у зв'язку з відсутністю в національній системі гарантій, які дозволяли б журналістам вільно використовувати інформацію, здобуту з мережі Інтернет без остраху покарання. Такий стан справ, на думку Суду, є прямою перепоною для медіа у виконанні функцій «сторожового пса» демократії.

Тарас Шевченко
Директор Інституту Медіа Права
1 липня 2012 року

СПРАВА
«“УКРАЇНСЬКА ПРЕС-ГРУПА”
ПРОТИ УКРАЇНИ»

КОЛИШНЯ ДРУГА СЕКЦІЯ

Заява № 72713/01

РІШЕННЯ

Страсбург

29 березня 2005 року

У справі «“Українська Прес-Група” проти України»

Європейський суд з прав людини (Друга Секція), засідаючи палатою у складі суддів:

п. Ж.-П. Коста (Mr J.-P. Costa), голова,

п. А. Б. Бака (Mr A. B. Baka),

п. Л. Лукаїдес (Mr L. Lucaides),

п. К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),

п. В. Буткевич (Mr V. Butkevych),

пані В. Томасен (Mrs W. Thomassen)

п. М. Угрехелідзе (Mr M. Ugrekheldze),

п. Т. Л. Ерлі (Mr T. L. Early), заступник секретаря секції,

після обговорення у нарадчій кімнаті 18 травня 2004 та 8 березня 2005 року

вносить таке рішення, яке було прийняте в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було порушено проти України на підставі заяви № 72713/01, поданої до Суду 12 грудня 2000 року у відповідності до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основних свобод

(далі — Конвенція), компанією «Українська Прес-Група» (далі — заявник).

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженими пані Валерією Лутковською та її наступницею пані Зоряною Бортновською.

3. Ухвалою від 18 травня 2004 року Суд визнав заяву частково прийнятною.

4. Заявник і Уряд надали свої зауваження щодо суті справи (правило 59, § 1). Після консультації зі сторонами палата вирішила провести усні слухання щодо суті (правило 59, § 3 *in fine*). Слухання були призначені на 6 липня 2004 року.

5. 2 липня 2004 року сторони надіслали до Суду пропозицію щодо дружнього врегулювання справи.

6. 5 липня Суд відклав усні слухання справи для вивчення дружнього врегулювання, якого досягли сторони.

7. 5 жовтня 2004 року Суд вирішив обійтись без усних слухань у справі та відмовити у прийнятті дружнього врегулювання, запропонованого сторонами, оскільки вважав, що принцип поваги до прав людини, визначений у Конвенції, вимагав подальшого розгляду справи відповідно до параграфа 1 статті 37 *in fine* та параграфа 1 (b) статті 38 Конвенції.

8. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад своїх секцій (правило 25, § 1). Проте було вирішено залишити цю справу на розгляді у колишньої Другої Секції (правило 52, § 1).

ФАКТИ

9. Заявник, ЗАТ «Українська Прес-Група», є приватною юридичною особою, яка зареєстрована та знаходиться в м. Києві, Україна. Ця юридична особа є власником щоденної газети «День».

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

10. Факти справи, представлені сторонами, можуть бути викладені таким чином.

А. Провадження щодо публікації від 21 серпня 1999 року

11. 21 серпня 1999 року в газеті «День» було опубліковано статтю Тетяни Коробової під назвою «Другий Юрік для бідних Йориків, чи Українська модифікація Лебеда?». У статті зазначається:

«Эпиграф: И это все о ней, о нашей и вашей Наташе. О месте, которое прогрессивная социалистка Наталия Витренко может занять либо не занять — в зависимости от того, какой из сценариев Банковой победит в конечном итоге на “тендере” в кабинет № 1. И, конечно, со скидкой на степень погрешности в прогнозировании управляемости объекта.

Первый вариант был обозначен еще весной и строился на положении, что Петр Симоненко, по мнению Банковой, недостаточно “красив и ярк” для исполнения роли “страшилки” в предвыборном сценарии “а ля рюс” — “реформатор против красной угрозы”. Наталия Витренко с ее “урановыми рудниками” и Владимиром Марченко гораздо более впечатляюща. И потом лучшие политологи и социологи вдруг стали нам рассказывать, что она единственная способна победить Кучму во втором туре с 33 процентами. Политологов и социологов вскоре поправили, и процент Наталии Михайловны резко пошел вниз. Но это скорее, видимо, говорит об уровне свободного развития наук и склоках в окружении главного тела, нежели о реальных показателях пани Витренко. Конечно, поверить в то, что треть населения страны, видя по телевизору, как наша Наташа лупит депутата, уложенного на пол кулаками Марченко, и при этом бежит не вызывать санитаров, а, наоборот, голосовать за прогрессивный социализм, — невозможно. Ну, очевидно придется, если учесть, что “жириновский процент” 10–11 — это норма в нормальной стране, а не в той, где общество уже преимущественно состоит из больных и нищих. О том, что Наталии Витренко отводится особая роль, подтвердилось и при мучительном подсчете Центризбиркомом подписей в ее поддержку. Это сегодня нам рассказывает многоуважаемый председатель ЦИК Михаил Рябец, как не прав Верховный Суд, обошедший вопрос о миллионе подписей и заставивший ЦИК зарегистрировать кандидатами в президенты претендентов, по сути, без учета этой нормы. Но совсем недавно тот же Рябец делился с обществом откровениями, которые в переводе с доверительно-эмоционального звучат так: все зарегистрированные ЦИК (добровольно!) кандидаты не должны быть зарегистрированы, потому что серьезной проверки не выдержали бы подписные листы ни одного из претендентов, в том числе и Кучмы? Тогда что же было критерием? Представление ЦИК и ее председателя о том, какой именно рас-

клад на предвыборной сцене будет наиболее целесообразен? Тогда и для ЦИК, видимо, не секрет, какие дискуссии предшествовали решению Банковой в конечном итоге зарегистрировать Наталию Михайловну, у которой проблемы были по многим причинам, — может, здесь поделился бы подробностями безвременно и очень невовремя покинувший нашу страну Вадим Рабинович? Или доверенное лицо Кучмы, господин Волков, вышедший победителем в борьбе за регистрацию Наташи?

Как выясняется, не опасение получить в лице Витренко, в случае нерегистрации, сорвавшуюся с цепи дикую силу продиктовало окончательное решение Банковой, а сценарий “Кучма — Симоненко”, в который срочно вносятся коррективы по причине “ненадежности” Петра Николаевича. Дело в том, что постоянно демонстрируемая спикером Ткаченко уверенность — дескать, с Симоненко удастся договориться, а также довольно устойчивая позиция некоторых компартийных идеологов, которые полагают, что КПУ не нужны сегодня ни чистый (компартийный) проигрыш, ни, тем более, чистая (с проекцией на болгарский вариант) победа, спровоцировали усиление суеты на Банковой. Сыпется б/у российский сценарий, а больше-то ничего нет! Поэтому в дело пошел улучшенный вариант: довести именно Наталию Витренко до второго тура, выставить ее против Кучмы — с уверенностью, что в конечном итоге сработает страх перед тем, что Витренко с Марченко придут к управлению страной, и тогда все, в том числе и разнообразные левые, дружно проголосуют за Кучму.

Рисковые ребята на Банковой, конечно. Потому что на их авантюру можно было бы ответить адекватно. К примеру, все штабы основных претендентов, выбывших из борьбы, договариваются и отпускают свои электоральные массы на вольное голосование. Не призывая, разумеется, голосовать за Витренко, но проведя работу с активом: дескать, лозунг “только не Кучма!” актуален как никогда. В конце концов, аморальности в этом ни чуть не больше, чем в самой разработке сценаристов кучминских штабов. И если наша юная демократия должна переболеть свинкой, то чем раньше, тем лучше — крепче будет иммунитет, детские болезни должны случаться в детском же возрасте.

В стране при президенте Витренко будет жутко и весело, но недолго. Как в Крыму при Юрике Мешкове. А уж какое всенародное помешательство было... Сначала страшно, а потом смешно. Он выйдет, покричит перед народом, стройно так, артистично, голос уверенный, металлический, все понятно, бабушки визжат и плачут, руки целовать пытаются... А ни одна контора не слушается. Хвать за автомат — побежал главного милиционера менять. Поменял. А на нового все чихают. Хвать — в СБУ. А там с ним вежливо поговорили, а его вновь назначенных — с лесницы пинком

и пообещали что-то оторвать... Время идет, разноцветная оппозиция объединяется, разъехавшиеся было бандиты возвращаются, чиновничество от ЖЭКа до правительства саботирует, Верховный Совет полномочия президентские ограничивает — все дружат между собой против Юрика, жизнь лучше не становится, харизма рассыпается, народ трезвеет. Некоторые говорят: то Крым, у него за спиной Киев был. Ну, кто был за спиной, когда появился, — не будем сегодня ворошить. А то, что автономия — не государство, так в том-то и дело. Была бы армия — быстрее бы все кончилось, граждане... Марченко генерала Кузьмука, конечно, строить будет и отставлять, но очень посмотреть хочется... И Верховная Рада какая дружная останется, и как быстро конституционные поправки пойдут! Рассвет парламентаризма!.. Досрочные выборы президента, видимо, будут весной?.. Наталия Михайловна, дай Бог здоровья, окончательно поставит точку в спорах, способна ли украинская земля рождать собственных “ньютонов” в юбке. И единственное перспективное зло от этого эксперимента будет состоять в сложностях, которые на следующих выборах постигнут Юлию Тимошенко как очередного кандидата женского пола... Тут некоторые говорят: а страна, а народ!? Господа, не мешайте народу осуществлять свое святое право выбора, если вы демократы. И не мешайте тому же народу в полной мере ощутить последствия своего выбора и ответственности за него...

Но, скорее всего, радость и триумф нашей Наташи мы в полном объеме не увидим, поскольку “настолько буйных” на Банковой все-таки мало. И в результате, очевидно, тупо будет реализовываться разработка российского штаба — калька с российского же сценария. И здесь нас ждет большая новость, так как, наконец, определилось, кто в нашей стране может претендовать на роль российского Лебеда, между турами получившего назначение в Совбез, сдавшего его победу на новых выборах. Сценарный график рождения нашей “доморощенной Лебеди” уже до 1-го тура, по сообщению информисточника, таков. В конце августа планируется начало кампании в СМИ по поддержке идеи создания Комитета народного контроля (Ба! А Наталия Михайловна, кажется, уже говорила о необходимости возрождения этой структуры!). В первой половине сентября, по просьбе трудящихся, президент этот комитет своим указом создает. Он тут же приступает к действию — одна из громких акций планируется совместно с ЦИК по предотвращению нарушений предвыборного законодательства в СМИ. Параллельно вдруг в прессе начинается антитренковская кампания (реализовать этот замысел можно обязать только пропрезидентские СМИ, они и будут этим заниматься). И тут президент по плану должен выступить с резкими требованиями прекратить грязную

пропагандистську возню против народної захитниці. Народ рукоплещет президенту, а он затем, в конце сентября, назначает благодарную Наталию Михайловну председателем Комитета народного контроля. После чего следует официальное заявление кандидатов Кучмы и Витренко, в результате — кандидат остается только один, а Наталия Михайловна танцует Сен-Санса. То есть, может быть, она еще не вслушивается в лебединую песню своей политической карьеры, но российские сценаристы потирают ручки и ждут завершения избирательной кампании с чувством исполненного долга. Вариант, надо признать, не слабый. Вопрос в том, до какой степени Наталия Михайловна готова к оригинальности тех, кто ее пользует, и в какой мере она осознает уровень цинизма системы, пять лет готовившей фронт работ, на котором прогрессивная социалистка должна от имени народа продемонстрировать свои замечательные способности учета и возможности контроля? Цепь становится короче, поводок натягивается... Но, ведомый Березовским Лебедь-то, быстро убранный с “продажи” и поста, в конечном итоге приземлился с его же помощью в богатом краю. Вряд ли в операции с Наташей у российского олигарха командированных штабных сценаристов столь же долгосрочные и перспективные замыслы... Но вполне возможно, что, даже ощущая опасность для себя этого предприятия, Наталия Михайловна вынуждена будет понять: ей сделано предложение, от которого невозможно отказаться. Вряд ли случайно уже сейчас сумский губернатор Щербань рассказывает в прессе, что финансово помогал ПСПУ провести съезд. Потом господин Пинчук вспомнит, как содействовал пани Витренко в Днепрпетровске. А тут, возможно, господин Рабинович, вдруг взявшийся работать на рейтинг Мороза (“Рабинович против Мороза” — не надо быть родиной Макашова, чтобы тем не менее сообразить, какие чувства это вызывает у большинства народонаселения), по совету АП займется более перспективными воспоминаниями, связанными с ПСПУ... А потом, вдруг, документально всплывет, что Банковая всяческим образом помогала Наталии Михайловне вовсе не потому, что они семьями, по ее щедрым рассказам, дружат с господином Разумковым. И, может быть, не останется сомнений ни у кого, что крутая оппозиционерка — на самом деле “громкоговоритель” администрации Президента, исполняющий в Украине роль российского Жириновского (как утверждают клеветники!) на персональной ставке. Роль-то простая: говори, что угодно, но действуй “правильно”, не огорчая главного папу, а подрывая, наоборот, его врагов.

Таким образом, если тема “народного контроля” обозначится, следовательно, российский план запущен в производство. И основным конкурентом Кучмы назначается все-таки Петр Симоненко... Костенко —

Онопенко стали ініціаторами блока, альтернативного союзу “трьох китів” — Марчук — Мороз — Ткаченко — по вповне понятним причинам. У Костенко Рух то ли єсть, то ли нет, но точно єсть Заяц и другие верные последователи тактики свергнутого ими Черновила. Суетится под властью на идеологической подстилке антилевого цвета. И именно здесь определяется сегодня, какой рух “русее” в борьбе за национал-патриотические массы. Бедный же Онопенко, привыкший к разнообразному “кидалову”, вряд ли сегодня мог бы искренне ответить на вопрос: “Пообещают вице-премьера — пойдете под Кучму?”. А уж как только к двум таким правоцентристам присоединился зеленый Кононов, главная идея которого состоит в желании избежать гнева Кучмы, не работая в то же время на него, сомнений в том, что идеология блока заключается в самосохранении — уже не остается. И примкнувший к нему “неопознанный объект” Олийнык, который себе на уме, общее ощущение пока не меняет.

Следовательно, на линии огня у Банковой остается только “тройственный союз” Марчука — Мороза — Ткаченко, к которому присоединился “активный штык” — Юрий Кармазин, а именно от этого союза зависит, сколь удачно все остальные кандидаты смогут выполнять отведенные им роли в игре Банковой на победу Кучмы. Иногда и в самом деле кажется, что родная страна заслужила то ли Кучму-2, то ли второго Юрика... Неужели мы и в самом деле бедные Йорики? И если бы не дружно высказываемые пропрезидентскими людьми “опасения” по поводу отмены результатов выборов, можно было бы подумать, что все у них хорошо...»

12. 21 серпня 1999 року Наталія Вітренко (лідер Прогресивної соціалістичної партії України) звернулася зі скаргою до Мінського районного суду м. Києва на публікацію в газеті «День», вимагаючи компенсацію моральної та матеріальної шкоди, оскільки інформація, яка містилася в статті, опублікованій 21 серпня 1999 року, була неправдивою та зашкодила її гідності та репутації як члена Парламенту. 3 березня 2000 року Мінський районний суд м. Києва частково задовольнив її вимоги та присудив стягнути з газети «День» на користь Наталії Вітренко дві тисячі гривень¹ як компенсацію моральної шкоди. Суд також дійшов висновку, що вся стаття, опублікована в газеті «День», була неправдивою, оскільки заявник не довів правдивість інформації, яка була опублікована. Зокрема, суд зазначив:

¹ 369,68 євро.

«...суд не погоджується з аргументами, наданими відповідачами, оскільки інформація, викладена ними 21 серпня 1999 року в газеті “День”, була неправдивою. Ця стаття була опублікована на четвертій сторінці в рубриці “подробиці” та “прогноз”, таким чином вона не була чітко визначена для читача газети, як він чи вона могли розглядати “прогнози на майбутнє”, виходячи з фактів та, більше того, “подробиць”...

...вищезгадана стаття 42 Закону України “Про друковані засоби масової інформації” містить конкретний перелік обставин, що звільняє редакцію від відповідальності. В цей перелік “прогноз подробицями” не входить, і тому відповідальність відповідачів в даному випадку настає незалежно “чи вони мали намір дати оцінку розвитку подій останніх виборів Президента в Україні”...

...цитати “второй Юрик для бедных Йориков, или украинская модификация Лебеда”, “наша и ваша Наташа”, “страшилка”, “громкоговоритель Администрации Президента, исполняющий роль Жириновского в Украине”, які використав автор, може бути... вигадкою автора та не являється “загальноприйнятною політичною риторикою”, а тим більше оціночним судженням автора...

...також, суд не погоджується..., що дана стаття стосується Наталії Вітренко як кандидата в Президенти України, а не її приватного життя... Стаття стосується не особисто Наталії Вітренко, а має відношення до існуючого визначеного плану “Банкової” (Адміністрація Президента України) та як могли маніпулювати Наталією Вітренко... Суд вирішує, що особисте життя відповідача як особи тісно пов’язане з її політичними поглядами та переконаннями та з її роллю в політичному житті суспільства. Тому роль “страшилки”, яку, відповідно до прогнозів відповідача, пані Тетяни Коробової, було сплановано Адміністрацією Президента України, була не виправданою. Суд вважає, що це є уявою автора...

Суд вважає, що таке (що розповсюджено в статті) “оціночне судження” є наклепом на честь, гідність та ділову репутацію позивача в той час, коли вона була лідером Прогресивної соціалістичної партії України, ...народним депутатом України та кандидатом на пост Президента України... Це означає, що стаття стосується як публічного, так і особистого життя особи...»

13. 12 липня 2000 року Київський міський суд залишив це рішення без змін. Зокрема, суд констатував, що висновки Мінського районного суду м. Києва були правильними, оскільки відповідачі не надали доказів і суд не встановив, що розповсюджена інформація була правдивою.

В. Провадження щодо публікації 14 вересня 1999 року

14. 14 вересня 1999 року в газеті «День» була опублікована стаття Тетяни Коробової під назвою «Про священную корову и воробышка: лидер КПУ как последняя надежда Кучмы». У відповідному уривку статті міститься таке:

«...к Петру Николаевичу пожаловал человек, похожий на доверенного Кучмы Олександра Волкова, и будто бы он сказал лидеру КПУ: “Если снимешься с гонки, останешься без головы. Сегодня снимаешь свою кандидатуру — завтра тебя хоронят”...

...готовы идти до “конца”, опираясь на решение съезда (Коммунистической партии), и после избрания Кучмы сотрудничать с ним, приняв в дар за услугу правительство...

...Петр Николаевич опять, наверное, на газету “День” обидится. Зря. Тут притча одна на ум пришла и не уходит. Лютой стужею замерз на лету воробышек и упал. Идет мимо корова — плех лепешку прямо на воробышка. Он отогрелся, голову высунил, чирик-чирик, радостный такой. А тут кошка — подкралась, цап-царап и нет воробышка. Мораль: попал в дарьмо — сиди и не чирикай. И помни: не всяк тот враг, кто на тебя кладет, и не всяк тот друг, кто тебя из дерма вытаскивает... Извините. За прямоту».

15. У грудні 1999 року Петро Симоненко (лідер Комуністичної партії) звернувся до Мінського районного суду м. Києва зі скаргою на газету «День» та Тетяну Коробову, заявляючи, що інформація, яка містилася в публікації, була неправдивою. Він також вимагав захистити його честь, гідність та ділову репутацію та отримати компенсацію моральної шкоди. 8 червня 2000 року Мінський районний суд м. Києва частково задовольнив вимоги Симоненка та присудив стягнути з газети «День» на його користь одну тисячу гривень² як компенсацію моральної шкоди. Зокрема, суд відзначив:

«...при розгляді справи необхідно брати до уваги той факт, що Петро Симоненко є політичним лідером і стаття стосується сфери його діяльності як політика, а не як пересічного громадянина...

² 184,84 євро.

Щодо інших цитат зі статті, згаданих позивачем в його скарзі, суд вирішує, що при судовому розгляді було виявлено, що вони були неправдивими, оскільки відповідачі не змогли надати суду доказів, що підтверджували б правдивість опублікованої інформації (...).

Представник відповідача стверджував протягом судового слухання, що ці цитати були просто припущенням автора статті, а не ствердженням того, що це було так. Суд критично відноситься до даних пояснень, оскільки із тексту статті не вбачається, що журналіст вказує на це як на припущення і читач повинен розуміти даний текст в контексті припущення. Порівняння позивача (Петра Симоненка) з “горобчиком” являється прилизливим ображенням.

Більше того, не було надано доказів підтвердження існуючої угоди між П. Симоненком та діючою владою напередодні виборів, як це вбачається із заголовка статті “Лідер КПУ як остання надія Кучми”.

...така (моральна) шкода визначалася на підставі того факту, що стаття була опублікована напередодні президентських виборів, в яких позивач також брав участь як кандидат. Тому (...) він був змушений на зустрічах з виборцями давати пояснення з питань, що мали місце в статті. Отже, ЗАТ “Українська прес-група” опублікувало неперевірену інформацію та поширило відомості, які не відповідають дійсності (...), а Коробова Т. виграла та розповсюдила неправдиву інформацію...»

16. Суд також дійшов висновку, що такі твердження мають бути визнані неправдивими:

«...заголовок статті на першій сторінці “Про священну корову и воробышка: Лидер КПУ как последняя надежда Кучмы”»;

«...к Петру Николаевичу пожаловал человек, похожий на доверенного Кучмы Олександра Волкова, и будто бы он сказал лидеру КПУ: “если снимешься с гонки, останешься без головы. Сегодня снимаешь свою кандидатуру — завтра тебя хоронят...”»;

«...готовы идти до “конца”, опираясь на решение съезда (Коммунистической партии), и после избрания Кучмы сотрудничать с ним, приняв в дар за услугу правительство».

17. 16 серпня 2000 року Київський міський суд залишив рішення Мінського районного суду м. Києва без змін. Зокрема, суд зазначив, що Мінський районний суд м. Києва дійшов правильного висновку, що відповідач у цій справі не надав доказів щодо правдивості інформації, яка була розповсюджена відносно Петра Симоненка. Суд також вирішив, що висновки Мінського районного

суду м. Києва базувалися на матеріалах справи та відповідали чинному законодавству.

II. ВІДПОВІДНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

A. Нещодавні Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи

18. Нещодавня Рекомендація Парламентської Асамблеї «Свобода слова в засобах масової інформації Європи» (№ 1589 (2003)) стосується переслідування в Україні засобів масової інформації та журналістів через критичні публікації про політиків та посадових осіб.

B. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1346 (2003) «Про виконання Україною своїх обов'язків та зобов'язань»

19. У відповідних частинах Резолюції ПАРЕ № 1346 зазначено:

«1. Парламентська Асамблея Ради Європи (далі — Асамблея) звертає увагу на свої Резолюції №№ 1179 (1999), 1194 (1999), 1239 (2001), 1244 (2001) та особливо Резолюцію № 1262 (2001) щодо виконання Україною своїх обов'язків та зобов'язань.

...11. Асамблея засуджує дуже часті випадки насильства проти журналістів (найвизначнішими серед яких є вбивства Георгія Гонгадзе в 2000 р. та Ігоря Александрова у 2001 р.) та низький рівень розкриття цих злочинів. Асамблея також схвильована зловживаннями, особливо в регіонах, з боку податкових, регуляторних органів та органів внутрішніх справ, спрямованими на залякування опозиційних ЗМІ. Асамблея повторює свій заклик до органів влади України проводити свою політику щодо засобів масової інформації таким чином, щоб переконливо продемонструвати свою повагу до свободи слова в країні. У цьому відношенні Асамблея також закликає органи влади України забезпечити опозицію справедливим доступом до державних загальнонаціональних та регіональних каналів телебачення.

12. Асамблея схвильована спробами президентської адміністрації встановити ще щільніший контроль наддержавними, контрольованими олі-

гархами та незалежними засобами масової інформації. У цьому відношенні Асамблея вітає постанову Верховної Ради України, прийняту 16 січня 2003 р., з питань політичної цензури в Україні та зміни, внесені Верховною Радою України 3 квітня 2003 р. до деяких законів щодо свободи слова, оскільки ці зміни спрямовані на посилення захисту прав журналістів, зокрема в питанні їхньої відповідальності за поширення інформації та доступу до офіційних документів. Асамблея має сильну надію, що ці положення виконуватимуться належним чином органами влади всіх рівнів (національного, регіонального та місцевого)».

С. Резолюція Європейського Парламенту щодо України (2004)

20. У відповідних частинах Резолюції Європейського Парламенту зазначено:

«...Е. Беручи до уваги, що свобода слова продовжує знаходитись під загрозою, усе частіше мають місце серйозні порушення проти ЗМІ та журналістів, такі як прямий тиск та втручання у діяльність окремих ЗМІ з боку державних службовців, свавільні адміністративні та правові заходи проти телевізійних станцій, інших ЗМІ, утиски та насильство проти журналістів...

...2. Закликає органи влади України поважати свободу слова і постійно вживати ефективних заходів задля попередження та покарання випадків втручання у діяльність незалежних ЗМІ, свавільних адміністративних та правових дій проти телевізійних станцій, інших ЗМІ, а також утисків і насильства проти журналістів...»

Д. Звіт Комітету міністрів Ради Європи про місію Секретаріату з питань інформування й допомоги до Києва 16–19 березня 2004 року: «Виконання зобов'язань: становище в Україні» (SG/Inf (2004)12, 8 квітня 2004 р.)

21. Звіт від 8 квітня 2004 року містить такі положення, які стосуються свободи слова:

«47. Свобода вираження поглядів і свобода засобів масової інформації в Україні, які вже висвітлювалися в експертних звітах та коментарях українських органів влади..., і далі є підставою для серйозної стурбованості...

...55. Згідно з відомостями, зібраними Делегацією Секретаріату, деякі з норм нового Цивільного кодексу, що набув чинності на початку 2004 року (тексту якого в розпорядженні немає), здається, так само створюють проблеми щодо свободи вираження поглядів та інформації. Це стосується, зокрема, статті 277, яка встановлює, що «негативна інформація вважається недостовірною», і статті 302, яка передбачає, що «інформація, повідомлена державними органами, вважається достовірною». Ці норми можуть призвести до того, що журналісти вдаватимуться до самоцензури, аби уникнути обвинувачень за цими статтями. Хоча українські суди ще не ухвалювали рішень, спираючись на ці норми, бо новий Цивільний кодекс набрав чинності лише недавно, але цей факт становить ще одну причину для занепокоєння.

Конкретні рекомендації: ...Українські органи влади мали б втілити в життя рекомендації Ради Європи, спрямовані на узгодження українських законів у галузі засобів масової інформації з відповідними стандартами Ради Європи. Вони мають забезпечити суворе дотримання стандартів, які зокрема встановлені в статті 10 Європейської конвенції з прав людини, у будь-якому законопроекті, що має відношення до свободи вираження поглядів і інформації».

III. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

22. Відповідно до положень Конституції:

Стаття 32

«...Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

Стаття 34

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

В. Цивільний кодекс 1963 року

23. Відповідно до положень Цивільного кодексу:

Стаття 7. Захист честі, гідності та ділової репутації

«Громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності.

...Громадянин або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої їх поширенням. Щодо вимог про спростування цих відомостей та компенсацію моральної шкоди встановлюється строк позовної давності в один рік».

С. Цивільний Кодекс 2003 року

24. Відповідно до положень Цивільного кодексу:

Стаття 23. Відшкодування моральної шкоди

«1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав...»

Стаття 277. Спростування недостовірної інформації

«...3. Вважається, що негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною.

...6. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом.

Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила.

7. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий же спосіб, у який вона була поширена».

Д. Закон України «Про інформацію»

25. Відповідно до положень Закону України «Про інформацію»:

Стаття 47. Відповідальність за порушення законодавства про інформацію

«...Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у вчиненні таких порушень, як:

...надання інформації, що не відповідає дійсності;

...поширення відомостей, що не відповідають дійсності, ганьблять честь і гідність особи...»

Е. Закон України

«Про друковані засоби масової інформації»

26. Відповідно до положень Закону України «Про друковані засоби масової інформації»:

Стаття 26. Права та обов'язки журналіста редакції

«...Журналіст зобов'язаний:

...2) подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію...»

Стаття 37. Спростування інформації

«Громадяни, юридичні особи і державні органи, а також їх законні представники мають право вимагати від редакції друкованого засобу масової інформації опублікування ним спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їх честь та гідність.

Якщо редакція не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника опублікувати спростування їх у запланованому найближчому випуску друкованого засобу масової інформації або опублікувати його за власною ініціативою...»

Стаття 42. Звільнення від відповідальності

«Редакція, журналіст не несуть відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян

і організацій, порушують права і законні інтереси громадян або являють собою зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації і правами журналіста, якщо:

- 1) ці відомості одержано від інформаційних агентств або від засновника (співзасновників);
- 2) вони містяться у відповіді на інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів і запит щодо надання письмової або усної інформації, наданої відповідно до вимог Закону України “Про інформацію”;
- 3) вони є дослівним відтворенням офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій і об’єднань громадян;
- 4) вони є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим друкованим засобом масової інформації з посиланням на нього;
- 5) в них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом».

F. Практика Верховного Суду України

27. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»:

«...11. ...Критична оцінка певних фактів... не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Однак якщо при цьому допускаються образа чи порушення інших захищених законом прав особи (розголошення без її згоди конфіденційної інформації, втручання в приватне життя тощо), то це може тягти за собою відшкодування моральної шкоди...»

28. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 28 вересня 1990 року «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій»:

«...17. Відповідно до ст. 7 Цивільного кодексу України відповідач повинен довести, що поширені ним відомості відповідають дійсності. На позивача покладається обов’язок довести лише факт поширення відомостей, які його порочать, особою, до якої пред’явлений позов. Проте позивач має право подати докази невідповідності дійсності таких відомостей».

29. Відповідно до ухвали Верховного Суду України від 11 вересня 2002 року у справі «С. проти газети “Сім’я та Дім”»:

«...розглядаючи справи про захист честі й гідності, (суди) мають брати до уваги, що критична оцінка фактів і недоліків, думок та поглядів, (чи) критичні огляди витворів мистецтва не можуть бути підставою для задоволення позовів про відшкодування моральної шкоди».

G. Рішення національних судів, надані Урядом

30. Уряд надав Суду рішення національних судів, які, на його думку, містять оцінку оціночних суджень, а саме:

- рішення Старокиївського районного суду м. Києва від 18 жовтня 2000 року;
- рішення Радянського районного суду м. Києва від 25 жовтня 2000 року;
- рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 20 листопада 2000 року;
- рішення Лубенського районного суду Полтавської області від 21 січня 2001 року;
- рішення Артемівського міського суду Донецької області (підтримане Донецьким апеляційним судом 17 грудня 2001 року);
- рішення Мінського районного суду м. Києва від 24 липня 2001 року;
- рішення Володарського міського суду від 18 вересня 2001 року;
- рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 28 вересня 2001 року;
- рішення Центрального районного суду м. Миколаєва від 23 квітня 2003 року;
- рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 15 травня 2000 року;
- витяги з рішень щодо застосування ст. 10 Конвенції національними судами, які наведені в книзі заступника Голови апеляційного суду Миколаївської області В. Паліюка «Застосування судами України Конвенції про захист прав та основних свобод людини» (стор. 146–212).

Н. Витяги із судової статистики, опублікованої Верховним Судом

31. Відповідний витяг зі статистики Верховного Суду за 2002 рік зазначає таке:

«У 2002 році судами розглядалося близько 6 177 справ щодо захисту честі, гідності та ділової репутації. З них 1 978 позовів розглядалися по суті, що становить 49,4% від загальної кількості справ, процедури в яких були припинені; позови були задоволені в 1 116 справах, або 56,4% від загальної кількості справ, у яких прийнято рішення. Позивачам у цих справах компенсовано близько 4 224 000 грн. До судів подано приблизно 1 109 позовів проти засобів масової інформації, з яких 356 справ розглядалося по суті, 223 позови було задоволено, або 62,6% від справ, що розглядалися, і ... були прийняті рішення. Загальна сума задоволених позовів становила 1 191 000 грн».

32. Відповідний витяг зі статистики Верховного Суду за 2003 рік зазначає таке:

«У 2003 році судами розглядалося близько 6 200 справ щодо захисту честі, гідності і ділової репутації; 2 000 справ розглядалися по суті, і процедури щодо них були припинені. У 1 100 справах позови були задоволені (53,5% від загальної кількості справ). Загальна сума задоволених позовів сягнула 8 419 000 грн. Серед вказаних справ 927 справ було ініційовано проти засобів масової інформації, що на 16,4% менше, ніж попереднього року. З цих позовів розглядалося 308 справ і 187 заяв було задоволено, що становить приблизно 60,7% від усіх справ, що розглядалися. Загальна сума задоволених позовів дорівнювала 4 535 000 грн».

IV. ВІДПОВІДНІ ЗВІТИ ЩОДО СТАНУ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

A. Звіт Human Rights Watch від березня 2003 року

33. У звіті Human Rights Watch (березень 2003 р., том 15, № 2 (D)) зазначається про систематичний «правовий утиск» українських ЗМІ з боку Уряду та про спроби останнього контролювати ЗМІ та інформацію, що ними поширюється.

В. Звіт Державного департаменту США про ситуацію щодо ЗМІ в Україні (2003 р.)

34. У відповідних положеннях Звіту Держдепартаменту США зазначається:

«а. Свобода слова та преси

...Неурядова організація “Freedom House” знизил рейтинг країни з “частково вільної” до “невільної” через державну цензуру на телебаченні, постійний утиск і підрив роботи незалежних ЗМІ та неспроможність органів державної влади адекватно розслідувати випадки проти журналістів.

...Використання погрози подання позовів щодо наклепу продовжували придушувати свободу преси, однак спостерігається, що кількість позовів упродовж року зменшилася.

...3 квітня Верховна Рада прийняла закон, який встановлює межу щодо суми компенсації, яку можна вимагати за позовами щодо наклепу. Закон вимагає, аби позивач вносив плату від 1 до 10% від розміру компенсації, яку він вимагає, у формі мита, яка йому не повертається, якщо позивач програє справу. Крім того, закон звільняє пресу від відповідальності за необразливі висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критику. Незважаючи на ці заходи, служба уповноваженого ВР з прав людини висловила занепокоєння щодо “астрономічних” сум, присуджених як компенсація за стверджуваний наклеп.

...Для впливу чи залякування преси урядові установи використовували кримінальні справи щодо наклепу та позови, які ґрунтувалися на стверджуваному завданні шкоди “особистій честі та гідності”. Відповідно до даних Інституту Масової Інформації впродовж року було подано 46 позовів проти ЗМІ та журналістів. За оцінками ІМІ, 90% цих позовів були подані посадовими особами. Стаття 7 ЦК дозволяє кожному, включаючи посадовців, вимагати відшкодування шкоди, якщо поширена інформація є недостовірною або завдає шкоди честі й гідності особи.

Новий ЦК, прийнятий цього року, який має набрати чинності в 2004 році, передбачає, що негативна інформація про особу має вважатися недостовірною, якщо особа, яка поширила інформацію, не доведе протилежне. Журналісти та правові аналітики висловили занепокоєння тим, що цей кодекс матиме негативний вплив на свободу слова та преси».

**С. Тиск, політика та преса
(витяг зі Звіту «Артикля 19»
щодо свободи преси в Україні)**

35. У відповідних частинах Звіту «Артикля 19» щодо свободи преси в Україні (§ 3.6 «Свобода слова та наклеп») зазначене таке:

«4.1.3. Україна: ...У 1999 році було зареєстровано 2 258 позовів проти ЗМІ на суму понад 90 млрд грн., з яких приблизно 55% було подано посадовими особами. Близько 70% цих справ були фіктивними й ініційовані з метою здійснення впливу на діяльність ЗМІ. Як повідомлялося, в 2001 році проти газети “День” було подано 45 позовів на загальну суму 3,5 млн грн. Така сама ситуація була й у 2002 році. Деякі суди першої інстанції навіть видають накази про замороження рахунків газети на час розгляду в суді цивільних справ щодо наклепів, а майно газети може бути конфісковано для того, щоб змусити її сплатити штрафи.

...Відповідно, багато журналістів публікуються анонімно, використовуючи псевдонім, аби при висвітленні політично чутливих питань уникнути особистих нападок. Зокрема, журналісти відчувають, що критика Верховної Ради та Кабінету Міністрів є відносно безпечною, на відміну від критики Президента.

Стаття 8 (3) ЦК: ...наклеп містить подвійну вимогу. Твердження має бути недостовірним та завдавати шкоди репутації для того, щоб вважатися наклепом відповідно до міжнародних стандартів дифамації. Однак стаття також містить положення про захист інших “інтересів”, що є досить розмитим і тому дає підстави для неоднозначного тлумачення та можливого зловживання: інші інтереси, такі як приватність, мають захищатися шляхом спеціальних гарантій, тоді як межі законодавства про дифамацію мають бути чітко й однозначно визначені.

...Крім того, ст. 37 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” констатує, що у справах щодо наклепів може вимагатися спростування, якщо інформація є недостовірною або шкодить репутації особи.

...Навпаки, з метою дотримання права відповіді у справах щодо наклепів інформація має бути недостовірною і шкодити репутації особи... Ст. 440-1 щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди зазначає: “Моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діяннями іншої особи, яка порушила їх законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини. Моральна шкода відшкодовується в грошовій або

іншій матеріальній формі за рішенням суду незалежно від відшкодування майнової шкоди” ...Тягар доведення покладається на особу, яка поширює інформацію.

Позитивним кроком стало прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань забезпечення та безперешкодної реалізації права людини на свободу слова”, який зазначає, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати по суду лише спростування недостовірної інформації та не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Той же закон вніс гарантію “щодо державної підтримки засобів масової інформації”, де вказувалося, що у справах за позовами публічних посадових осіб до ЗМІ суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу журналіста чи службових осіб засобу масової інформації та що негрошові заходи, такі як спростування, мають пріоритет над грошовими. Закон чітко вказує, що журналісти повинні мати переваги під час захисту обґрунтованої публікації.

Журналісти отримують краще правове представництво в суді і, таким чином, будуть здатні вигравати більше справ, в тому числі й завдяки правовому навчанню, що забезпечується міжнародними організаціями.

...Стаття 277 ЦК України..., що набирає чинності 01.01.2004 р., встановлює, що “негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною”. Під “негативною інформацією” розуміється будь-яка форма критики чи змалювання особи в негативному світлі.

Ця гарантія є не лише порушенням свободи вираження думки, а й повертає дійсність із ніг на голову таким чином, що будь-яке правдиве, але негативне твердження вважатиметься недостовірним. Це не може бути виправдане як необхідне, оскільки поширення негативних фактів, так само як і думок про людей, часто-густо буде справою значного громадського інтересу. Наприклад, викриття корупції вимагатиме обох згаданих аспектів.

...Як висновок, ситуація залишається критичною... Україна досягла певного прогресу в напрямі свободи преси, однак журналісти щоденно стикаються з величезними проблемами, що може поставити професійну журналістику в розряд небезпечних професій. Для поглиблення демократичних процесів та для створення умов, за яких ЗМІ зможуть плідно працювати, життєво важливими є єднання та солідарність серед членів журналістської професії, груп ЗМІ та громадянського суспільства за підтримки міжнародних інституцій. У цьому контексті корисними можуть

статті міжнародні регіональні ініціативи, що сприяють переданню досвіду та ноу-хау задля взаємного посилення демократичного поступу».

ПРАВО

I. ПОДАЛЬШИЙ РОЗГЛЯД ЗАЯВИ

36. Уряд та заявник досягли дружнього врегулювання (див. § 7 вище), у прийнятті якого Суд відмовив 5 жовтня 2004 року. При цьому Суд посилався на серйозність природи заявлених у справі скарг, які стосувалися стверджуваного втручання у свободу заявника на вираження поглядів. Тому Суд не визнав за необхідне викреслити заяву зі свого реєстру справ. Суд вирішив, що у справі наявні особливі обставини, які стосуються поваги до прав людини, що встановлена Конвенцією та Протоколами до неї, і які потребують подальшого розгляду заяви щодо суті (статті 37, § 1 *in fine* та 38, § 1 (b) Конвенції).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявник скаржився, що при аналізі оціночних суджень національні суди не застосували практику Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції, зокрема справу «*Lingens v. Austria*» (рішення від 8 липня 1968 р., Серія А, № 103). Заявник також скаржився, що національні суди визнали публікації, які становили предмет спору, такими, що не відповідали дійсності. Він стверджував, що суди не змогли розрізнити «оціночні судження» та «факти», які містились у відповідних публікаціях від 19 серпня 1999 року та 14 вересня 1999 року. Заявник також стверджував, що рішення судів становили втручання в його право вільно поширювати інформацію. Заявник посилався на статтю 10 Конвенції, яка у її відповідній частині проголошує:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державі вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних та кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язано із обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони громадського порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві».

А. Практика Суду

38. Преса відіграє суттєву роль у демократичному суспільстві. І хоча вона не може переступати певні межі, зокрема щодо репутації та прав інших осіб, тим не менш її обов'язком є передавати у спосіб, сумісний з її обов'язками та відповідальністю, інформацію та ідеї з усіх питань загального інтересу (див. справу *«De Haes and Gijssels v. Belgium»*, рішення від 24 лютого 1997 р., Reports of Judgments and Decisions 1997-I, стор. 233–234, § 37). На пресу не лише покладено обов'язок поширювати таку інформацію та ідеї: суспільство також має право отримувати їх. Якби було інакше, преса була б неспроможна відігравати свою важливу роль «вартового суспільства» (див. справу *«Thorgeir Thorgeirson v. Iceland»*, рішення від 25 червня 1992 р., Серія А, № 239, стор. 28, § 63).

39. Суд нагадує, що відповідно до параграфу 2 статті 10 Конвенції сфера для обмеження політичних висловлювань чи дебатів щодо питань, які становлять загальний інтерес, є дуже малою (див. справу *«Sürek v. Turkey» (№ 1)*, [GC], № 26682/95, § 61, ECHR 1999-IV). Крім того, межа допустимої критики щодо політика, який виступає у своїй публічній якості, є ширшою, ніж щодо приватної особи. На відміну від останнього, перший неминує та свідомо відкриває кожне своє слово та вчинок для ретельної уваги журналістів та всього суспільства і тому має виявляти більшу терпимість. Звичайно, право на захист репутації поширюється і на політиків, навіть коли вони виступають не як політики, проте вимоги такого захисту мають бути збалансовані з інтересами суспільства до відкритої дискусії з політичних питань (див. рішення у справі *«Lingens v. Austria»*, від 8 червня 1986 р., Серія А, № 103, стор. 26, § 42).

40. Стаття 10 захищає не лише суть висвітлених ідей та інформації, але також і форму, в якій вони надані (див. справу «*Oberschlick v. Austria*» (№ 1), рішення від 23 травня 1991 р., Серія А, № 204, стор. 25, § 57). Журналістська свобода передбачає також використання висловлювань, деякою мірою перебільшених або навіть провокаційних (див. рішення у справі «*Prager and Oberschlick v. Austria*» (№ 1), від 26 квітня 1995 р., Серія А, № 313, стор. 19, § 38). При дотриманні умов параграфа 2 статті 10 Конвенції право вільно передавати інформацію поширюється не лише на «інформацію» та «ідеї», які сприймаються сприятливо або вважаються необразливими чи нейтральними, але й такі, які ображають, шокують чи викликають стурбованість. Такі є вимоги плюралізму, толерантності та лібералізму, без яких немає «демократичного суспільства» (див. рішення у справі «*Handyside v. the United Kingdom*» від 7 грудня 1976 р., Серія А, № 24, стор. 23, § 49).

41. У своїй практиці Суд розрізняє факти та оціночні судження. Якщо існування фактів може бути підтвержене, правдивість оціночних суджень не піддається доведенню. Вимога довести правдивість оціночних суджень є нездійсненною і порушує свободу висловлення думки як таку, що є фундаментальною частиною права, яке охороняється статтею 10 Конвенції (див. наведене вище рішення у справі «*Lingens v. Austria*», стор. 28, § 46).

42. Однак навіть якщо висловлення є оціночним судженням, пропорційність втручання має залежати від того, чи існує достатній фактичний базис для оспорюваного висловлювання. Залежно від обставин конкретної справи, висловлювання, яке є оціночним судженням, може бути перебільшеним за відсутності будь-якого фактичного підґрунтя (див. згадане вище рішення у справі «*De Haes Gijssels v. Belgium*», стор. 236, § 47).

43. Завданням Суду при виконанні його наглядової функції є не заміна собою національних органів, а скоріш аналіз (у світлі статті 10 та справи в цілому) рішень, які вони прийняли відповідно до своїх повноважень. Зокрема, Суд має визначити, чи було втручання «пропорційним законним цілям, що переслідувалися» та чи були причини, наведені національними органами для виправдання такого втручання, «відповідними та достатніми». При цьому Суд має переконатися, що національні органи застосували стандарти,

що відповідали принципам статті 10 і, крім того, що вони ґрунтували свої рішення на належній оцінці відповідних фактів (див. рішення у справі «*Jerusalem v. Austria*», заява № 26958/95, § 33, ECHR 2001-II).

В. Застосування практики Суду до цієї справи

1. Чи мало місце втручання

44. Уряд погодився, що у цій справі мало місце втручання у права заявника, передбачені статтею 10 Конвенції. Проте Уряд стверджував, що це втручання було виправданим.

45. Суд повторює, що це втручання становитиме порушення статті 10 Конвенції, якщо воно не підпадатиме під одне з виключень, встановлених параграфом 2 статті 10 Конвенції (див. рішення у справі «*Handyside v. the United Kingdom*», від 7 грудня 1976 р., Серія А, № 24, стор. 21, § 43). Тому Суд по черзі має розглянути, чи було втручання у цій справі «визначене законом», чи переслідувало воно мету/цілі, яка/які є законною/законними відповідно до параграфа 1 статті 10, та чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення зазначеної мети.

2. Чи було втручання виправданим

а. Чи було втручання передбачене законом

46. Заявник стверджував, що втручання, яке є предметом спору, не було передбачене законом. Це втручання не було передбачуваним, оскільки положення Цивільного кодексу 1963 року та стаття 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації» (див. §§ 23, 26 вище) могли тлумачитися по-різному. У цій справі українські суди кваліфікували твердження, висловлені в оскаржуваних статтях, як факти, хоча, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, вони мали б кваліфікувати їх як оціночні судження.

47. Уряд, у свою чергу, стверджував, що стаття 7 Цивільного кодексу України та розділ 47 Закону України «Про інформацію» (див. §§ 23, 25 вище) становили правову підставу для проголошення

оскаржуваних тверджень неправдивими та для виникнення відповідальності заявника перед стверджуваними жертвами. Ці положення та практика українських судів були достатньою мірою доступними, що робило їх застосування передбачуваним. Крім того, Уряд стверджував, що національні суди діяли у відповідності з практикою Конвенції, розглядаючи питання пропорційності втручання у свободу вираження поглядів, та збалансовуючи його із захистом честі, гідності та репутації осіб у публічному житті.

48. Суд зауважує, що однією з вимог, яка впливає з вислову «передбачений законом», є передбачуваність відповідних заходів. Та чи інша норма не може вважатись «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко для того, щоб громадянин міг чинити відповідно: він повинен мати можливість (за потреби отримавши відповідну консультацію) передбачити у мірі, необхідній за даних обставин, можливі наслідки конкретної дії (див., наприклад, справи «*Rekvényi v. Hungary*», [GC], заява № 25390/94, § 34, ECHR 1999-III, та «*Feldek v. Slovakia*», заява № 29032/95, § 56, ECHR 2001-VIII).

49. Рівень передбачуваності значною мірою залежить від змісту заходу, сфери, яку він має охопити, а також кількості та статусу тих, до кого він застосовується (див. рішення у справі «*Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*» від 28 травня 1990 р., Серія А, № 173, стор. 26, § 68).

50. Суд зазначає, що саме по собі твердження про те, що практика українських судів чи та частина, яка стосується цих питань, не відповідали, на думку заявника, практиці Суду, може критикуватися, однак це не впливає на «передбачуваність». Крім того, на думку Суду, аргументи заявника щодо якості права стосуються питання того, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві», яке Суд розглядатиме нижче. Взявши до уваги свою практику щодо вимог чіткості та передбачуваності (див. рішення у справах «*Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany*» від 20 листопада 1989 р., Серія А, № 165, стор. 18, § 30; та «*Müller v. Switzerland*» від 24 травня 1988 р., Серія А, № 133, стор. 20, § 29) та з огляду на той факт, що існує значна національна судова практика з цього питання (див. §§ 27–31 вище), Суд вважає, що втручання у право заявника було «передбачене законом» в розумінні параграфа 2 статті 10 Конвенції.

в. Чи переслідувало втручання законну мету

51. Заявник стверджував, що втручання не переслідувало законної мети, як того вимагає параграф 2 статті 10 Конвенції, оскільки національні суди не могли чітко розмежувати оціночні судження і факти. Заявник стверджував, що він критикував п. Симоненка та пані Вітренко як публічних осіб і не зачіпав їхнього приватного життя.

52. На думку Уряду, законна мета існувала, тобто йшлося про захист репутації та прав інших осіб.

53. Суд погоджується з Урядом і встановлює, що втручання, що є предметом спору, переслідувало законну мету — захист репутації та прав інших осіб, тобто п. Симоненка та пані Вітренко. Однак залишається питання, чи було воно необхідним.

с. Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним законним цілям, яке воно переслідувало

54. Справа обмежується скаргою заявника про те, що рішення українських судів, якими його було зобов'язано визнати неправдивість певних висловлювань, зроблених щодо п. Симоненка та пані Вітренко, спростувати ці висловлювання та сплатити позивачам компенсацію моральної шкоди, становили порушення статті 10 Конвенції.

55. Суд вважає, що скарга має два пов'язаних між собою аспекти:

- по-перше, чи національне право та практика як такі були сумісними з правом Конвенції та практикою Суду щодо параграфа 2 ст. 10;
- по-друге, чи мав місце той факт, що, як наслідок у цій справі, національні суди не змогли забезпечити свободу вираження поглядів заявника.

56. Суд розглядатиме ці елементи по черзі.

(і). Сумісність національного права та практики

а) Доводи сторін

57. Уряд стверджував, що якість права та практика національних судів доводить, що порушення статті 10 Конвенції не було, оскільки стандарти, встановлені українським правом і практикою (див. §§ 22–31 вище), повністю узгоджуються з практикою Суду у сфері свободи вираження поглядів.

58. Заявник не погодився. Він вказував, зокрема, що право та національна практика були непередбачуваними щодо оціночних суджень.

б) Оцінка Суду

59. Суд вважає, що на момент оскаржуваних подій українське законодавство з дифамачії не проводило різниці між оціночними судженнями та фактами (див. звіти щодо свободи слова в Україні, §§ 34–36 вище), оскільки в ньому говориться лише про загальні «відомості» і воно виходить із припущення, що будь-яке твердження підлягає доведенню за правилами цивільного судочинства. Суд також бере до уваги останні Рекомендації ПАРЄ (див. §§ 18–19 вище), Резолюцію Європарламенту (див. § 20 вище), Звіти Комітету міністрів РЄ (див. § 21 вище), Human Rights Watch (див. § 34 вище), Держдепартаменту США (див. § 35 вище) та «Артикля 19» (див. § 36 вище) щодо свободи слова в Україні.

60. Суд знаходить, що відповідно до статті 7 Цивільного кодексу України «особа, яка поширювала [оспорювану] інформацію, має довести її правдивість» (див. постанову Пленуму Верховного Суду від 31 березня 1995 р., § 27 вище). Такий самий тягар доведення вимагається і для опублікованих оціночних суджень. Цей підхід визначений у статті 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації»: засоби масової інформації повинні спростувати поширену інформацію, якщо вони не довели її правдивість (див. § 26 вище). Стаття 23 нового Цивільного кодексу України, прийнятого в червні 2003 року, тобто після подій у цій справі, яка, як наслідок, не має значення для неї, встановлює відповідальність за моральну шкоду, спричинену наклепом. Відповідно до параграфу 3 ст. 277 нового Цивільного кодексу України «негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною» (див. § 24 вище). Проте § 6 ст. 277

переклав тягар доведення неправдивості чи наклепницької природи такої інформації на позивача. Водночас тягар доведення правдивості поширеної інформації покладений на відповідача.

61. Суд зазначає, що загалом національні суди сприйняли підхід практики за Конвенцією, що «критична оцінка фактів... не може слугувати підставою для задоволення позовів щодо моральної шкоди» (див., наприклад, рішення у справі *«Marasli v. Turkey»* від 9 листопада 2004 року, заява № 40077/98, §§ 17–19). Проте якщо порушено право на добру репутацію особи, навіть якщо наклеп був оціночним судженням, суди можуть призначити компенсацію моральної шкоди. Таким чином, національне право виходить з того, що захист честі, гідності та репутації публічної особи переважує можливість відкритої критики щодо нього/неї (див. §§ 25, 27 та 34–35 вище).

62. Таким чином, Суд доходить висновку, що українське право і практика чітко запобігали тому, щоб суди розрізняли оціночні судження, справедливі коментарі чи твердження, що не піддаються доказуванню. Таким чином, національне право та практика містили негнучкі елементи, які в разі їх застосування могли стати причиною прийняття рішень, що не узгоджуються зі статтею 10 Конвенції.

(ii). Наслідки для цієї справи

а) Доводи сторін

63. Уряд стверджував, що оскаржуване «втручання» було необхідним у демократичному суспільстві, оскільки воно відповідало «нагальній суспільній необхідності». Далі Уряд стверджував, що втручання було пропорційним до законної мети, яку воно переслідувало, та що доводи, надані національними органами на виправдання втручання, були відповідними і достатніми.

64. Заявник не погодився. Він наполягав, що втручання не було необхідним, оскільки статті зверталися не до фактів, а до оціночних суджень, які не підлягають доведенню. Рішення судів були фактично формою цензури думок журналіста і спрямовувалися на їх вилучення з політичної дискусії щодо публічного життя осіб. Крім того, накладені санкції були спрямовані на недопущення суджень як джерела інформації та контрольного механізму

громадськості над владою. Заявник вказував, що головним питанням в оспорюваних публікаціях була оцінка особистісних та управлінських якостей кандидатів на пост Президента, а також їхньої здатності формувати команду однодумців, виконати те, що вони пообіцяли, та забезпечити моральне та інтелектуальне лідерство заради процвітання країни. Крім того, відкрита критика політиків і обговорення їхніх якостей є необхідними умовами для проведення вільних і демократичних виборів. Відповідно, заявник дійшов висновку, що фундаментальні гарантії, зазначені у ст. 10 Конвенції, були порушені.

б) Оцінка Суду

65. Суд зазначає, що обидві оспорювані статті містили критичні твердження про Наталію Вітренко та Петра Симоненка (позивачів), лідерів Прогресивної соціалістичної та Комуністичної партій відповідно. Вони обоє були кандидатами на президентських виборах 1999 року й обоє були, і досі є, активними політиками. Статті головним чином сфокусовані на домовленостях, начебто досягнутих між Адміністрацією Президента Кучми з цими політиками під час передвиборної кампанії, і критикують їх як політичних осіб.

66. Щодо першої статті під заголовком «Второй Юрик...» (див. § 11 вище) Суд зазначає, що національні суди визнали весь текст наклепницьким, незважаючи на те, що встановили, що твердження журналіста, які містилися у статті, були оціночними судженнями. Суд вважає, що твердження, зроблені у статті, які містили такі вислови, як «второй Юрик для бедных Йориков, или украинская модификация Лебеда», «наша и ваша Наташа», «страшилка», «громкоговоритель Администрации Президента, исполняющий роль Жириновского в Украине», є оціночними судженнями, використаними в ході політичної риторики, і не підлягають доведенню. Хоча національні суди встановили, що зазначені твердження завдали шкоди публічному і приватному життю пані Вітренко, Суд зауважує, що скарга обмежувалася лише шкодою, яка нібито була спричинена її репутації як депутата (див. § 13 вище). Крім того, контекст статті чітко стосувався її професійної діяльності. Щодо другої статті під заголовком «Про священну корову...» (див. § 15 вище) Суд вказує, що національний суд також визнав цей заголо-

вок та інші елементи неправдивими і наклепницькими для позивача, Петра Симоненка, хоча й визнали їх оціночними судженнями. Однак Суд знову встановлює, що вони підпадають під визначення оціночних суджень журналіста у формі політичної риторики, яка не підлягає доведенню.

67. Суд вважає, що публікації містили критику двох політиків, яка була викладена жорсткою, полемічною, саркастичною мовою. Немає сумніву, що для позивачів вони були образливими і навіть шокуючими. Проте, обираючи свою професію, вони залишили себе відкритими для суворої критики і пильного нагляду; це той тягар, який політики мають прийняти в демократичному суспільстві (див. §§ 40–41 вище).

68. Беручи до уваги відповідні тексти в цілому і зважуючи конфліктні інтереси, Суд знаходить, що українські суди перейшли межу розсуду, надану національним органам Конвенцією. Визнання заявника винним у наклепі було вочевидь непропорційним меті, що переслідувалась.

69. Суд доходить висновку, що оскаржуване втручання не відповідало нагальній суспільній необхідності, яка б переважувала інтерес суспільства у законній політичній дискусії щодо передвиборчої кампанії та політичних фігур, залучених до неї. Крім того, стандарти, що застосовувалися українськими судами в цій справі, не узгоджувалися з принципами, зазначеними у статті 10, а пояснення, які використовувалися для виправдання втручання, не можуть вважатися «достатніми».

70. Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

71. Стаття 41 Конвенції проголошує:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

72. Заявник стверджував, що матеріальна шкода відповідає сумі, яку він мав сплатити позивачу за рішеннями національних судів. Заявник вимагав 3 000 гривень (588,12 євро) компенсації матеріальної шкоди.

73. Заявник вимагав 33 000 євро компенсації моральної шкоди. Він стверджував, що в результаті винесення рішень національними судами редакторський склад видання та журналісти були піддані тиску й цензурі та не могли вільно висловлювати свої погляди стосовно головних соціальних та політичних подій, які сталися в країні. Відповідно, газета втратила свою гостроту і глибокі аналітичні погляди. Як наслідок, тираж газети впав, декілька провідних журналістів і працівників залишило газету. Більше того, винесення судами таких рішень означало, що заявник опублікував неправдиву інформацію, що негативним чином позначилося на його репутації як засобу масової інформації.

74. Уряд вважав обґрунтованою суму, яку вимагав заявник як компенсацію матеріальної шкоди. Проте Уряд стверджував, що сума, яку вимагав заявник як компенсацію моральної шкоди, була надмірною і необґрунтованою. Більше того, Уряд наполягав на відсутності причинно-наслідкового зв'язку між шкодою та стверджуваним порушенням статті 10 Конвенції. Уряд стверджував, що сама констатація порушення становитиме достатню справедливую сатисфакцію для заявника³.

75. Суд визнає, що існує причинно-наслідковий зв'язок між встановленим порушенням та матеріальною шкодою, яку зазнав заявник в результаті порушення його прав, передбачених статтею 10 Конвенції. Суд присуджує заявнику повну суму вимоги, тобто 3 000 грн. (588,12 євро) як компенсацію матеріальної шкоди. Крім того, керуючись принципами справедливості та враховуючи всі обставини справ, Суд присуджує заявнику суму в 33 000 євро за завдану моральну шкоду.

³ Виправлено 16 червня 2005 року: у попередній версії рішення текст було викладено як... «Уряд не прокоментував ці вимоги заявника».

В. Судові витрати

76. Заявник вимагав 8 337,07 євро судових витрат, яких він зазнав під час провадження в національних судах та під час провадження в Суді, щодо яких надав детальний звіт.

77. Уряд стверджував, що сума, яку вимагав заявник, була надмірною і необґрунтованою. Він стверджував, що судові витрати не були понесені заявником насправді та не були необхідними⁴.

78. Суд переконався, що судові витрати були насправді понесені, були необхідними для того, щоб отримати відшкодування за встановлене порушення Конвенції або щоб попередити таке порушення, та також є розумними щодо суми. Відповідно до критеріїв, викладених в практиці Суду, Суд присуджує заявнику всю суму, яку він вимагав у цьому зв'язку, за винятком суми, яка вимагалася як відшкодування витрат, понесених у зв'язку з участю в усних слуханнях у Суді (2 816 євро), які врешті-решт не відбулися. Таким чином, у цій частині Суд присуджує заявнику 5 521,07 євро.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 10 Конвенції;

2. *Постановляє*:

- а) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові в українських гривнях за курсом на день винесення цього рішення 588,12 євро (п'ятсот вісімдесят вісім євро дванадцять центів) компенсації матеріальної шкоди, 33 000 (тридцять три тисячі) євро компенсації моральної шкоди та 5 521,07 євро (п'ять тисяч п'ятсот двадцять одне євро сім центів) відшкодування судових витрат, а також будь-який податок, який може підлягати сплаті із зазначених сум;

⁴ Виправлено 16 червня 2005 року: у попередній версії рішення текст було викладено як... «Уряд знову не прокоментував вимоги заявника».

б) після сплину вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на названі суми нараховуватиметься відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

3. Одностайно *відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 29 березня 2005 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Голова

Ж.-П. КОСТА

Секретар

С. ДОЛЛЄ

СПРАВА
«САЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

ДРУГА СЕКЦІЯ
Заява № 65518/01
РІШЕННЯ
Страсбург
6 вересня 2005 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у статті 44, § 2 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Салов проти України»

Європейський Суд з прав людини (Друга секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

пан Дж.-П. Коста (Mr J.-P. Costa), голова,

пан І. Кабрал Баррето (Mr I. Cabral Barreto),

пан Р. Тюрмен (Mr R. Türgmen),

пан К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),

пан В. Буткевич (Mr V. Butkevych),

пан М. Угрехелідзе (Mr M. Ugrekheldidze),

пані А. Мулароні (Mrs A. Mularoni), судді,

і пан С. Нейсміт (Mr S. Naismith), заступник секретаря секції,

після обговорення в нарадчій кімнаті 22 березня 2005 року та 5 липня 2005 року

вносить таке рішення, яке було прийняте в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена Судом за заявою (№ 65518/01) проти України, поданою 26 січня 2000 року громадянином України паном Сергієм Петровичем Саловим («заявником»), відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав і основних свобод людини («Конвенції»).

2. Заявника представляли в Суді пан В. Агеев і пан А. Федур — адвокати, що практикують в Україні, а також пан С. Дуніковський — адвокат, що практикує в Нантері. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженими пані Зоряною Бортовською та її наступницею пані Валерією Лутковською.

3. Посилаючись на § 3 статті 5 Конвенції, заявник стверджував, що він не був негайно доставлений до судді або до іншої службової особи для вирішення питання щодо його арешту. Крім того, він скаржився на порушення свого права на справедливий судовий розгляд, зокрема на недотримання принципів «верховенства права» і «правової певності», оскільки президія обласного суду скасувала постанову районного суду від 7 березня 2000 року, відповідно до якої його справа направлялася на додаткове розслідування. Заявник стверджував, що мало місце порушення § 1 статті 6 Конвенції. Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився на порушення свого права одержувати і поширювати інформацію. Зокрема, він заявляв, що не знав, чи була достовірна інформація про смерть кандидата пана Леоніда Даниловича Кучми, опублікована в номері газети «Голос України», оскільки він не мав точної інформації про стан здоров'я останнього. Він наполягав на тому, що за будь-яких обставин повідомлення такої інформації третій стороні не повинне каратися п'ятьма роками позбавлення волі. Він скаржився також на його утримання протягом одинадцяти днів у Донецькому ізоляторі тимчасового утримання і на позбавлення його ліцензії на право заняття адвокатською діяльністю.

4. Заяву було передано до Другої секції Суду (§ 1 правила 52 Регламенту Суду). В рамках цієї Секції, відповідно до § 1 правила 26, Регламенту Суду було створено Палату для розгляду цієї справи (§ 1 статті 27 Конвенції).

5. Рішенням від 27 квітня 2004 року Суд оголосив заяву частково прийнятною.

6. Заявники й Уряд надали свої письмові зауваження щодо суті справи (§ 1 правила 59 Регламенту Суду).

7. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад своїх Секцій (§ 1 правила 25 Регламенту Суду). Ця справа була передана до ведення новоствореної Другої Секції (§ 1 правила 52 Регламенту Суду).

8. Слухання проводилися публічно у Палаці прав людини у Страсбурзі 22 березня 2005 року (§ 3 правила 59 Регламенту Суду).

Перед Судом постали:

(а) з боку Уряду

пані В. Лутковська, заступник міністра юстиції,
Уповноважений,

пані О. Бартовщук, начальник відділу,
Апарат Уповноваженого,

пані Т. Тоцька, заступник начальника відділу, Міністерство юстиції,
Радники;

(б) з боку заявника

пан С. Салов,
Заявник,

пан В. Агеєв,
Адвокат,

пан А. Федур,

пан С. Дуніковський,
Радники.

9. Суд заслухав виступ самого заявника, пана Агеєва та пані Лутковської.

ФАКТИ

10. Заявник — громадянин України 1958 р. н. У цей час проживає в Донецьку. Юрист, займається адвокатською діяльністю в Україні.

І. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

А. Кримінальне провадження у справі заявника

11. 31 липня 1999 року заявник був зареєстрований Центральною виборчою комісією як довірена особа кандидата у Президенти України О. О. Мороза. У той час останній був лідером Соціалістичної партії України.

12. 31 жовтня 1999 року прокуратура Київського району м. Донецька («прокуратура Київського району») порушила кримінальну справу проти заявника за фактом перешкоджання здійсненню виборчого права громадян (п. 2 статті 127 Кримінального кодексу України — «КК»).

13. 1 листопада 1999 року заявник був затриманий за поширення неправдивої інформації про нібито смерть кандидата в президенти, на той час чинного Президента Леоніда Даниловича Кучми. Стверджувалося, що заявник поширював цю інформацію 30 і 31 жовтня 1999 року — у формі заяви спікера Верховної Ради (парламенту України), опублікованої в спеціальному загальнонаціональному випуску газети Верховної Ради «Голос України». У розповсюдженій заявником статті йшлося про таке:

«Голос України / газета Верховної Ради України / Спеціальний випуск, 29 листопада 1999 р./ безкоштовний номер

Звернення *Верховної Ради* України до громадян України:

Ми, члени *Верховної Ради* України, змушені звернутися до вас у цьому спеціальному випуску парламентської газети через надзвичайну ситуацію, що склалася на Україні. Фактично в країні відбувся *державний переворот*, але правда про нього ретельно ховається від народу. Нас обманюють! Людина, що з'являлася на телебаченні і роз'їжджала по країні на минулому тижні в якості нібито Президента України Л. Д. Кучми, зовсім не та, за кого вона себе видає. Ця людина — лише двійник Президента, якого кримінальне оточення Кучми використовує для обману

людей у ході президентських виборів, щоб втримати владу у своїх руках. Дійсний Президент України Леонід Кучма помер 24 жовтня 1999 р. у Києві від гострої серцевої недостатності, викликаной міокардіодистрофією внаслідок алкогольної інтоксикації. Тіло його було кремоване в найсуворішій таємниці, а прах — вивезений за кордон. Влада фактично виявилася захоплена групами Рабіновичей, Волкових, Кобзонів і Пінчуків.

Людей залякують, примушуючи голосувати за несправжнього Кучму. По відношенню до опозиційних кандидатів розгорнута найжорстокіша інформаційна блокада. Верховна Рада України повідомляє, що вона бере на себе контроль за президентськими виборами. Кожен випадок незаконного звільнення й інших переслідувань пов'язаних з виборами осіб буде кваліфікуватися як карний злочин. Ми доводимо це до відома керівництва комерційних компаній, медичних і освітніх установ.

Могутня пропагандистська машина, націлена на обман людей, почала свою роботу. Влада в Україні узурпована.

Верховна Рада повідомляє, що єдиним легітимним джерелом влади в державі є Парламент України.

Верховна Рада закликає всіх громадян України не допустити зриву президентських виборів або оголошення їх незаконними, що приведе до встановлення в Україні фашистського режиму.

Спікер Верховної Ради України
О. Ткаченко».

14. Слідом за арештом заявника прокуратура Київського району провела формальне досудове слідство у справі за обвинуваченнями, висунутими проти нього.

15. 3 листопада 1999 року прокуратура Київського району вирішила взяти заявника під варту за підозрою у вчиненні злочину, передбаченого п. 2 статті 127 КК (див. § 41 нижче). Заявник був поміщений в ізолятор тимчасового утримання Донецької області. Він знаходився там до 10 листопада 1999 року.

16. 5 листопада 1999 року заявникові було пред'явлено офіційне обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого п. 2 статті 127 КК (див. § 41 нижче). Прокуратура кваліфікувала його дії як дії, вчинені посадовою особою.

17. 10 листопада 1999 року заявник подав клопотання у Ворошиловський районний суд м. Донецька (датоване 6 листопада

1999 року) про звільнення його з-під варті. 17 листопада 1999 року суд відхилив його клопотання.

18. 11 листопада 1999 року заявника був переведений до слідчого ізолятора № 5 м. Донецька.

19. 16 листопада 1999 року заявник пройшов медичний огляд. У нього було виявлено бронхіт та гіпертонію другого ступеня. Медична комісія рекомендувала госпіталізувати заявника.

20. 22 листопада 1999 року прокуратура Київського району завершила досудове слідство у справі заявника і передала справу до суду.

21. 25 листопада 1999 року справа була передана в суд. 10 грудня 1999 року Куйбишевський районний суд м. Донецька (далі — районний суд) виніс постанову про віддання заявника до суду за обвинуваченнями у перешкоджанні здійсненню громадянами їхніх виборчих прав, у порушенні п. 2 статті 127 КК (див. § 41 нижче). Крім того, суд вирішив не звільняти його з-під варті.

22. У ході судового розгляду 7 березня 2000 року суддя Т. районного суду постановив направити кримінальну справу на додаткове розслідування. Він запропонував прокуратурі переглянути запобіжний захід, обраний щодо заявника, і перекваліфікувати висунуті проти нього обвинувачення. Зокрема суд вказав:

«...ні в обвинуваченні, ні в обвинувальному висновку органами слідства не вказано, який вплив мали дії Салова С. П. на вибори чи який вплив він хотів здійснити...

З матеріалів справи видно, що заявник розповсюдив фальшивий спецвипуск газети “Голос України” лише серед п’яти громадян, інших даних щодо дій Салова С. П. з метою вплинути на право громадян в здійсненні їхнього виборчого права ні органами слідства, ні в судовому засіданні не встановлено...

Органами слідства недостатньо встановлено, чи є дії Салова С. П. кримінальним злочином...

Органами слідства не розглянуто питання, чи дії заявника можна кваліфікувати як злочин, передбачений ст. 125 ч. 2 КК України... чи його дії можуть бути кваліфіковані як розповсюдження неправдивих відомостей про інших осіб (Кучму Л. Д.)... на підставі мотивів, що не пов’язані з проведнням виборів.

...Суд вважає, що органами слідства було проведено недостатнє попереднє слідство, і це не може бути виправлено в судовому засіданні, ... суд не може засудити С. П. Салова за скоєння злочину, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України, до того часу, поки його дії не будуть переqualіфіковані під час додаткового розслідування...»

23. 30 березня 2000 року заступник прокурора Донецької області вніс у президію Донецького обласного суду («Президія») протест на постанову від 7 березня 2000 року та вимагав переглянути справу заявника в порядку нагляду. Він також наполягав на скасуванні постанови від 7 березня 2000 року, відповідно до якої справа направлялася на додаткове розслідування. Заступник прокурора стверджував, що існує достатньо доказів на підтвердження того, що заявник перешкоджав здійсненню громадянами їхніх виборчих прав (п. 2 статті 127 КК). У той же день канцелярія суду зареєструвала надходження протесту.

24. 5 квітня 2000 року Президія у складі голови Л. В. І. і суддів Р. Л. П., П. Л. В., Р. Л. І., М. М. І. та Б. А. М., у присутності прокурора, скасувала постанову від 7 березня 2000 року і направила справу на новий розгляд. Зокрема, Президія вказала, що районний суд повернув справу на додаткове розслідування, не провівши ретельного вивчення пред'явленого обвинувачення і необхідних ознак *actus rea* (винуватої дії) і *mens rea* (вини) злочину, в якому звинувачувався заявник. Суд також не вказав, які конкретні слідчі дії належало провести стороні обвинувачення. Президія вирішила не звільняти заявника з-під варті. Зокрема, суд вказав:

«...Визнаючи, що в діях Салова С. П. може бути склад злочину, передбаченого ст. 125 ч. 2 КК України, суд в порушення вимог ст. 22 КПК України сам не з'ясував істотні для такого висновку обставини. При цьому суд не з'ясував направленість умислу підсудного на скоєння вказаних в обвинуваченні дій, тоді як органи попереднього слідства визнали, що умисел Салова С. П. був направлений на скоєння зовсім іншого злочину. Суд не спростував це і необґрунтовано дійшов висновку про можливість в діях складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України».

25. 24 квітня 2000 року районний суд відхилив подане адвокатом заявника клопотання про направлення справи на додаткове розслідування. Він також відхилив клопотання заявника про звільнення його з-під варті.

26. 1 червня 2000 року районний суд відхилив ще одне клопотання про звільнення заявника.

27. 16 червня 2000 року районний суд змінив запобіжний захід, обраний щодо заявника, на підписку про невіїзд.

28. 6 липня 2000 року районний суд під головуванням судді Т., що брав участь у слуханні справи 7 березня 2000 року, визнав заявника винним у перешкоджанні, шляхом обману, здійсненню громадянами своїх виборчих прав, з метою вплинути на результати виборів Президента України. Районний суд присудив заявнику п'ять років умовного позбавлення волі, з *дворічним випробувальним терміном* у зв'язку з тим, що дії Салова «не спричинили фактичних серйозних наслідків». Крім того, він наклав на заявника штраф у розмірі 170 українських гривень¹. Районний суд ухвалив таке:

«У жовтні 1999 року С. П. Салов отримав від осіб, які не були встановлені у ході слідства, у невідомому місці екземпляри фальсифікованого видання газети Верховної Ради України «Голос України» від 29 жовтня 1999 року, яке містило звернення Верховної Ради України до громадян України від імені голови ВРУ Ткаченка О. О. з інформацією щодо кандидата в Президенти України Кучми Л. Д., зокрема, про його смерть..., а також щодо державного перевороту, здійсненого людьми з кримінального оточення Кучми Л. Д. ... Згадане видання містило також заклик від імені ВРУ до всіх громадян України не допустити зриву президентських виборів... і, відповідно, встановлення в Україні фашистського режиму..

Усвідомлюючи неправдивий характер інформації, яка містилась у згаданому виданні..., Салов С. П. вирішив поширити вказані печатні видання серед виборців Київського району м. Донецька з метою перешкодити здійсненню їхнього виборчого права і, таким чином, вплинути на результати президентських виборів...

Відповідно до висновку судово-криміналістичної експертизи... спецвипуски в кількості восьми екземплярів були копіями оригінальної версії, текст якої був надрукований з використанням сучасної комп'ютерної техніки...

Перешкоджання здійсненню громадянином України його виборчих прав полягає в діях підсудного Салова С. П., які були спрямовані на перешкоджання, відносно громадян, приймати участь у виборах, а обман полягає в тому, що він поширював серед громадян завідомо неправдиві відомості

¹ 32,82 євро.

про смерть Кучми Л. Д., що могло вплинути на результати виборів, оскільки такі відомості, в які могла повірити частина громадян, призвели б їх до висновку не голосувати за цього кандидата в Президенти... у зв'язку з його смертю...»

29. 15 вересня 2000 року Донецький обласний суд у складі суддів Д. А. Д., Г. Г. і Д. А. В. залишив вирок суду від 6 липня 2000 року без змін.

30. 3 листопада 2000 року і 9 лютого 2001 року, відповідно, обласний суд і Верховний суд України відхилили скарги заявника і його вимогу про перегляд вироку суду в порядку нагляду за не-обгрунтованістю.

31. 22 листопада 2000 року Донецька обласна кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури анулювала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (№ 1051, видане 17 грудня 1997 року). Вона обгрутувала своє рішення фактом засудження заявника 6 червня 2000 року.

32. Після здачі іспиту в Донецькій обласній кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури і сплати 1 200 гривень² заявник одержав 23 квітня 2004 року нове свідоцтво про право заняття адвокатською діяльністю (№ 1572). Здати іспит йому дозволили після того, як була погашена його судимість.

2. Провадження щодо компенсації шкоди за незаконне тримання в ізоляторі тимчасового утримання.

33. У липні 2000 року заявник подав позов до Ворошиловського районного суду м. Донецька проти прокуратури м. Донецька та Управління МВС України в Донецькій області, вимагаючи компенсацію моральної та матеріальної шкоди, завданої йому внаслідок незаконного 10-денного перебування в 1999 року в ізоляторі тимчасового утримання. Зокрема він вказував, що його повинні були утримувати в слідчому ізоляторі, а не в ізоляторі тимчасового утримання, тому що він проходив по кримінальній справі як обвинувачений.

² 194,73 євро.

34. 15 червня 2001 року Ворошиловський районний суд м. Донецька частково задовольнив його вимоги. Він також зобов'язав прокуратуру м. Донецька та Управління МВС України в Донецькій області виплатити заявникові 3 000 українських гривень (500 євро).

35. 22 листопада 2001 року Донецький обласний апеляційний суд ухвалив, що відповідальність за виплату заявникові компенсації несе не прокуратура чи Міністерство внутрішніх справ, а Державне казначейство. У зв'язку з цим він зобов'язав Управління Державного казначейства в Донецькій області виплатити заявникові 3 000 гривень (500 євро) як компенсацію матеріальної та моральної шкоди.

36. За твердженням заявника, зазначена компенсація йому виплачена не була.

В. Відповідне національне законодавство

1. Конституція України 1996 року

37. Відповідні положення Конституції України встановлюють:

Стаття 29

«Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або утримуватися під вартою інакше як за мотивованому рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом».

Стаття 34

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожний має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом за своїм вибором.

Здійснення цих прав може бути обмежено законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або суспільного порядку з метою попередження безладів або злочинів, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для попередження розголошення інформації, отриманої конфіденційно, або для підтримки авторитету і неупередженості правосуддя».

Стаття 121

Прокуратура України є єдиною системою, на яку покладаються:

- 1) підтримка державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за дотриманням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування;
- 4) нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян».

Стаття 122

«Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, що призначається на посаду за згодою Верховної Ради України і звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може виразити недовіру Генеральному прокуророві України, що призводить до його відставки з посади.

Термін повноважень Генерального прокурора України — п'ять років».

Стаття 124

«Правосуддя в Україні здійснюється винятково судами. Делегування функцій судів, а також присвоєння цих функцій іншими органами або посадовим особам не допускається.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі...»

2. Закон України «Про судоустрій» від 5 червня 1981 року

38. Відповідні положення Закону України «Про судоустрій» від 5 червня 1981 року, зі змінами й доповненнями, чинні на момент подій у справі, передбачали таке:

Стаття 30. Склад Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів

«Верховний Суд Республіки Крим, обласний, Київський і Севастопольський міські суди діють в складі:

- 1) президії суду;
- 2) судової колегії в цивільних справах;
- 3) судової колегії в кримінальних справах».

Стаття 31. Повноваження Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів

«Верховний Суд Республіки Крим, обласний, Київський і Севастопольський міські суди:

- розглядає у межах своїх повноважень справи як суд першої інстанції, у касаційному порядку, порядку нагляду і в зв'язку з нововиявленими обставинами;
- здійснюючи нагляд за судовою діяльністю районних (міських), міжрайонних (окружних) судів, також вивчає і узагальнює судову практику, аналізує судову статистику;
- здійснює інші повноваження, надані йому законодавством».

Стаття 32. Президія Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів

«Президія Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів утворюється у складі голови, заступників голови і суддів у кількості, що визначається Президією Верховної Ради України за поданням Голови Верховного Суду України та Міністра юстиції України...

Участь прокурора Республіки Крим, прокурора області, міст Києва і Севастополя в засіданні президії Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського та Севастопольського міських судів при розгляді судових справ є обов'язковою».

Стаття 33. Повноваження президії Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів

«Президія Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів:

- 1) у межах своїх повноважень розглядає справи в порядку нагляду і в зв'язку з нововиявленими обставинами;
- 2) затверджує за поданням голови суду склад судової колегії в цивільних справах і судової колегії в кримінальних справах;
- 3) розглядає матеріали вивчення і узагальнення судової практики і аналізу судової статистики;
- 4) заслуховує звіти голів судових колегій про діяльність колегій, розглядає питання роботи апарату суду;
- 5) подає допомогу районним (міським) міжрайонним (окружним) судам у правильному застосуванні законодавства;

б) здійснює інші повноваження, надані їй законодавством».

Стаття 34. Порядок роботи президії Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів

«Засідання президії Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів проводяться не менш як два рази на місяць.

Засідання президії є правомочними при наявності більшості членів президії.

Постанови президії приймаються відкритим голосуванням більшістю голосів членів президії, які беруть участь у голосуванні.

Постанови президії підписуються головою суду».

Стаття 37. Голова Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів

«Голова Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів:

...9) керує організацією роботи судових колегій; керує роботою апарату суду;

...11) спільно з Міністром юстиції Республіки Крим, начальником управління юстиції обласної, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій за погодженням з Головою Верховного Суду України, Міністром юстиції України представляє кандидатів для обрання судьями районних (міських) судів...»

**3. Закон України «Про статус суддів»
від 15 грудня 1992 року**

39. Стаття 7 цього Закону передбачає, що суддею може стати будь-який громадянин України, який досяг на день обрання 21 року, має, як правило, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше двох років. Відповідно до статті 9 (3), вперше судді обираються на п'ять років, після здачі іспиту кваліфікаційній комісії суддів та рішення відповідного місцевого органу. Відповідно до статей 33 та 34 цього Закону підставами для порушення дисциплінарного провадження щодо судді може бути подання Голови обласного суду.

4. Закон України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України» (що діяв на той час)

40. Згідно зі статтями 6 і 7 цього Закону, кваліфікаційні комісії мали право порушувати дисциплінарні провадження і виносити висновки про можливість обрання кандидата на посаду судді районного суду і про обрання судді на новий строк повноважень після закінчення первинного п'ятирічного терміну. Вони могли також вимагати проведення атестації судді, пропонованого на підвищення в суддівському або адміністративному ранзі, або оцінки його правових знань. Голови обласних судів могли вимагати від кваліфікаційних комісій підтвердження або оцінки знань і кваліфікації суддів. Відповідно до статей 32 і 33 Закону, голови судів вищої інстанції мали право порушувати дисциплінарне провадження щодо суддів районних судів.

5. Глава IV Кримінального кодексу України (витяги): злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

41. У відповідних положеннях статті 127 Кримінального кодексу передбачається:

Перешкоджання здійсненню виборчого права чи роботі виборчої комісії

«Перешкоджання здійсненню громадянином України його виборчих прав або роботі виборчої комісії, вчинене з метою вплинути на результати виборів, —

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Ті ж діяння, вчинені шляхом підкупу, обману, або поєднані з пошкодженням майна або із застосуванням насильства до громадянина, який здійснює свої виборчі права, або члена виборчої комісії чи їх близьких родичів, або з погрозою застосувати таке насильство чи знищити майно, а так само вчинені за попереднім зговором групою осіб або членом виборчої комісії чи іншою посадовою особою з використанням влади або посадового становища, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років».

6. Глава 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року

42. У відповідних положеннях Кодексу України про адміністративні порушення говориться:

Стаття 186. Порушення законодавства про вибори Президента України і народних депутатів

«Публічні заклики або агітація за бойкотування виборів Президента України або народного депутата, опублікування або поширення іншим способом неправдивих відомостей про кандидата в Президенти України або депутати, а так само агітація за або проти кандидата в день виборів — тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»³.

7. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (щодо повернення справи на додаткове розслідування)

43. У відповідних положеннях розділу III Глави 23 Кримінально-процесуального кодексу говориться:

Стаття 242. Питання, які з'ясовуються при відданні обвинуваченого до суду

«Судді одноособово чи суд у розпорядчому засіданні зобов'язані з'ясувати щодо кожного з обвинувачених такі питання:

...5) чи правильно кваліфіковані дії обвинуваченого за статтями кримінального закону;

...7) чи правильно обрано запобіжний захід щодо обвинуваченого...»

Стаття 244. Рішення суду в розпорядчому засіданні чи судді одноособово

«Суд в розпорядчому засіданні чи суддя одноособово виносить одне з таких рішень:

...2) про повернення справи на додаткове розслідування...»

Стаття 246. Повернення справи на додаткове розслідування з розпорядчого засідання

«Суд у розпорядчому засіданні повертає справу на додаткове розслідування у випадках:

³ Приблизно від 51 до 102 гривень, або 10–20 євро.

- 1) істотної неповноти або неправильності проведеного дізнання чи попереднього слідства, які не можуть бути усунуті в судовому засіданні;
 - 2) істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону;
 - 3) наявності в справі підстав для пред'явлення притягнутій до відповідальності особі обвинувачення, яке їй до цього не було пред'явлено;
- ...При поверненні справи на додаткове розслідування суд зобов'язаний зазначити в ухвалі, які саме обставини повинні бути з'ясовані при додатковому розслідуванні і які слідчі дії при цьому повинні бути проведені.
- ...суд зобов'язаний вирішити питання про запобіжний захід щодо обвинуваченого...»

Стаття 252. Внесення окремого подання і скарги на ухвалу розпорядчого засідання і постанову судді

«На ухвалу розпорядчого засідання і постанову судді прокурор має право у семиденний строк з дня їх винесення внести до вищестоящего суду окреме подання...»

Стаття 273. Порядок винесення ухвал у судовому засіданні

«В усіх питаннях, які вирішуються судом під час судового розгляду, суд виносить ухвали. Ухвали про направлення справи для провадження додаткового розслідування, про порушення справи по новому обвинуваченню або щодо нової особи, про закриття справи, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, про застосування заходів безпеки, про відводи і про призначення експертизи, а також окремі ухвали виносяться судом у нарадчій кімнаті і викладаються у вигляді окремого документа, який підписується всім складом суду..

При одноособовому розгляді справи в зазначених у цій статті випадках суддя виносить постанови».

Стаття 274. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді

«Під час розгляду справи суд, при наявності до того підстав, може своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо підсудного...»

Стаття 281. Направлення справи на додаткове розслідування

«Повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності попереднього слідства може мати місце як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників судового розгляду лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні.

Якщо виникне питання про повернення справи на додаткове розслідування, суд, вислухавши думку прокурора та інших учасників судового

розгляду, вирішує це питання мотивованою ухвалою, а суддя — постановою в нарадчій кімнаті.

Після додаткового розслідування справа направляється до суду в загальному порядку.

Ухвала (постанова) про направлення справи на додаткове розслідування оскарженню не підлягає, але прокурор може внести на неї окреме подання».

Стаття 354. Оскарження ухвал суду і постанов судді, внесення на них подань прокурора

«Прокурор має право внести окреме подання на ухвалу суду чи постанову судді.

Підсудний, його захисник і законний представник, а також потерпілий і його представник ... мають право у семиденний строк з дня одержання копій ухвали суду і постанови судді подавати на них скарги.

Подача окремої скарги чи внесення подання зупиняє виконання ухвали».

44. У відповідних положеннях Глави 31 Кримінально-процесуального кодексу передбачається таке:

Стаття 384. Особи, які мають право опротестувати вироки, ухвали і постанови суду, що набрали законної сили

«Перегляд у порядку нагляду вироку, ухвали і постанови суду, що набрали законної сили, допускається лише за протестом того прокурора...

Протести мають право приносити:

...2) ...прокурор області... — на вироки, ухвали і постанови районних (міських) судів...»

Стаття 385. Строки перегляду в порядку нагляду вироку, ухвали і постанови суду

«Перегляд у порядку нагляду обвинувального вироку, ухвали і постанови суду в зв'язку з необхідністю застосування закону про більш тяжкий злочин, через м'якість покарання або з інших підстав, що тягнуть за собою погіршення становища засудженого, а також виправдувального вироку або ухвали чи постанови суду про закриття справи допускається лише протягом року після набрання ними законної сили.

Перегляд у порядку нагляду обвинувального вироку, ухвали і постанови суду з інших підстав строком не обмежується».

Стаття 391. Розгляд справи в порядку нагляду

«На засідання суду, що розглядає справу в порядку нагляду, для дачі пояснень можуть бути запрошені засуджений, виправданий, їх захисники...

Запрошеним на засідання особам забезпечується можливість ознайомлення з протестом».

Стаття 393. Результати розгляду справи в порядку нагляду

«В результаті розгляду справи в порядку нагляду суд може: ... скасувати вирок... і закрити справу або передати її на нове розслідування чи новий судовий розгляд...»

Стаття 395. Обов'язковість вказівок наглядової інстанції

«Вказівки суду, який розглядає справу в порядку нагляду, є обов'язковими при додатковому розслідуванні і при повторному розгляді справи судом».

8. Закон України «Про вибори Президента України» від 1999 року

45. У відповідних положеннях Закону України «Про вибори Президента України» говориться:

Стаття 50. Відповідальність за порушення виборчого законодавства

- «1. Особи, які перешкоджали шляхом насильства, обману, погроз, підкупу або в інший спосіб вільному здійсненню громадянином України права обирати і бути обраним, вести передвиборну агітацію, а також голова, заступник голови, секретар і члени виборчих комісій, посадові чи службові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, які вчинили підлог виборчих документів, завідомо неправильний підрахунок голосів виборців, порушили таємницю голосування, допустили інше порушення цього Закону, несуть відповідальність, встановлену законом.
2. До відповідальності, встановленої законом, притягаються також особи, які опублікували чи поширили в інший спосіб завідомо неправдиві відомості про кандидата».

9. Застереження, яке міститься в ратифікаційній грамоті від 11 вересня 1997 року (поширюється на період від 11 вересня 1997 року до 28 липня 2001 року)

46. Відповідні положення застереження були викладені в рішенні Суду у справі «Невмержицький проти України» (заява № 54825/00, § 56, рішення від 5 квітня 2005 р.).

10. Додаток до застереження, який був переданий до Генерального Секретаря під час зберігання ратифікаційної грамоти від 11 вересня 1997 року

47. Відповідні перехідні положення Конституції України викладені в зазначеному вище рішенні у справі Невмержицького.

**11. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 30 вересня 1994 року
«Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт»**

48. У відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України говориться:

«...Роз'яснити, що відповідно до статті 236-3 Кримінально-процесуального кодексу України до суду може бути оскаржено лише санкція прокурора на арешт підозрюваного або обвинуваченого, а не рішення слідчого, органу дізнання про застосування як запобіжного заходу взяття під варту чи продовження строку тримання під вартою...»

12. Рішення Конституційного суду України від 24 липня 1999 року (№ 6-рп)

49. У своєму рішенні Конституційний Суд визнав неконституційність дій Кабінету Міністрів при прийнятті ним 22 березня 1999 року постанови № 432 про скорочення в 1999 році витрат державного бюджету на видатки: Верховного Суду — на 40%, обласних судів — на 7,5%, районних (і міських) судів — на 6,8%, Вищого арбітражного суду — на 26,4%, арбітражних судів — на 19,4% і військових судів — на 15,5%. Відповідно до інформації, опублікованої Міністерством юстиції (відповідальним за функціонування судової системи на той час), ці витрати покривали видатки судів першої інстанції на 51,6 % і видатки обласних судів на 62,8%. Конституційний Суд вирішив, що Постанова № 432 робить фінансовий тиск на суди і порушує право громадян на судовий захист.

13. Відповідні рішення Ради суддів України (щодо призначення і обрання суддів)

50. Рада суддів у своєму рішенні № 13 від 12 грудня 2000 року вказала, що існуючий порядок обрання і призначення кандидатів на суддівські посади, затверджений Міністерством юстиції, Вищою радою юстиції і судово-кваліфікаційних комісій, суперечить задачі формування висококваліфікованого суддівського корпусу, здатного вершити правосуддя ефективно і незалежно.

51. 12 грудня 2000 року Рада суддів прийняла Постанову № 10, де вказала, що рішення Кабінету міністрів про зменшення платні суддівському персоналу суперечать принципів незалежності системи судових органів.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5, § 3 КОНВЕНЦІЇ

A. Доводи сторін

52. Заявник скаржився на те, що він утримувався під вартою незаконно протягом 18 днів без будь-якої юридичної перевірки затримання. Це тривало з 1 листопада 1999 року, дня арешту заявника, до 17 листопада 1999 року дня, коли Ворошиловський районний суд м. Донецька розглянув його скарги. Він скаржився на порушення § 3 статті 5 Конвенції, відповідно до якої:

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту с пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою службовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд впродовж розумного строку або на звільнення до початку судового розгляду. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями явки в судове засідання».

1. Уряд

53. Уряд стверджував, що заявник утримувався під вартою згідно з санкцією прокурора. Він наполягав на тому, що прокурор,

відповідно до застереження, зробленого Україною до статті 5 Конвенції, може вважатися «...іншою службовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу» (див. §§ 46–47 вище). В цій якості прокурор, який санкціонував затримання заявника, розглянув питання тримання заявника під вартою негайно. Уряд також наголошував, що санкція прокурора на арешт заявника підлягала суворому судовому контролю, який може ініціюватися, та ініціювався заявником. Судовий контроль, встановлений в українському законодавстві, полягає в тому, що скарга затриманого на санкцію на арешт повинна розглядатися негайно та в тому, що суд вирішує питання щодо звільнення затриманого. Відповідно, Уряд зробив висновок, що кримінально-процесуальне законодавство, чинне на час арешту заявника, повністю відповідало вимогам § 3 статті 5 Конвенції. У зв'язку з цим Уряд зробив висновок про відсутність порушення статті 5 Конвенції.

54. З огляду на вимогу статті 5, § 3 Конвенції щодо можливості негайно постати перед суддею чи іншою службовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, Уряд стверджував, що період, який передував розгляду питання затримання заявника, не був тривалим. Уряд зауважував, що, посилаючись на норми українського законодавства, скарга на санкцію на арешт може бути подана навіть у день його видачі. Далі зазначалося, що законодавство встановлює суворі часові рамки для розгляду скарг щодо арешту та що наданий час не є надмірним. Проте можливі затримки могли мати місце, якщо затриманий або його адвокат затримали подачу скарги на санкцію на арешт. Зокрема Уряд зазначив, що 3 листопада 1999 року прокурор санкціонував арешт заявника. Скарга на ці дії була датована 6 листопада 1999 року та, згідно з постановою суду, подана лише 10 листопада 1999 року. 17 листопада 1999 року суд розглянув скаргу та підтвердив законність арешту. Він зауважив, що 8 листопада 1999 заявник подав клопотання про зміну адвоката, що призвело до затримки в розгляді його скарги.

55. Уряд зауважив, що затримка в поданні скарги на ордер на арешт сталася з вини заявника. Зокрема, апеляція була подана через 7 днів після ухвалення санкції. З огляду на вищезазначене, Уряд зробив висновок, що в цьому випадку порушення статті 5 Конвенції щодо невідкладності розгляду питання затримання заявника не було.

2. Заявник

56. Заявник стверджував, що згідно з українським законодавством прокурор належить до правоохоронних органів та ні в якому разі не може вважатися службовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу. Зокрема, згідно зі статтею 124, ч. 1 Конституції, судові функції в Україні здійснюються лише судами. Передавати судові функції іншим органам або посадовцям заборонено (див. § 38 вище). Відповідно, заявник прийшов до висновку, що в Україні прокурор не може вважатися особою, «якій закон надає право здійснювати судову владу». Єдиною функцією прокурора згідно зі статтями 121–122 Конституції є підтримка державного обвинувачення в суді. Крім того, українські прокурори не були незалежними при розгляді кримінальних справ (він наводить як приклад рішення у справах «*Huber v. Switzerland*» від 23 жовтня 1990 р., Серія А, № 188, стор. 18, ч. 42, та «*Niedbala v. Poland*», заява № 27915/95, §§ 48–50, від 4 липня 2000 р.) оскільки вони були стороною обвинувачення у справі (тут він посилається на рішення у справах «*Assenov and Others v. Bulgaria*» від 28 жовтня 1998 р., Reports of Judgements and Decisions 1998-VIII, стор. 3298, § 146, та «*Nikolova v. Bulgaria*», заява № 31195/96, §§ 49–50, ECHR 1999-II).

57. Заявник робить висновок, що його тримання під вартою було незаконним і що він не постав негайно перед суддею для перевірки його арешту та тримання під вартою. Він додав, що жодна із затримок не сталася з його вини.

В. Оцінка Суду

58. Суд спочатку зауважує, що звернення Уряду до застереження до § 3 статті 5 Конвенції є неприйнятною (див. справу «*Салов проти України*», ухвала щодо прийнятності від 27 квітня 2004 р., заява № 65518/01; щодо чинності застережень до статті 5 Конвенції див. ухвалу щодо прийнятності у справі «*Фалькович проти України*» від 29 червня 2004 р., заява № 64200/00). Щодо доводів Уряду відносно статусу прокурора (див. § 53 вище) Суд відмічає, що згідно з українським законодавством прокурор не може вважатися посадовою особою, «якій закон надає право здійснювати судову владу»

в світі статті 5, § 3 Конвенції (див. справу «*Merim проти України*», заява № 66561/01, §§ 62–63, від 30 березня 2004 р., та справу «*Невмержицький проти України*», наведену вище, § 125). Більш того, його статус не може дати гарантій проти будь-якого свавільного або невиправданого позбавлення волі (див. зазначене вище рішення у справі *Niedbala*, §§ 48–57), оскільки він не наділений ризиками «незалежності» та «неупередженості» відповідно до статті 5, § 3 (див. рішення у справі «*Schiesser v. Switzerland*» від 4 грудня 1979 року, Серія А, № 34, стор. 12–17, §§ 27–41). Крім того, Прокуратура не тільки відноситься до виконавчої гілки влади в державі, вона одночасно здійснює слідчі функції та функцію обвинувачення у кримінальній справі та є стороною у цій справі. Тому Суд повторює свою позицію щодо статусу прокурора, що не може вважатися особою, «якій закон надає право здійснювати судову владу», та відхиляє доводи Уряду у цьому зв'язку.

59. Відповідно, Суд повинен розглянути, чи відповідає період часу, який сплинув перш ніж заявник постав перед суддею чи іншою особою в сенсі § 3 статті 5 Конвенції, вимогам цієї статті. Щодо цього Суд зауважує, що заявник був затриманий міліцією 1 листопада 1999 року, проте питання щодо його затримання не переглядалося судом до 17 листопада 1999 року, тобто протягом 16 днів після його арешту. Суд вважає, що пояснення Уряду щодо затримки перегляду питання про арешт заявника є необґрунтованими, оскільки Уряд виходив з того, що перегляд судом затримання не є автоматичним, а що такий перегляд залежить від наявності скарги затриманої особи щодо законності її арешту (див. згадуване вище рішення у справі *Niedbala*, § 50). Навіть якщо припустити, що аргументи Уряду щодо відповідальності заявника за затримку в поданні скарги на арешт обґрунтовані, Суд, тим не менше, дотримується думки, що тримання заявника під вартою протягом семи днів без будь-якого судового контролю випадає з чітких часових меж, встановлених статтею 5, § 3 Конвенції (див. справу «*Brogan and Others v. The United Kingdom*», рішення від 29 листопада 1988 р., Серія А, № 145-В, стор. 30–35, §§ 55–62).

60. З огляду на вищенаведене, Суд приходить до висновку, що мало місце порушення статті 5, § 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6, § 1 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився на несправедливість кримінального провадження, порушеного проти нього. Він стверджував, зокрема, що національні суди не дотримувалися принципів верховенства права та правової певності, враховуючи той факт, що президія Донецького обласного суду скасувала остаточну та юридично обов'язкову постанову районного суду м. Донецька, відповідно до якої справу заявника було направлено на додаткове розслідування, тим самим піднімаючи питання законності первісного обвинувачення, пред'явленого проти заявника прокурором за частиною 2 статті 127 КК України. При цьому заявник посилався на статтю 6 § 1 Конвенції, яка у відповідній частині проголошує:

«Кожен... при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий судовий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом...»

A. Застосовність статті 6, § 1 Конвенції

1. Аргументи сторін

62. Уряд стверджував, що скаргу заявника потрібно відхилити через те, що стаття 6 не застосовується до процедури повернення справи на додаткове розслідування чи процедури перегляду рішення в порядку нагляду. Уряд зазначив, що положення статті 6 Конвенції стосуються судових рішень, якими визначаються цивільні права та обов'язки особи чи встановлюється наявність чи відсутність кримінального обвинувачення, висунутого проти неї. Постанова районного суду м. Донецька від 7 березня 2000 року не мала значення для суті кримінальної справи, порушеної проти заявника. Ця постанова стосувалася лише процедурних питань і була спрямована на надання вказівок органам досудового слідства щодо вчинення додаткових слідчих дії у справі. Ця постанова не мала на меті виправдати заявника в скоєні злочину, передбаченого частиною 2 статті 127 КК України. Вона була спрямована на виправлення помилок, які були зроблені, на думку суду, слідчими органами, та які

не дозволили суду об'єктивно розглянути справу по суті. Відповідно, ця процедура не підпадає під дію статті 6 Конвенції.

63. Заявник заперечував доводи Уряду. Він стверджував, що направлення його справи на додаткове розслідування безпосереднім чином вплинуло на його права. Щодо постанови Куйбишевського районного суду м. Донецька від 7 березня 2000 року заявник зазначив, що цією постановою районний суд розцінив обвинувачення у його первісному вигляді як необгрунтоване. Він стверджував, що оцінка доказів у справі не може розглядатися як виключно процесуальне питання. Заявник зауважив, що у разі відсутності доказу щодо вини особи суд має визнати цю особу невинуватою. Тому він дійшов висновку, що стаття 6 може бути застосована.

2. Оцінка Суду

64. Перш за все, Суд відзначає, що кримінальне провадження проти заявника стосувалося «встановлення обгрунтованості кримінального обвинувачення», оскільки містило всі три необхідні для такого висновку складові: кваліфікацію відповідно до внутрішнього законодавства, природу злочину та ступінь суворості покарання, якого може зазнати відповідна особа (див. справи *«Garyfallou AEBE v. Greece»*, рішення від 24 вересня 1997 р., Reports 1997-V, стор. 1830, § 32, та *«Коваль проти України»*, заява № 65550/01, від 30 березня 2004 р.). Тим не менше, в цій справі Суд повинен дослідити чи був заявник, чию кримінальну справу було повернено на додаткове розслідування на стадії судового розгляду, «обвинуваченим» в сенсі статті 6, § 1.

65. Поняття «обвинувачення» має «автономне» значення; воно повинно розумітися в сенсі Конвенції, а не лише в контексті його значення в національному праві. Таким чином, воно може визначатися як «офіційне повідомлення особи компетентним органом державної влади, в якому стверджується, що особа вчинила кримінальний злочин», визначення, яке також відповідає поняттю «впливу важливі наслідки для стану підозрюваного» (див., наприклад, справи *«Deweert v. Belgium»*, рішення від 27 лютого 1980 року, Серія А, № 35, стор. 22, § 42, та стор. 24, § 46, та *«Eckle v. Germany»*, рішення від 15 липня 1982 р., Серія А, № 51, стор. 33, § 73). Більш того, як вказував Суд в рішенні по справі *«Imbrioscia v. Switzerland»*

(рішення від 24 листопада 1993 р., Серія А, № 275, с. 13, § 36) слова «при встановленні кримінального обвинувачення» в статті 6, § 1 не означають, що ця стаття не застосовується до стадії досудового слідства (див. справу «*Tejedor García v. Spain*», рішення від 16 грудня 1997 р., Reports 1997-VIII, стор. 2794–2795, § 27).

66. У цьому зв'язку Суд відмічає, що 31 жовтня 1999 року прокуратура Київського району м. Донецька порушила кримінальне провадження проти заявника за фактом перешкоджання здійсненню виборчого права громадян. Зазначене провадження завершилося 15 вересня 2000 року винесенням Донецьким обласним судом ухвали, якою він підтримав засудження заявника за первісними обвинуваченнями, пред'явленими прокуратурою за статтею 127, п. 2 КК України. Щодо направлення справи на додаткове розслідування постановою Куйбишевського районного суду м. Донецька від 7 березня 2000 року та наступного скасування цієї постанови президією Донецького обласного суду 5 квітня 2000 року Суд не вважає за потрібне відділяти цю частину кримінального процесу від кримінального провадження в цілому, оскільки таке виділення буде штучним. На думку Суду, повернення справи на додаткове розслідування відзначило процедурний крок, який був передумовою для нового визначення кримінального обвинувачення (див. справу «*Нікітін проти Росії*», заява № 50178/99, § 58, ECHR 2004-...), навіть якщо таке повернення не містило жодних ознак остаточного рішення у кримінальній справі і не було остаточним визначенням обвинувачення проти заявника, останнє повинно було розглядатися більш детально відповідно до скарг в рамках статті 6, § 1 Конвенції. Беручи до уваги важливість цих процесуальних рішень Куйбишевського районного суду м. Донецька і президії Донецького обласного суду та їх вплив і результат провадження в цілому, Суд вважає, що гарантії статті 6, § 1 мають застосуватися до цих процедурних кроків.

67. За цих обставин Суд вважає, що коли справу заявника було повернуто на додаткове розслідування 7 березня 2000 року і коли цю постанову було скасовано 5 квітня 2000 року, заявник міг вважатися суб'єктом «обвинувачення» в межах автономного значення статті 6, § 1. Таким чином, ця стаття може застосуватися в цій справі.

В. Відповідність статті 6, § 1 Конвенції

1. Аргументи сторін

а. Доводи Уряду

68. Уряд стверджував, що на момент, коли районний суд напав кримінальну справу проти заявника на додаткове розслідування, процедура подачі подання прокурора проти цієї постанови чітко регулювалася процесуальним законодавством. У статті 281 Кримінально-процесуального кодексу, чинного на момент подій, зазначалось, що постанова суду про направлення справи на додаткове розслідування не може бути оскаржена в касаційному порядку (див. § 43 вище). Проте прокурор міг подати окреме подання на таку постанову. Згідно зі статтями 252 та 281 Кримінально-процесуального кодексу (див. § 43 вище) на рішення судді протягом 7 днів з моменту його проголошення могла бути подана скарга до суду вищої інстанції. Таким чином, внутрішнє законодавство встановило чіткі часові рамки для прокурора на внесення окремого подання на постанову судді. Відповідно, була виключена будь-яка можливість безстрокового внесення змін в остаточне судове рішення на шкоду обвинуваченому.

69. Уряд стверджував, що вносячи протест на постанову суду від 7 березня 2000 року, заступник прокурора не порушував прав заявника та не зашкодив інтересам правосуддя. Уряд дотримувався думки, що єдиним фактором, на який могло негативно вплинути повернення справи на додаткове розслідування, була тривалість провадження. Тим не менше, затримок в розгляді справи заявника не було.

70. Уряд зазначав, що у своєму протесті від 30 березня 2000 року заступник прокурора протестував проти проведення додаткового розслідування та стверджував, що досудове слідство встановило достатньо доказів для розгляду справи по суті. Заступник прокурора також зазначав, що постанова від 7 березня 2000 року була безпідставною. Уряд стверджував, що затримка у поданні прокурорського протесту сталася через те, що постанова суду була необґрунтованою та не містила чітких вказівок, які саме слідчі дії потрібно провести. Таким чином, постанова спричинила затримку

в розгляді справи та подовжила перебування заявника під вартою. Вносячи протест на постанову від 7 березня 2000 року, прокурор фактично запобіг затягуванню розгляду справи заявника та скоротив тривалість тримання його під вартою. Далі Уряд стверджував, що протест, поданий прокурором до Президії, не вплинув негативно на заявника, оскільки стосувався спору між прокурором і судом, в якому заявник не був стороною.

71. Уряд посилався на рішення у справі *Brumărescu v. Romania* (заява № 28342/95, § 62, ECHR 1999-VII), заявляючи, *inter alia*, що Суд визнав порушення принципу правової певності у вищезгаданій справі тому, що Генеральний Прокурор Румунії був уповноважений звернутися до суду з вимогою скасувати остаточне судове рішення. При цьому здійснення цього повноваження не підлягало жодному часовому обмеженню. Ці фактори спонукали Суд визнати порушення принципу правової певності. Однак обставини справи заявника, у тому числі природа протесту, відрізнялися від вищезазначеної справи. Зокрема, у поясненнях Уряду, постанова від 7 березня 2000 року не була остаточною.

72. Уряд відзначив, що президія Донецького обласного суду погодилася з аргументами прокурора і визнала постанову від 7 березня 2000 року необґрунтованою. Президія також визнала, що постанова є такою, що суперечить закону. Таким чином, прийнявши прокурорський протест до розгляду і скасувавши постанову про направлення справи заявника на додаткове розслідування, президія Донецького обласного суду перешкодила необґрунтованому затягуванню розгляду справи заявника.

в. Доводи заявника

73. Заявник стверджував, що принцип правової певності був порушений, оскільки у справі було скасовано остаточну постанову суду. Він наголошував, що постанова районного суду від 7 березня 2000 року набула законної сили, але була скасована, незважаючи на те, що жодного подання не було подано прокуратурою протягом семиденного строку, як це зазначено в статті 252 Кримінально-процесуального кодексу (див. § 43 вище): протест був поданий лише 30 березня 2000 року. Заявник повторив, що, по суті, постанова про направлення справи на додаткове розслідування прирів-

нювалося до визнання його невинним за первісними обвинуваченнями за статтею 127, ч. 2 Кримінального кодексу України, поданими прокуратурою (див. § 41 вище).

74. Заявник зазначив, зокрема, що внесення протесту вплинуло на тривалість провадження, оскільки воно було здійснене з порушенням процесуальних строків, встановлених національним законодавством. Більш того, подання протесту було спрямоване на затягування провадження. Відповідно до постанови від 7 березня 2000 року, прокуратурі не вдалося довести вини заявника у злочині, передбаченому статтею 127, ч. 2 Кримінального кодексу України (див. § 41 вище) та вимагалася перекваліфікація правопорушення за статтею 186-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення або за статтею 125 КК України. Згідно зі статтею 186-2 України про адміністративні правопорушення максимальною санкцією в разі засудження заявника був би штраф в розмірі від 51 до 102 гривень, а не 8 років позбавлення волі (див. § 42 вище). Відповідно, заявник зробив висновок, що протест на постанову районного суду та наступна постанова президії Донецького обласного суду від 5 квітня 2000 року порушили принцип незалежності та неупередженості суду, закріплений у § 1 статті 6 Конвенції. Далі заявник зазначив, що внутрішнє законодавство та рівень фінансування судів не забезпечували достатніх гарантій для попередження зовнішнього тиску на суддів у його конкретній справі за допомогою начебто вказівок, наданих головою обласної адміністрації (державного органу, який відповідає за фінансування судів з регіональних бюджетів) голові Донецького обласного суду. Заявник також посилався на рішення Конституційного Суду України з цього питання (див. § 49 вище).

75. Далі заявник стверджував, що відповідно до вказівок президії Донецького обласного суду районний суд мав би його засудити. Суддя Куйбишевського районного суду м. Донецька, по суті, був зобов'язаний змінити свою думку, висловлену в постанові від 7 березня 2000 року, щодо відсутності достатніх доказів вини заявника та прийняти абсолютно іншу точку. На думку заявника, внесення протесту з порушенням встановлених строків та подальше скасування постанови про направлення справи на додаткове розслідування порушило баланс між правом заявника на захист та правами прокуратури.

76. Заявник далі стверджував, що недотримання відповідного строку на внесення протесту щодо скасування постанови було здійснене з метою затягування провадження у його справі. Більш того, протест не мав на меті зменшення строку тримання під вартою. Якби прокурор захотів, він міг би змінити запобіжний захід щодо заявника, або навіть звільнити його. Заявник також зауважив, що тривалість провадження у кримінальній справі не пов'язана з питанням тримання під вартою.

77. Заявник стверджував, що його ситуація подібна до справи *Brumărescu*, що розглядалася Судом. Зокрема заявник стверджував, що припускав, що кінцевий термін внесення окремого подання щодо скасування постанови, навіть незважаючи на те, що він був закріплений в національному законодавстві, не був дотриманий ані прокурором, ані президією Донецького обласного суду. Він також відмічав, що суддя, який спершу направив справу на додаткове розслідування, пізніше розглядав його справу. Таким чином, суддя проігнорував своє власне попереднє процесуальне рішення. Заявник зробив висновок, що гарантії справедливого судового розгляду, зокрема гарантії незалежності та неупередженості суду, були порушені в цій справі.

2. Оцінка суду

(а) Попередні зауваження

78. Стаття 6 Конвенції в цілому гарантує право обвинуваченого приймати активну участь у розгляді кримінальної справи у суді. Фундаментальним аспектом права на справедливий судовий розгляд є те, що розгляд кримінальної справи, включаючи процедурні елементи, має бути змагальним і в цьому процесі повинний бути забезпечений принцип рівності сторін, тобто обвинувачення та захисту (див. справу *«Rowe and Davis v. the United Kingdom»*, заява № 28901/95, § 60, ЕЧПР 2000-II). При вирішенні питання, чи мало місце порушення статті 6 Конвенції, Суд має розглянути, чи був процес справедливим в цілому, включаючи апеляційне провадження та спосіб отримання доказів (див. справу *«Edwards v. the United Kingdom»*, рішення від 16 грудня 1997 р., Серія А, № 247-В, стор. 34–35, § 34).

79. Суд зауважує, що скарги заявника відповідно до статті 6, § 1 Конвенції переважно стосуються чотирьох питань, які будуть розглянуті по черзі під час розгляду стверджуваних порушень у провадженні щодо цієї справи:

- (a) по-перше, чи діяли суди незалежно та неупереджено в цій справі;
- (b) по-друге, чи дотримувався принцип рівності сторін;
- (c) по-третє, чи обвинувальний вирок суду щодо перешкоджання заявником здійсненню виборчого права громадянами (стаття 127 Кримінального кодексу України) був достатньо обґрунтованим; та
- (d) по-четверте, чи порушили постановою про направлення справи на додаткове розслідування та подальше засудження заявника принципи верховенства права та правової певності.

(b) Незалежність та неупередженість судів, які розглядали справу

80. Суд повторює: щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» відповідно до статті 6, § 1, необхідно, зокрема, звернути увагу на спосіб призначення його членів та строки їх повноважень, існування гарантій проти зовнішнього тиску та наявність зовнішніх ознак незалежності (див. справу «*Findlay v. the United Kingdom*», рішення від 25 лютого 1997 р., Reports 1997-I, стор. 281, § 73).

81. Суд далі нагадує, що «неупередженість», в сенсі статті 6 Конвенції, § 1, має визначатися суб'єктивною оцінкою на підставі особистих переконань та поведінки конкретного судді у конкретній справі — тобто, жоден з членів суду не має проявляти будь-якої особистої прихильності або упередження, та об'єктивною оцінкою — тобто, чи були у судді достатні гарантії для того, щоб виключити будь-які законні сумніви з цього приводу (див. справи «*Bulut v. Austria*», рішення від 22 лютого 1996 р., Reports 1996-II, стор. 256, § 31, та «*Thomann v. Switzerland*», рішення від 10 червня 1996 р., Reports 1996-III, стор. 815, § 30). У межах об'єктивної оцінки має бути визначено, чи наявні факти, що можуть бути перевірені, які породжують сумніви щодо неупередженості судів. У

зв'язку з цим навіть зовнішні ознаки мають певне значення. Вирішується питання довіри, яку суди в демократичному суспільстві мають вселяти суспільству і, перш за все, сторонам у процесі.

82. У цій справі важко розмежувати поняття неупередженості та незалежності, оскільки докази заявника щодо оскарження як незалежності, так і неупередженості суду базуються на одних і тих самих фактичних обставинах. Таким чином, Суд буде розглядати обидва питання разом (див. справу *«Langborder v. Sweden»*, рішення від 22 червня 1989 р., Серія А, № 155, стор. 16, § 32). Він зазначає, що твердження заявника про те, що суддя Т. Куйбишевського районного суду м. Донецька керувався політичними мотивами та був поінструктований головою районної державної адміністрації, є незначними при оцінці його скарг щодо відсутності незалежності та неупередженості судів, які розглядали справу.

83. Суд зазначає, що президія Донецького обласного суду, що розглядала протест прокурора від 5 квітня 2000 року (див. § 24 вище) та палата обласного суду, що 15 вересня 2000 року розглядала апеляційну скаргу заявника на вирок суду, складалася з різних суддів (див. § 29 вище). Проте Суд зазначає, що відповідно до Закону України «Про судоустрій» (в редакції, чинній на момент подій), повноваження президіумів обласних судів в нагляді за нижчими судами та їх палатами були надто широкими. Зокрема, президія затверджувала склад палат у цивільних та кримінальних справах обласного суду та здійснювала нагляд за здійсненням правосуддя районними судами (див. § 38 вище). Більш того, президію обласного суду очолював голова, який в той час мав вплив на призначення суддів у нижчих судах, на оцінку їхньої роботи, ініціацію дисциплінарного провадження та розвитку їхньої кар'єри (див. §§ 38–40 вище). Суд також відзначає, що внутрішнє законодавство не встановлювало зрозумілих критеріїв та порядку для підвищення, дисциплінарної відповідальності, оцінки діяльності та кар'єрного росту суддів, а також обмежень щодо широких повноважень щодо цих питань, якими наділені голови судів вищих інстанцій та кваліфікаційних комісій (див. §§ 38–40 вище). Тим не менш, такий критерій, як кількість справ, порушені строки розгляду справ та кількість скасованих або оскаржених рішень зазвичай бралися до уваги при вирішенні питання про підвищення рангів чи призначення на адміністративні посади в суді. Суд також приймає до

уваги рішення Конституційного Суду України від 24 липня 1999 року та відповідні резолюції Ради Суддів України, які критикували нестачу фінансування та законодавчо закріплених гарантій для функціонування судових органів (див. §§ 49–51 вище).

84. Щодо неупередженості судді, який розглядав справу, Суд зауважує, що згідно зі статтею 395, п. 1 Кримінально-процесуального кодексу (див. § 44 вище), вказівки президії обласного суду, який скасував попередню постанову та направив справу для розгляду по суті, є обов'язковими для судді, який розглядає справу. Отже він зобов'язаний розглядати справу по суті. Більше того, невиконання вимог статті 395, п. 1 ККУ, може призвести до скасування рішення, винесеного під час нового розгляду справи судом вищої інстанції.

85. Далі, Суд вбачає, що будь-яке процесуальне рішення, яке виносить суддя, повинно бути дуже обережно сформульоване, щоб бути нейтральним та уникнути будь-якого можливого втручання у принцип презумпції невинуватості, закріплений у статті 6, § 2 Конвенції. Суддя не обов'язково стає союзником чи опонентом підсудного, коли він радить направити певну справу на додаткове розслідування чи надає вказівки суду першої інстанції слухати справу по суті (див., *mutatis mutandis*, справу «*Borgers v. Belgium*», рішення від 30 жовтня 1991 р., Серія А, № 214-В, стор. 31–32, § 26), проте він висловлює особливу конкретну точку зору у справі і, відповідно, необхідні додаткові гарантії для забезпечення об'єктивного розгляду конкретної справи суддею та судом в цілому. У зв'язку з цим Суд зазначає, що у своїй постанові від 5 квітня 2000 року, якою справу було повернуто до Куйбишевського районного суду м. Донецька для подальшого розгляду, президія Донецького обласного суду встановила, що останній не розглянув доводи прокурора про те, що заявник вчинив злочин, передбачений статтею 127, п. 2 Кримінального кодексу (див. § 24 вище). Пізніше суддя Т. Куйбишевського районного суду м. Донецька на підставі тієї самої доказової бази та доводів, які він розглядав, коли в результаті направив справу на додаткове розслідування, 6 липня 2000 року виніс вирок, яким визнав заявника винним у вчиненні злочину, що інкримінувався йому прокуратурою з самого початку (див. § 28 вище). Суд у своїй постанові від 7 березня 2000 року встановив, що «...органами слідства не вказано, який саме вплив

завдали дії Салова С. П. на вибори, або як саме він хотів вплинути на результати виборів», що «...слідство не надало переконливих доказів, що в діях пана Салова є склад кримінального злочину...» та'''''''' що «...слідством допущена суттєва неповнота попереднього слідства...».

86. Беручи до уваги вищезазначене зауваження щодо недостатніх юридичних та фінансових гарантій проти зовнішнього тиску на суддю, що розглядає справу, та, зокрема, з огляду на недостатні гарантії щодо можливого тиску з боку Голови обласного суду, обов'язковий характер вказівок президії обласного суду та мову викладення відповідних процесуальних рішень, винесених під час судового розгляду, Суд вважає сумніви заявника щодо неупередженості судді Куйбишевського районного суду м. Донецька такими, що можуть вважатися об'єктивно виправданими.

(с) Рівність сторін

87. Суд повторює, що принцип рівності сторін у процесі є одним з елементів більш широкого поняття справедливого судового розгляду, яке також включає фундаментальний принцип змагальності процесу (див. справу «*Ruiz-Mateos v. Spain*», рішення від 23 червня 1993 р., Серія А, № 262, стор. 25, § 63). Більш того, принцип рівності сторін у процесі — в розумінні «справедливого балансу» між сторонами — вимагає, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону в суттєво не вигідне становище відносно іншої сторони (див. справи «*Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*», рішення від 27 жовтня 1993 р., Серія А, № 274, стор. 19, § 33, та «*Ankerl v. Switzerland*», рішення від 23 жовтня 1996 р., Reports 1996-V, стор. 1567–1568, § 38). Принцип змагальності процесу означає, що кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, і відповісти на них (див. рішення у справі *Ruiz-Mateos*, наведене вище, стор. 25, § 63).

88. У цій справі принцип рівності сторін вимагав, щоб протест прокурора, поданий до президії Донецького обласного суду, був надісланий заявнику та/або його адвокату, який повинен був мати можливість надати пояснення щодо нього до розгляду протесту Президією. Більш того, йому повинні були надіслати копію по-

станови Президії Донецького обласного суду, яка скасувала постанову Куйбишевського районного суду м. Донецька про направлення справи на новий розгляд, щоб надати можливість завчасно підготувати свій захист у суді. Оскільки цього не сталося та ані заявник, ані його адвокат не були присутніми під час розгляду протесту президією, заявник вважає, що він був поставлений в нерівне становище по відношенню до свого опонента.

(d) Невмотивованість судового рішення

89. Суд далі повторює, що згідно зі статтею 6, § 1 Конвенції, рішення судів має достатнім чином містити мотиви, на яких вони базуються для того, щоб засвідчити, що сторони були заслухані, та для того, щоб забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя (див. справу «*Hirvisaari v. Finland*», рішення від 27 вересня 2001 р., заява № 49684/99, § 30). Однак статтю 6, § 1 Конвенції не можна розуміти як таку, що вимагає пояснень детальної відповіді на кожний аргумент сторін. Відповідно, питання, чи дотримався суд свого обов'язку обґрунтовувати рішення, може розглядатися лише у світлі обставин кожної справи (див. справу «*Ruiz Torija v. Spain*», рішення від 9 грудня 1994 р., Серія А, № 303-А, стор. 12, § 29).

90. Суд зазначає, що в цій справі Куйбишевський районний суд м. Донецька, розглянувши переважно ті самі докази під час судових засідань, дійшов до двох абсолютно різних висновків 7 березня та 6 липня 2000 року щодо необхідності подальшого розгляду справи та щодо засудження заявника (див. § 85 вище).

91. Суд не задоволений поясненнями Уряду щодо причин засудження заявника після того, як справа слухалася вдруге на підставі доказів та обвинувального висновку, поданого прокуратурою з самого початку, та вказівок президії Донецького обласного суду, в той час як докази прокуратури не змінилися. Суд також вважає, що у своїй постанові від 6 липня 2000 року районний суд недостатньо роз'яснив причини відхилення від своїх попередніх висновків (див. § 28 вище). Зокрема, суд не звернувся до сумнівів, які висловив 7 березня 2000 року, повертаючи справу на додаткове розслідування, щодо адміністративної відповідальності заявника та звинувачення у наклепі (див. § 22 вище). Крім того, у вирок

зазначалося, що заявник знав про неправдивість інформації, опублікованої в підробленому виданні «Голос України», проте ця обставина справи не була достатньо досліджена в мотивувальній частині вироку. Більш того, суд не дослідив свої попередні міркування щодо наявності доказів того, що заявник активно намагався розповсюдити газету, яку він не видавав сам, як таку, що містить правдиву інформацію, та щодо того, чи вплинув заявник суттєво на рішення виборців щодо необхідності взяти участі у виборах та не голосувати за пана Кучму.

92. В світлі вищезазначеного Суд вважає, що заявник не міг скористатися перевагами справедливого судового розгляду, оскільки національні суди не надали обґрунтованої відповіді, чому Куйбишевський районний суд м. Донецька спочатку не знайшов доказів засудження заявника за обвинуваченнями, які йому інкримінувалися, та 7 березня 2000 року повернув справу на додаткове розслідування, а 6 липня 2000 року визнав заявника винним у перешкоджанні здійсненню громадянами України своїх виборчих прав. Відсутність обґрунтованого рішення суду завадила заявнику підняти ці питання на апеляційній стадії (див. справу «*Suominen v. Finland*», заява № 37801/97, § 37, рішення від 1 липня 2003 р.).

(е) Правова певність, верховенство права та презумпція невинуватості

93. Право на справедливий судовий розгляд, передбачене статтею 6, § 1 Конвенції передбачає повагу до принципу верховенства права. Одним з основних аспектів принципу верховенства права є принцип правової певності, який передбачає, що коли рішення суду стало остаточним, воно не може бути піддано сумніву будь-яким іншим рішенням суду (див. рішення у справі *Brumărescu*, наведене вище, § 61). Відповідно до цього принципу жодна зі сторін не може клопотати про перегляд остаточного й обов'язкового рішення переважно для того, щоб заслухати справу знову та домогтися нового рішення у справі. Повноваження судів вищих інстанцій щодо перегляду рішень мають застосовуватися з метою виправлення судових помилок, а не для нового розгляду справи по суті. Перегляд не має сприйматися як удавана апеляція, і сама лише можливість існування двох поглядів на питання не є підставою для дослідження перегляду справи. Відступ від цього принципу

дозволяється, коли це зумовлено обставинами суттєвого та неперекорного характеру (див. справу «Рябих проти Росії», заява № 52854/99, § 52, ECHR 2003-IX).

94. Суд проте відмічає, що ця справа відрізняється від справи *Brumărescu* (наведеної вище), оскільки постанова від 7 березня 2000 року не стосувалася остаточного виправдання заявника. Він підтверджує позицію, що ця постанова носила процедурний характер та була передумовою для визначення кримінального обвинувачення щодо заявника (див. § 66 вище).

95. Що стосується відповідності процесуальним строкам, Суд знову зазначає, що тлумачення національного законодавства в першу чергу належить до компетенції органів державної влади, зокрема, судів. Суд не замінитиме тлумачення, здійснене цими судами, своїм власним, якщо тільки він не встановить ознаки свавілля (див., *mutatis mutandis*, справу «Ravnsborg v. Sweden», рішення від 23 березня 1994 р., Серія А, № 283-В, стор. 29, § 33, та рішення у справі «Bulut», наведене вище, стор. 355–356, § 29). Цей принцип, зокрема, відноситься до тлумачення судами правил процесуального характеру, таких як термін подачі документів чи скарг. Хоча часові межі та процесуальні правила, встановлені для внесення прокуратурою протестів, мають бути дотримані як частина справедливого судового розгляду, в принципі, це завдання національних судів — здійснювати нагляд за власними провадженнями.

96. Суд далі відмічає, що постанова від 7 березня 2000 року, що носила процесуальний характер (див. § 22 вище), не оскаржувалась за звичайною процедурою, передбаченою статтею 252 Кримінально-процесуального кодексу (див. § 43 вище). Єдиним використаним засобом правового захисту була заява про перегляд в порядку нагляду. Відповідно до статті 358 Кримінально-процесуального кодексу часових меж для подачі такої заяви встановлено не було (див. § 44 вище). Заява про перегляд постанови від 7 березня 2000 року в порядку нагляду була отримана президією Донецького обласного суду 30 березня 2000 року, коли постанова вже набрала чинності за загальною процедурою. Необмежений термін подачі заяв про перегляд у порядку нагляду процесуального рішення, яке вступило в законну силу, відповідно до статті 385 КПК України (див. § 44 вище) не може вважатися прийнятним з точки

зору дотримання процесуальних строків та відповідності вимогам процесуальної прозорості та передбачуваності ходу кримінального процесу, які є найважливішими питаннями статті 6, § 1 Конвенції.

97. На думку Суду, постанова президії Донецького обласного суду про розгляд несвоєчасно поданого подання прокурора щодо перегляду постанови від 7 березня 2000 року та відкладення її скасування за місяць з дня її винесення може вважатися свавільною та такою, що може підірвати справедливість процесу.

(f) Висновки

98. Суд, з огляду на висновки, яких дійшов щодо чотирьох зазначених елементів кримінального провадження (див. §§ 86, 88, 92 та 97 вище), вважає, що кримінальний процес в цілому був несправедливий. Відповідно, мало місце порушення статті 6, § 1 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

99. Заявник скаржився на те, що внаслідок вироку Куйбишевського районного суду м. Донецька від 6 липня 2000 року його право на свободу вираження поглядів, гарантоване статтею 10, було порушене. У цій статті зазначено, зокрема:

- «1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію та ідеї без вручання органів державної влади незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державі вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних та кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язано із обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, Обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони громадського порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві».

100. Суд відзначає, що обидві сторони згодні з тим, що засудження заявника становило втручання в його право на свободу вираження поглядів, яке гарантоване у § 1 статті 10 Конвенції. Однак сторони розійшлись в думці про те, чи було це втручання передбачене законом і чи переслідувало воно законну мету, а саме «захист репутації або прав інших осіб» у сенсі § 2 статті 10. Таким чином, Суд має розглянути питання, чи було втручання передбачене законом, чи переслідувало воно законну мету і чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві».

А. Аргументи сторін

101. Уряд визнає, що засудження заявника та присуджений строк покарання становили втручання в його право на свободу вираження поглядів у світлі § 1 статті 10. Однак це втручання було виправданим в сенсі § 2 статті 10. Воно було «передбачене законом» (статтею 127 КК) і переслідувало законну мету (захист прав інших осіб обирати Президента України в ході вільних і чесних виборів). Крім того, втручання було «необхідним у демократичному суспільстві». Що ж стосується останнього пункту, Уряд вказував, що в усталеній практиці Суду (див. справу «*Ahmed and Others v. the United Kingdom*», рішення від 2 вересня 1998 р., Reports 1998- VI, стор. 2376, § 52) підкреслюється важливість забезпечення вільного волевиявлення людей під час виборів і необхідність захисту демократичного суспільства від втручань, таких як у цій справі, у цей процес. Поширення інформації про кандидата в Президенти було здійснене в інтересах виборців. Однак коли поширенню підлягала неправдива інформація, це могло вчинити негативний вплив на репутацію кандидата і перешкодити йому проводити ефективну виборчу кампанію.

102. Уряд повторює, що виступаючи як представник іншого кандидата в президенти, заявник поширив неправдиву інформацію про смерть суперника останнього. Тим самим він брав участь у нечесній виборчій кампанії і завдав шкоди інтересам українського суспільства, які полягають в проведенні чесних виборів. Визнавши заявника винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 127 КК (див. § 41 вище), українські суди діяли виключно в межах свого розсуду. Більше того, заявник був засуджений до умовного позбав-

лення волі з випробувальним терміном, що не може не вважатися диспропорційним до обставин справи. Тому Уряд робить висновок про відсутність порушення статті 10 Конвенції щодо втручання в право заявника на поширення інформації в ході виборів.

103. Заявник з цим не погодився. Він наполягав, що пункт 2 статті 127 КК не може бути застосований до його дій. Зазначене положення сформульоване настільки нечітко, що він не міг передбачати, що за цей вчинок його можуть позбавити волі. Його дії підпадали під статтю 186-2 Кодексу про адміністративні правопорушення, і його не можна було карати за поширення інформації (див. § 42 вище). Крім того, відповідні санкції були застосовані до нього виключно у зв'язку з виборчою кампанією кандидата на пост Президента Л. Д. Кучми. Чимало неправдивої інформації було поширено й у відношенні інших кандидатів, проте нікого за це не покарали. Що ж стосується винесення йому умовного вироку, то, на думку заявника, це доводить, що навіть суд усвідомлював абсурдність висунутих проти нього обвинувачень.

В. Відповідність статті 10 Конвенції

1. Практика Суду

104. Відповідно до усталеної практики Суду сфера для обмеження політичних висловлювань чи дебатів щодо питань, які становлять загальний інтерес, є дуже малою відповідно до § 2 статті 10 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, серед інших джерел рішення у справах «*Lingens v. Austria*», від 8 липня 1986 р., Серія А, № 103, стор. 26, § 42, та «*Castells v. Spain*», рішення від 23 квітня 1992 р., Серія А, т. 236, стор. 23, § 43). Ця свобода підпадає під обмеження, викладені в статті 10, § 2 Конвенції, які проте мають тлумачитися однозначно. Необхідність будь-якого обмеження має бути переконливо встановлена.

105. Критерій «необхідності в демократичному суспільстві» вимагає від Суду встановлення того, чи відповідає «втручання», яке оскаржується, «нагальній суспільній необхідності», чи було це втручання пропорційним законній меті, яку воно переслідувало, та чи були доводи, надані національними органами на виправдання

втручання, відповідними і достатніми (див. справу «*Sunday Times v. the United Kingdom*» (№ 1), рішення від 26 квітня 1979 р., Серія А, т. 30, стор. 38, § 62). При визначенні існування такої «необхідності» та при обранні засобів в цьому зв'язку органи державної влади наділені певною свободою розсуду. Проте ця свобода розсуду не є необмеженою — вона нерозривно пов'язана з контролем Суду, якому належить винести остаточне рішення про сумісність застосованих обмежень з правом на свободу вираження поглядів, що захищається статтею 10 Конвенції (див. справу «*Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*», [GC], заява № 21980/93, § 58, ECHR 1999-III, і справу «*Cumpănă and Mazăre v. Rumania*», [GC], заява № 33348/95, § 88, ECHR 2004-XI).

106. Завданням Суду при розгляді справи є не заміна національних судів, а контроль за відповідністю статті 10 тих рішень, які вони винесли, здійснюючи своє право на свободу розсуду (див. справу «*Bergens Tidende and Others v. Norway*», заява № 26132/95, § 50, ECHR 2000-I). При цьому Суд повинен поглянути на втручання, що оскаржується, в світлі обставин справи в цілому, включаючи зміст статті та умови, в яких вона була поширена (див. справу «*Barfod v. Denmark*», рішення від 22 лютого 1989 р., Серія А, т. 149, стор. 12, § 28).

107. Наприкінці Суд повторює, що стаття 10 захищає не тільки зміст ідей, що виражаються, та інформації, але й форму їх поширення (див. справу «*Nilsen and Johnsen v. Norway*», заява № 23118/93, § 43, ECHR 1999-VIII).

2. Чи було втручання передбачене законом?

108. Суд зауважує, що однією з вимог, яка впливає з вислову «передбачений законом» є передбачуваність відповідних заходів. Та чи інша норма не може вважатись «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко для того, щоб громадянин міг чинити відповідно: він повинен мати можливість (за потреби отримавши відповідну консультацію) передбачити у мірі, необхідній за даних обставин, можливі наслідки конкретної дії (див., наприклад, справи «*Rekvényi v. Hungary*», [GC], заява № 25390/94, § 34, ECHR 1999-III, та «*Feldek v. Slovakia*», заява № 29032/95, § 56, ECHR 2001-VIII). Рівень перед-

бачуваності значною мірою залежить від змісту заходу, сфери, яку він має охопити, а також кількості та статусу тих, до кого він застосовується (див. рішення у справі «*Gropper Radio AG and Others v. Switzerland*» від 28 травня 1990 р., Серія А, № 173, стор. 26, § 68).

109. Суд не вважає переконливими доводи заявника щодо застосування національними судами в його справі Кримінального кодексу, а не Кодексу про адміністративні правопорушення (див. §§ 41–42 вище). У зв'язку з цим, він їх відхиляє. Взявши до уваги свою практику щодо вимог чіткості та передбачуваності (див. рішення у справах «*Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany*» від 20 листопада 1989 р., Серія А, № 165, стор. 18, § 30, та «*Müller v. Switzerland*» від 24 травня 1988 р., Серія А, № 133, стор. 20, § 29) та з огляду на той факт, що стаття 127 Кримінального кодексу відповідає цим вимогам, Суд вважає, що втручання у право заявника було «передбачене законом» в розумінні § 2 статті 10 Конвенції.

3. Чи переслідувало втручання правомірну мету?

110. Суд погоджується з Урядом, що втручання, яке є предметом спору, переслідувало законну мету — забезпечення виборців правдивою інформацією в ході президентської кампанії 1999 року. Однак питання, чи було втручання необхідним та пропорційним до законної мети, що переслідувалася, залишається відкритим.

4. Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним до законної мети, що переслідувалася?

111. Суд дотримується думки, що стаття, яка оспорюється, розповсюджена в номері сфальсифікованої газети, стосувалася питань великого суспільного інтересу, а саме особистості конкретного кандидата на президентських виборах та його нібито смерті від викликаного алкогольною інтоксикацією міокардіодистрофії і подальшого державного перевороту, здійсненого кримінальним оточенням нібито померлого Кучми (див. § 13 вище). Згадані в статті теми торкалися виборів як таких і можливості виборців голосувати

за конкретного кандидата. На думку Суду, це важливі питання, здатні покласти початок серйозній суспільній дискусії в ході виборів. Отже, до цієї справи цілком можуть бути застосовані принципи щодо рамок політичної дискусії (див. справу «*Українська прес-група*» проти України», заява № 72713/01, §§ 39–41, рішення від 29 березня 2005 р.).

112. Що стосується питання про те, чим була стаття, що заперечується: фактичним твердженням чи оціночним судженням, — Суд відзначає, що національні суди кваліфікували інформацію, що містилася в статті, як викладення фактів. Зокрема факту смерті Кучми й підміни його схожою на нього людиною, а тому таким, яке перешкоджало виборцям обрати його Президентом (див. § 28 вище). Суд вважає, що ця стаття також має бути визнана як така, що містить неправдиві твердження (див. справу «*Harlanova v. Latvia*», рішення щодо прийнятності від 3 квітня 2003 р., заява № 57313/00).

113. Однак з установлених національними судами фактів вбачається, що це твердження не було підготовлене чи опубліковане самим заявником — він просто посилався на нього в розмовах з іншими особами як на особисту оцінку фактичної інформації, вірогідність якої викликала в нього сумнів. Національні суди не довели того, що він навмисне намагався ввести в оману інших виборців і перешкодити їм у здійсненні ними своїх виборчих прав на президентських виборах 1999 року. Більш того, сама по собі стаття 10 Конвенції не забороняє обговорення або поширення отриманої інформації, навіть якщо виникають серйозні сумніви щодо її вірогідності. Якби це було не так, то це означало б, що люди були б позбавлені права виражати свої погляди і думки про заяви, зроблені у ЗМІ, що накладало б необґрунтовані обмеження на свободу вираження поглядів, гарантовану статтею 10 Конвенції.

114. Суд відзначає, що, відповідно до тверджень заявника, під час обговорення цієї інформації з іншими людьми він не знав, була вона правдива чи помилкова. За його твердженнями, він прагнув її перевірити. Більше того, вплив інформації, що містилася в газеті, був незначним, оскільки заявник мав лише вісім екземплярів сфальсифікованої газети «Голос України» і розповів про неї тільки обмеженому колу осіб. Цей факт національні суди

мали б взяти до уваги (див. § 28 вище). Розглядаючи справу заявника, національні суди також мали б враховувати право на свободу вираження поглядів та обговорення інформації, гарантовані статтею 10 Конвенції, зважаючи на конкретні обставини президентських виборів.

115. Суд нагадує, що при оцінці співрозмірності втручання варто брати до уваги також такі фактори, як характер і суворість накладених санкцій (див. справу «*Ceylan v. Turkey*», заява № 23556/94, § 49, ECHR 1999-I; справу «*Skalka v. Poland*», заява № 43425/98, §§ 41–42, рішення від 27 травня 2003 р., та зазначену вище справу «*Cumprână and Mazăre v. Rumania*», §§ 111–124). У справі заявника покарання у виді позбавлення волі терміном на 5 років умовно з на випробувальним терміном на два роки, штраф у розмірі 170 гривень⁴ і наступне анулювання Донецькою обласною кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури свідоцтва про право заняття адвокатською діяльністю являло собою дуже суворе покарання.

116. Іншими словами, доводи, на які посилалась держава-відповідач, не були ані істотними, ані достатніми для обґрунтування того, що оскаржуване втручання було «необхідним у демократичному суспільстві». Крім того, рішення засудити заявника за обговорення інформації, що містилася у підробленому екземплярі газети, про смерть президента Кучми було явно неспіврозмірним переслідуваній законній меті.

117. Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

118. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову сатисфакцію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

⁴ 32,82 євро.

А. Шкода

119. Заявник вимагав 31 500 євро як компенсацію матеріальної шкоди, заподіяної йому внаслідок втрати доходу; 1 200 гривень⁵ як відшкодування державного мита, сплаченого ним за поновлення свідоцтва про право заняття адвокатською діяльністю; судові витрати, понесені ним у ході національних розглядів (1 000 євро, виплачені, за його твердженням, адвокатові пану В. Філіпенко); штраф, сплачений ним на підставі судового рішення від 6 липня 2000 року (170 гривень⁶), і витрати, пов'язані з утриманням його під вартою. В сукупності він вимагав 150 000 євро як компенсацію матеріальної і моральної шкоди. Він стверджував, що його незаконне засудження спричинило сильні душевні страждання в нього самого і в його родини і, до того ж, завдало шкоди його діловій репутації.

120. Уряд наполягав на відсутності причинно-наслідкового зв'язку між оскаржуваним порушенням і сумами, які вимагав заявник. Він вважав, що вимоги заявника надмірно високі та безпідставні, й тому мають бути відхилені. Він додавав, що, у будь-якому випадку, саме встановлення факту порушення становило б достатню сатисфакцію для заявника.

121. З огляду на обставини справи, Суд вважає, що заявник не довів існування причинно-наслідкового зв'язку між виявленими порушеннями і заявленим ним матеріальним збитком, оскільки вимагав відшкодування витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи в національних судах, втрати доходу, витрат, пов'язаних з його утриманням під вартою тощо. Отже, немає підстав для присудження заявникові відшкодування за зазначеними вимогами. Приймаючи до уваги всі обставини справи, Суд вважає, що єдиними обґрунтованими вимогами про відшкодування матеріального збитку є ті, що пов'язані з анулюванням свідоцтва заявника про право заняття адвокатською діяльністю (194,73 євро) і штраф, сплачений ним на виконання вироку (32,82 євро). Таким чином, в цій частині Суд присуджує заявнику 227,55 євро.

⁵ 194,73 євро.

⁶ 32,82 євро.

122. Суд визнає, що заявник зазнав і моральну шкоду — душевні страждання через те, що його негайно не доставили до судді для розгляду питання про законність його арешту (§ 3 статті 5 Конвенції), через відсутність справедливого судового розгляду у його справі (§ 1 статті 6 Конвенції) і через засудження його за обговорення політично значимої інформації в ході виборів (стаття 10 Конвенції) — що не може бути в достатній мері компенсоване одним лише встановленням факту порушення Конвенції. Здійснюючи свою оцінку на справедливій основі, Суд присуджує заявникові 10 000 євро в цій частині.

В. Судові витрати

123. Заявник, якому не була надана юридична допомога для представництва в Суді, вимагав 1 000 євро як компенсацію витрат, понесених їм у ході національних судових розглядів. Він не вимагав відшкодування судових витрат, понесених ним під час розгляду справи в Суді.

124. Уряд заявляв, що заявлена сума не має відношення до справи, яка розглядається в Суді. Він стверджував також, що заявник не надав ніяких документів на підтвердження того, що він дійсно поніс ці витрати.

125. Суд відзначає, що заявник не надав ніяких конкретних документів на підтвердження своїх вимог щодо відшкодування понесених ним витрат. До того ж він не обґрунтував і не конкретизував свої вимоги щодо відшкодування витрат, понесених ним у Суді. Тому Суд вирішив не присуджувати заявнику жодних сум у цій частині.

С. Пеня

126. Суд вважає, що пеня, яка нараховуватиметься в разі не своєчасної сплати, дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Ухвалює, що мало місце порушення § 3 статті 5 Конвенції;
2. Вирішує, що § 1 статті 6 застосовується до кримінального провадження у справі;
3. Ухвалює, що мало місце порушення § 1 статті 6 Конвенції;
4. Ухвалює, що мало місце порушення статті 10 Конвенції;
5. Ухвалює, що:
 - (а) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточною згідно з § 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові в українських гривнях за курсом на день здійснення платежу 227,55 (двісті двадцять сім євро п'ятдесят п'ять центів) євро компенсації матеріальної шкоди та 10 000 (десять тисяч) євро компенсації моральної шкоди, а також будь-який податок, який може підлягати сплаті із зазначених сум;
 - б) після сплину вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на названі суми нараховуватиметься пеня в розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.
6. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 29 березня 2005 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Голова

Заступник секретаря

Ж.-П. КОСТА

С. НЕЙСМІТ

Відповідно до § 2 статті 45 Конвенції і § 2 правила 74 Регламенту Суду, до цього рішення додаються окремі думки пана Кабрал Баррето і пані Муларони.

*ДЖ.-П. К.
С. Х. Н.*

ЧАСТКОВО СПІВПАДАЮЧА ДУМКА СУДДІ КАБРАЛ БАРРЕТО

На жаль, я мушу не погодитися з думкою більшості щодо обґрунтування порушення статті 6 Конвенції.

Якщо я погоджусь з рішенням більшості, що мало місце порушення статті 6 щодо принципів рівності сторін, правової певності, верховенства права та презумпції невинуватості, я мушу не погодитися з їх обґрунтуванням та висновком про порушення статті 6, § 1 Конвенції щодо незалежності та неупередженості судів, що розглядали справу, рішення та через невмотивованість судового рішення. У зв'язку з цим я погоджуюсь з аргументами, висвітленими в частково співпадаючій думці моєї колеги — судді Антонелли Мулароні.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ МУЛАРОНІ

Погоджуючись з найголовнішим положенням рішення, що у цій справі мало місце порушення статті 6, § 1 Конвенції, я не цілком погоджуюсь з обґрунтуванням, яке підтримала більшість суддів, та усіма аспектами його аналізу.

Я погоджуюсь з обґрунтуванням і фактом того, що мало місце порушення статті 6, § 1 Конвенції щодо принципів рівності сторін (див. §§ 87–88 рішення), правової певності, верховенства права та презумпції невинуватості (див. §§ 93–97 рішення). Проте я не погоджуюсь з обґрунтуванням та висновком про порушення статті 6, § 1 щодо незалежності та неупередженості судів, що розглядали справу (див. §§ 80–86) та у зв'язку з невмотивованістю судового рішення (див. §§ 89–92 рішення).

1. Щодо незалежності та неупередженості судів, які розглядали справу, більшість правильно вказує, що твердження заявника про те, що суддя Т. Куйбишевського районного суду м. Донецька керувався політичними мотивами та був поінструктований головою районної державної адміністрації, є незначними при оцінці його скарг щодо відсутності незалежності та неупередженості судів, які розглядали справу (див. § 82 рішення). Проте, стверджуючи це, більшість дотримується доводів загального характеру щодо недосконалості національного законодавства, що я вважаю не має значення для розгляду справи і дає підстави для виникнення обґрунтованих сумнівів щодо можливості встановлення порушення статті 6, § 1 (див. § 83 рішення).

Далі, більшість суддів досліджує питання неупередженості судді у справі, підкреслюючи, що він був змушений діяти за вказівками президії обласного суду, яка скасувала попередню постанову та відправила справу для розгляду по суті. Крім того, більшість викладає низку тверджень, з якими мені важко погодитися (див. §§ 84–85 рішення). Я вважаю, що існуюча в Україні система (принаймні на час подій у справі) могла бути, *mutatis mutandis*, прирівняною до процедури касації та до такої загальновідомої у багатьох країнах-учасниках процедури, як повернення справи до судів нижчої інстанції для розгляду по суті. Я боюся, що внаслідок обґрунтування, прийнятого більшістю щодо сумнівів заявника відносно неупередженості судді Куйбишевського районного суду м. Донецька (див. § 86 рішення), більш серйозні сумніви можуть виникнути у майбутніх заявників щодо упередженості суддів, які розглядатимуть питання винуватості підсудних після того, як касаційний суд поверне справу для розгляду по суті. Мені здається, що висновок про те, що «сумніви заявника щодо неупередженості судді Куйбишевського районного суду м. Донецька можуть вважатися об'єктивно виправданими» є не лише дуже серйозним, а й таким, що може мати небажані наслідки в майбутньому.

Щодо «недостатніх правових та фінансових гарантій проти зовнішнього тиску на суддю у справі» та, зокрема, «відсутності таких гарантій проти можливого тиску з боку Голови обласного суду», я вважаю такий аргумент дуже слабким для обґрунтування висновку про порушення статті 6, § 1 Конвенції частково з причин, вказаних вище, частково через те, що він може, між іншим,

та за відсутності інших доказів, навести на думку, що суддя був корумпований.

З огляду на всі ці причини, я не можу приєднатися до точки зору більшості про порушення статті 6, § 1 Конвенції відносно незалежності та неупередженості судів у справі.

2. Щодо невмотивованості судового рішення (див. §§ 89–92 рішення), мені здається, що більшість робить такий висновок на підставі аналізу питання щодо незалежності та неупередженості судів, які розглядали справу по суті. Читаючи вирок районного суду від 6 липня 2000 року (див. § 28 рішення), я не можу зробити висновок, що він був недостатньо обґрунтований. Принаймні він обґрунтований так само, як і багато інших судових рішень, в яких Суд не вбачав жодних проблем за статтею 6, § 1 Конвенції. З огляду на міркування, викладені вище в частині першій, я не переконана, що районний суд повинен був вказувати, чому він спочатку не знайшов доказів обвинувачення заявника та відправив справу на додаткове розслідування та, врешті, 6 липня 2000 року, внаслідок постанови президії Донецького обласного суду від 5 квітня 2000 року (див. § 24 рішення), визнав заявника винним у перешкоджанні здійсненню виборчого права громадян.

Як наслідок, я не можу дійти висновку про порушення статті 6, § 1 Конвенції у зв'язку з невмотивованістю судового рішення.

* * *

Що стосується статті 10 Конвенції, то я згодна з більшістю суддів, що встановили факт її порушення. Однак єдина причина, через яку я дійшла такого висновку, — та обставина, що втручання в права заявника було непропорційним, оскільки покарання було надмірно суворим (див. § 115 рішення).

Я не недооцінюю серйозності того, що зробив заявник. Суд визначив — і я цілком згодна з ним, — що стаття є неправдивим твердженням. Поза всяким сумнівом, інформація була неправдивою, тому що пан Кучма був живий. Це було очевидним поширенням неправдивої інформації щодо важливого аспекту життя країни, а саме виборів Президента. Навіть допускаючи, що статтю можна вважати внеском в обговорення суспільнозначущих або загальнополітичних питань, я не переконана, що заявник діяв сумлінно в

прагненні надати точну і достовірну інформацію іншим особам (див., серед інших джерел, справу «*Colombani and Others v. France*», заява № 51279/99, § 65, ECHR 2002-V). Заявник міг би спробувати перевірити правдивість чи хибність цієї інформації до (а не після) її поширення, що не залишило б сумнівів щодо її правдивості. Я не вважаю, що свобода вираження поглядів надає право поширювати неправдиву інформацію, можливо, з метою надати перевагу іншому кандидатові в Президенти.

Суд неодноразово вказував, що преса не повинна переступати меж, встановлених, зокрема, з метою захисту репутації або прав інших осіб (див. зазначене вище рішення у справі *Colombani*, § 56). Права і свободи особи зазнають обмежень, коли справа стосується прав і свобод інших людей.

Якщо, відповідно до практики Суду, навіть оціночне судження може бути визнано таким, що не підпадає під захист статті 10 Конвенції у випадку, коли воно не має під собою фактологічної основи, я вважаю, що розповсюдженій заявником неправдивій інформації не слід надавати більшого захисту.

СПРАВА
«ЛЯШКО ПРОТИ УКРАЇНИ»

П'ЯТА СЕКЦІЯ
Заява № 21040/02
РІШЕННЯ
Страсбург
10 серпня 2006 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Ляшко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

- п. П. Лоренцен (P. Lorenzen), голова,
 - пані С. Ботучарова (S. Botoucharova),
 - п. К. Юнгвірт (K. Jungwiert),
 - п. В. Буткевич (V. Butkevych),
 - пані М. Цаца-Ніколовська (M. Tsatsa-Nikolovska),
 - п. Р. Маруст (R. Maruste),
 - п. Дж. Боррего-Боррего (J. Borrego-Borrego), судді,
 - та пані К. Вестердік (C. Westerdiek), секретар секції,
- після обговорення в нарадчій кімнаті 10 липня 2006 року
вносить таке рішення, яке було прийняте в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 21040/02) проти України, поданою до Суду відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадяни-

ном України паном Олегом Валерійовичем Ляшком (далі — заявник) 18 квітня 2002 року.

2. Інтереси заявника представляла Наталя Петрова, адвокат, що практикує в Києві. Український Уряд (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — пані Валерією Лутковською.

3. 3 лютого 2005 року Суд вирішив надіслати заяву Уряду для надання зауважень. Відповідно до положень п. 3 статті 29 Конвенції Суд вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви разом.

4. 1 квітня 2006 року ця справа була передана до новоствореної П'ятої секції (п. 5 правила 25 та п. 1 правила 52).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився в 1972 році, мешкає в Києві.

6. Заявник був головним редактором щоденної газети «Політика». Видання припинило публікації.

1. Газетні статті, опубліковані заявником

7. 2 липня 1997 року заявник опублікував статтю про pana Дурдинця, який на момент виходу статті виконував обов'язки Прем'єр-міністра України. Стаття мала назву «Дурдинцовщина» (перша стаття), де йшлося про відставку pana А. Стогнієнка, президента державного підприємства «Чорноморське морське пароплавство» (далі — ЧМП). Заявник заявляв, що пан Дурдинець звільнив pana Стогнієнка через його причетність до фінансування видання «Політика». Стаття у відповідній частині містила таке:

«Ну кто бы мог подумать, что бывший комсомольский функционер, милицейский аппаратчик и околполитический интриган Василий Дурдинец сегодня будет занимать один из высших постов в государстве? Больше всего злоеший “премьер” не любит прессу, страшится общественного мнения. Когда наша газета в марте сего года выступила с обвинением в его адрес по поводу участия в заговоре против премьер-министра Лаза-

ренко, Дурдинец не забыл этого. И как только пришло его время, он сразу же запустил карательный механизм, дабы расправиться с независимым изданием. Например, обвинил в финансировании “Политики” Александра Стогниенко, президента Черноморского пароходства. “Вина” Стогниенко состояла в том, что он заключил с нами договор на изготовление рекламной продукции для ЧМП. Редакция истратила на этот заказ в декабре прошлого года собственные десятки тысяч долларов, но по сей день полную оплату за изготовленную продукцию от пароходства так и не получила.

Не дождавшись результатов служебного расследования, и. о. премьера в позапрошлый понеделник, в отсутствие Президента, находящегося в Нью-Йорке, и премьер-министра, проходящего курс лечения, в срочном порядке созывает Кабмин, где протягивает решение об освобождении от должности президента ЧМП Александра Стогниенко».

8. 16 липня 1997 року заявник опублікував статтю «*Економьте колючую проволоку, гражданин Дурдинец*» (друга стаття), де він стверджував, що пан Дурдинець особисто наказав Генеральному прокурору порушити кримінальне провадження проти нього. Нижче відповідні витяги зі статті:

«...А сейчас поведаем нашим читателям о его реакции на материал “Дурдинцовщина”. Сразу же после выхода статьи Дурдинец, как нам стало известно, вызвал к себе Генпрокурора Григория Ворсинова и, предъявив ему газету, потребовал возбудить против автора этих строк уголовное дело по ст. 125 ч. 2 Уголовного кодекса (клевета)... Любой другой человек, если его оклеветали либо оскорбили, пошел бы в народный суд и публично пытался бы доказать свою правоту. Дурдинцу гражданские правила не писаны, поэтому он пытается использовать возможности государственного чиновника высокого ранга в личных интересах. И тут в пору говорить о злоупотреблении властью и служебным положением. Ведь ни я, ни другой наш читатель Ворсинова к себе вызвать не может, тем более требовать от него уголовного преследования в отношении своих оппонентов. И. о. премьера считает, что он вправе указывать Генпрокурору (хотя закон говорит о независимости последнего), а посему и так поступает».

9. 5 листопада 1997 року заявник написав статтю під заголовком «*Аферист и генерал*» (третя стаття), де йшлося про відносини генерала Г., на той час голови Одеського обласного управління міліції, та пана С., який, як стверджувалось, мав відношення до кримінальної діяльності. Газета заявника також опублікувала декілька

фотографій, на яких вони були зображені разом. Ці фото було зроблено під час приватної події і пізніше було опубліковано в газеті та продемонстровано на телебаченні (див. п. 15 нижче).

Стаття, *inter alia*, зазначає, що:

«В ходе последовавшей проверки оказалось, что С. никогда в госналогадминистрации не работал. Гражданином, шантажировавшим местного бизнесмена, является бывший работник Черноморского УВДТ С., а на фотографиях лжеинспектора запечатлены руководители Одесского облУВД.

Как же так? Откуда экс-милиционер взял фотографии Г. и его заместителей, да не просто взял, но и сам с ними пьет и обнимается? А потом ходит по одесским барменам, предъявляет эти снимки и “доит” клиентов на жизнь бладную.

После изучения этой взаимосвязи нам стали более чем понятны заявления С. ..., что они будут стоять за него горой...

Не является ли рассказанная нами история подтверждением коррумпированности руководства Одесского УВД?»

10. 19 листопада 1997 року заявник опублікував статтю «*Аферист и генерал оказались родственниками*» (четверта стаття), в якій він виклав інтерв'ю pana К. на місцевому телебаченні, відповідно до якого голова управління та пан С. є далекими родичами:

«Все с новой силой розгораются скандальные страсти вокруг фигуры нынешнего начальника УВД Одесской области генерала Г. Будучи уже не раз уличенным средствами массовой информации в покровительстве криминальным элементам, генерал пока чувствует себя достаточно уверенно.

Когда мы опубликовали материал “Аферист и генерал”, то еще не знали, что С. и Г. приходятся свояками. И освящает эти далеко не законные действия четы С. фигура генерала Г.»

2. Кримінальне провадження проти заявника

11. 7 липня голова парламентського комітету з питань законності та правопорядку направив на розгляд Генеральному прокурору письмове звернення, в якому виклав стурбованість зазначеними публікаціями, які містять наклеп на виконуючого обов'язки Прем'єр-міністра Дурдинця. В липні 1997 року Генеральна прокуратура (далі — ГП), посилаючись на витяги зі статей, які процито-

вано вище, звинуватила заявника в умисному наклепі у друкованому або іншим способом розмноженому творі (стаття 125, § 2 Кримінального кодексу 1960 року), безпідставному звинуваченні у вчиненні тяжкого злочину (стаття 125, § 3) та зловживанні посадовим становищем (стаття 165).

12. 9 грудня 1999 року Печерський районний суд м. Києва виправдав заявника за відсутності *corpus delicti*. Проте в листопаді 2000 року Київський міський суд, за поданням прокурора, відмінив рішення та направив справу на новий розгляд.

13. 7 червня 2001 року Мінський районний суд міста Києва (далі — Мінський суд) визнав заявника винним за пред'явленим обвинуваченням. У вступній частині рішення, де викладено інформацію про заявника, суд, *inter alia*, зазначив «раніше не судимий».

14. Що стосується першої та другої статей, суд зазначив, що заявник, вдавшись до зловживання посадовим становищем, навмисно опублікував неправдиві твердження щодо того, що пан Дурдинець переслідував «Політику», незаконно звільнив пана Стогнієнка за його фінансування газети та викликав Генерального прокурора, щоб наказати йому розпочати кримінальну справу проти заявника.

15. Стосовно третьої та четвертої статей, Мінський суд зазначив, що заявник, знову зловживаючи посадовим становищем, навмисно подав неправдиву інформацію про діяльність правоохоронних органів, опублікувавши завідомо неправдиву інформацію стосовно генерала Г., а саме те, що пан С. був причетним до кримінальної діяльності та пан Г. мав злочинні зв'язки з цією особою. Суд з'ясував, що заяви про те, що пан С., якому допомагав та сприяв генерал Г., вимагав гроші від місцевих бізнесменів, та те, що вони є родичами, були фальшивими та образливими. Цей висновок було зроблено на підставі, зокрема, свідчень пана С. та свідка З., які заявляли про те, що фотографії, опубліковані в «Політиці», було зроблено на приватній вечірці, проте вони якимось чином потрапили на шпальти газети та на телебачення. Працівники міліції, які розслідували скарги бізнесменів щодо удаваних вимог грошей, також дали усні свідчення, зазначаючи, що провадження

у справах були закриті на ранніх стадіях досудового слідства через відсутність *corpus delicti* (склад злочину).

16. Мінський суд дійшов висновку, що заявник, будучи ображеним на правоохоронні органи за свою попередню судимість, як головний редактор, безпосередньо відповідальний за матеріали, опубліковані в газеті, зловживаючи своїм посадовим становищем, навмисно опублікував завідомо неправдиві вигадки, які були покликані дискредитувати органи внутрішніх справ.

17. Заявника було визнано винним у зловживанні посадовим становищем, умисному наклепі у друкованому творі, у безпідставному обвинуваченні у вчиненні тяжкого злочину та призначено покарання у вигляді двох років позбавлення волі умовно з випробувальним строком два роки з позбавленням права займати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій у закладах масової інформації, строком на 2 роки.

18. 18 жовтня 2001 року Київський апеляційний суд підтримав засудження заявника по суті, зазначаючи, що факт вчинення злочинів було доведено великою кількістю доказів, зібраних прокуратурою. Зокрема, суд дійшов висновку, що заявник навмисно поширив завідомо неправдиві відомості щодо незаконного звільнення пана Стогнієнка та виклику Генерального прокурора, кримінальної діяльності С. та його зв'язків з генералом Г., таким чином скоївши злочини, передбачені статтями 125 та 165 Кримінального кодексу від 1960 року. Проте апеляційна інстанція скасувала вирок заявнику за умисний наклеп у друкованому творі та безпідставне обвинувачення в скоєнні тяжкого злочину, оскільки ці злочини були декриміналізовані відповідно до нового Кримінального кодексу, прийнятого в 2001 році. Стосовно третього злочину, інкримінованого заявнику, — зловживання посадовим становищем — заявника було звільнено від покарання у зв'язку із закінченням строку давності.

19. 23 липня 2002 року Верховний Суд підтримав рішення Київського апеляційного суду.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. Конституція України 1996 року

20. Відповідні положення Конституції проголошують таке:

Стаття 32

«Кожний громадянин має право ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

Стаття 34

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

2. Кримінальний Кодекс України 1961 року

21. Стаття 125 Кодексу передбачає таке:

«Наклеп, тобто поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу, — карається...

Наклеп у друкованому або іншим способом розмноженому творі, —

...карається позбавленням волі на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років, або штрафом від п'ятдесяти до ста двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати.

Наклеп, поєднаний з обвинуваченням у вчиненні державного або іншого тяжкого злочину, — карається позбавленням волі на строк до п'яти років».

Стаття 165

«Зловживання владою або посадовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб, використання посадовою особою влади чи посадового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб, —

карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років або виправними роботами на строк до двох років, з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, — карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої, з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років».

3. Кримінальний Кодекс України 2001 року

22. Стаття 364:

«Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, — карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

4. Кримінально-процесуальний кодекс України

23. Стаття 27 Кодексу (далі — КПК) в редакції 21 червня 2001 року говорить таке:

«Справи про злочини, передбачені статтею 25 Кримінального кодексу України, а також справи про злочини, передбачені статтею 198 Кримінального кодексу України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належить в такому разі право підтримувати обвинувачення. В цих справах дізнання і попереднє слідство не провадяться.

Якщо справа про будь-який із зазначених у частині 1 цієї статті злочинів має особливе громадське значення, прокурор порушує справу і при відсутності скарги потерпілого. Справа, порушена прокурором, направляється для провадження дізнання чи попереднього слідства, а після закінчення розслідування розглядається судом в загальному порядку».

5. Закон України «Про прокуратуру» від 1991 року

Стаття 17 Закону передбачає, що в Генеральній прокуратурі є «старші слідчі в особливо важливих справах» і «слідчі в особливо важливих справах».

Інші відповідні матеріали стосовно стану свободи вираження поглядів у пресі в Україні викладені у рішенні від 29 березня 2005 року у справі «*Українська Прес-група*» проти України» (заява № 72713/01, §§ 18–22 та 25–26).

ПРАВО

1. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

26. Заявник скаржився, що судовий розгляд у його справі та вирок є невиправданим порушенням його права на свободу висловлювання. Він посилався на статтю 10 Конвенції, яка проголошує таке:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно

від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

II. МЕЖІ СПРАВИ

27. Суд зауважує, що подальші скарги було подано після комунікації та отримання у відповідь зауважень Уряду щодо прийнятності та суті заяви. Зазначені скарги стосувалися неодноразових утисків з боку влади, від яких страждав заявник та його газета до, під час та після судового розгляду справи. Зокрема, він зазначав, що видавництва були змушені не публікувати «Політику», що в період з липня 1999 року до лютого 2000 року публікацію газети було заборонено судом та що в березні — квітні 2002 року було порушено іншу кримінальну справу проти заявника через статтю про пана Потебенька (на той час Генерального прокурора). Обвинувачення в останній справі були зняті в грудні 2004 року.

28. Уряд не прокоментував ці твердження.

29. На думку Суду, нові скарги не є похідними з первинної скарги заявника до Суду щодо кримінального провадження стосовно чотирьох статей, опублікованих в «Політиці» в липні — листопаді 1997 року, з яких сторони надали свої коментарі. Відповідно Суд вважає, що не є доцільним розглядати зараз ці питання (див. справу «*Пирянкік проти України*», заява № 75788/01, § 20, 19 квітня 2005 р.).

III. ПРИЙНЯТНІСТЬ

30. Уряд стверджував, що заявник не є жертвою порушення його прав у світлі статті 34 Конвенції. Він зазначив, що, оскільки апеляційний суд скасував вирок заявника та заявник вважається таким, що не притягувався до кримінальної відповідальності, кримінальне провадження у справі не становило втручання в його професійне життя та свободу висловлювання.

31. Заявник стверджував, що через 5-річне кримінальне переслідування він страждав на депресію і зазнав стресу та значних витрат. Тривале провадження обмежило здійснення ним своєї професійної діяльності й перешкоджало публікації газети.

32. Суд зазначає, що проти заявника було порушено кримінальну справу. І хоча його було звільнено від покарання, це сталося частково через технічні причини, тому що сторона обвинувачення запізнилася з переслідуванням, та частково завдяки введенню в дію нового Кримінального кодексу, який декриміналізував два з трьох правопорушень, які інкримінувалися заявнику (див. § 18 вище). Фактично апеляційний суд підтримав за суттю звинувачення заявника у зловживанні посадовим становищем, але звільнив від покарання з nereабілітуючих обставин. Рішення від 18 жовтня 2001 року викладено в термінах, які не залишають сумнівів щодо позиції суду щодо скоєння заявником одного з правопорушень, в яких його обвинуватили (див. § 18 вище). Отже, рішення суду вказують заявнику, що органи влади не задоволені публікаціями та, допоки він не змінить свою поведінку в майбутньому, він ризикує знову стати об'єктом переслідувань за зловживання посадовим становищем, що, на відміну від двох інших правопорушень, які інкримінуються заявнику, досі карається за новим Кодексом (див. § 22 вище).

33. За цих обставин Суд вважає, що заявник міг стверджувати те, що зазнав прямої шкоди від кримінальних проваджень, що є предметом розгляду, а отже, й те, що він є жертвою порушення Конвенції (див. справу *«Bowman v. the United Kingdom»*, рішення від 19 лютого 1998 р., Reports of Judgments and Decisions 1998-I, § 29).

34. Суд зазначає, що заява не є очевидно необґрунтованою в сенсі § 3 статті 35 Конвенції. Далі Суд зазначає, що заява не є неприйнятною з будь-яких інших підстав.

IV. ЩОДО СУТИ

A. Аргументи сторін

1. Доводи Уряду

35. Уряд визнав, що має місце втручання в здійснення прав заявником відповідно до статті 10 Конвенції. Проте він вважав, що цей захід був передбачуваний законом, зокрема статтею 124 Кримінального кодексу України, статтею 47 Закону «Про інформацію» і статтею 26 Акта «Про засоби масової інформації» та переслідував законну мету, а саме: захист репутації та прав інших осіб.

36. Що стосується пропорційності застосованого заходу, Уряд стверджував, що оскаржуване «втручання» було необхідним в демократичному суспільстві, оскільки відповідало «нагальній суспільній потребі». При цьому Уряд стверджував, що протягом судового розгляду було доведено, що публікації заявника не стосувалися жодним чином громадського інтересу, а скоріше умисно містили в собі недостовірну інформацію, що мала на меті зашкодити репутації державних високопосадовців. Посилаючись на практику Суду з цього питання, Уряд підкреслив, що преса не повинна переходити межі прийнятної критики. Звинувачуючи працівника органів внутрішніх справ у причетності до кримінальної діяльності, заявник не тільки зашкодив його репутації, але також підірвав громадську довіру до міліції.

37. Уряд також зазначив, що призначене заявнику покарання (два роки умовного ув'язнення та позбавлення права займати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій у засобах масової інформації, строком на 2 роки) є пропорційним переслідуваним цілям.

У своїх зауваженнях Уряд також нагадав, що в будь-якому випадку заявника було звільнено від відбування покарання за вироком, оскільки вирок було скасовано апеляційним судом.

2. Доводи заявника

38. Заявник зазначив, що захист репутації та прав інших осіб не може бути представлений як легітимна мета у цій справі, оскільки жертви правопорушень за національним правом мають

право на подання цивільного позову за дифамацію чи вимагати відкриття проваджень з «приватного переслідування», якщо вони вважають себе ображеними цими публікаціями. Проте в цій справі кримінальне переслідування було розпочато Генеральною прокуратурою після парламентського звернення одного з політичних прибічників Прем'єр-міністра. Таким чином, оскаржуваний захід не був продиктований будь-якими законними міркуваннями, а являв собою спробу залякати незалежного журналіста.

39. Заявник також зазначив, що чотири статті стосувалися питання суспільного інтересу. Він вказав, що відставка пана Стогнієнка відбулася без його виклику на зібрання Кабінету; декілька бізнесменів в Одесі поскаржилися на обласне відділення Міністерства внутрішніх справ на вимагання з боку колишнього офіцера міліції пана С., і проведене пізніше розслідування підтвердило ці факти. Політичні питання, що у негативному світлі зачіпають керівництво однієї з провідних українських корабельних компаній, та корупція в органах внутрішніх справ безсумнівно є предметом серйозних громадських дебатів.

40. Заявник вважає, що його звинувачення базується перш за все на свідченнях стверджуваних жертв та не встановлює поза розумним сумнівом непричетність жертв до корупційної практики, про яку йдеться в статті.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

41. Суд іще раз наводить такі основоположні принципи в цій сфері:

- (а) свобода вираження поглядів являє собою одну з важливих засад демократичного суспільства та одну з базових умов його прогресу та самореалізації кожного. Предмет пункту другого статті 10 застосовується не тільки до «інформації» чи «ідей», які були отримані зі згоди чи розглядаються як необразливі чи як малозначущі, але й до тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та відкритості думок, без чого неможливе «демократичне суспільство». Як передбачено в

статті 10, ця свобода має винятки, які, проте, повинні чітко тлумачитись, та потреба в таких обмеженнях має бути переконливо встановлена (див. справи «*Jersild v. Denmark*», рішення від 23 вересня 1994 р., Серія А, № 298, стор. 23, § 31; «*Janowski v. Poland*», [GC], № 25716/94, § 30, ECHR 1999-1; «*Nilsen and Johnsen v. Norway*», [GC], № 23118/93, § 43, ECHR 1999-VIII; та «*Fuentes Bobo v. Spain*», № 39293/98, § 43, 29 лютого 2000 р.).

Преса відіграє важливу роль в демократичному суспільстві. Хоча вона не повинна переступати певні межі, зокрема, що стосується захисту репутації та прав інших, а також розголошення конфіденційної інформації, обов'язком преси, тим не менш, є поширення інформації та ідей у спосіб, сумісний з її обов'язком і відповідальністю, щодо всіх питань, що становлять громадський інтерес, включаючи питання правосуддя (див. справи «*De Haes and Gijssels v. Belgium*», рішення від 24 лютого 1997 р., Reports 1997-1, стор. 233–234, § 37 та, *mutatis mutandis*, «*Cumpănă and Mazăre v. Romania*», [GC], № 33348/96, §§ 92–110, ECHR 2004-...). Це не тільки завдання преси — поширювати подібну інформацію та ідеї — суспільство також має право отримувати їх. Інакше чи здатна була б преса відігравати цю життєво важливу роль «вартового пса демократії» (див. справу «*Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*», рішення від 25 червня 1992 р., Серія А, № 239, стор. 27, § 63). Стаття 10 захищає не тільки ідеї як такі або висловлену інформацію, а також форму, в якій їх подано (див. справу «*Oberschlick v. Austria*» (№ 1), рішення від 23 травня 1991 р., Серія А, № 204, стор. 25, § 57). Свобода журналістських висловлювань також припускає певний ступінь перебільшення чи навіть провокації (див. справи «*Prager and Oberschlick v. Austria*», рішення від 26 квітня 1995 р., Серія А, № 313, стор. 19, § 38, та «*Thoma v. Luxembourg*», № 38432/97, §§ 45 та 46, ECHR 2001-111).

Свобода преси надає громадськості один з найкращих засобів отримання інформації, формування ідей та ставлення до політичних лідерів. Більш загально, свобода політичних дебатів перебуває в самому серці побудови демократичного суспільства, що наскрізь пронизує Конвенцію. Межі припустимої критики відповідно ширші, коли йдеться про політика, ніж коли йдеться про пересічного громадянина. На відміну від останнього, кожне слово та

дія першого неминуче та свідомо стають об'єктом ретельного вивчення з боку журналістів та громадськості, і, отже, він повинен виявляти вищий ступінь толерантності (див. справу «*Lingens v. Austria*», рішення від 8 липня 1986 р., Серія А, № 103, § 42).

Межі припустимої критики за певних обставин можуть бути ширшими, коли йдеться про державного службовця, що виконує свої повноваження, ніж коли йдеться про фізичних осіб. Проте не можна стверджувати, що державні службовці свідомо піддають ретельному обстеженню кожне своє слово чи дію в тій самій мірі, як це роблять політики, і, отже, до них повинні застосовуватися ті самі механізми, що й до останніх, коли йдеться про критику їхньої діяльності. Державні службовці повинні користуватися громадською довірою в умовах, позбавлених надзвичайного занепокоєння, що зробить вдалим виконання ними своїх завдань. Отже, може постати необхідність у їх захисті від образливих словесних нападок під час виконання ними своїх обов'язків (див. справу *Janowski*, згадану вище, § 33, та справу «*Nikula v. Finland*», № 31611/96, § 48, ECHR 2002-II).

Більше того, повинно бути зроблене чітке розмежування між констатацією фактів та оціночними судженнями. У той час як наявність фактів може бути продемонстровано, достовірність оціночних суджень не піддається доведенню. Вимогу доводити достовірність оціночних суджень неможливо виконати, вона порушує свободу думки як таку, що є базовою частиною права, гарантованого статтею 19 (див. справу *Lingens*, згадану вище, стор. 28, § 46).

Природа та суворість покарання також є факторами, які слід брати до уваги під час визначення пропорційності втручання (див. справи «*Ceylan v. Turkey*», [GC], № 23556/94, § 37, ECHR 1999-IV, та «*Tammer v. Estonia*», № 41205/98, § 69, ECHR 2001-1). Більше того, домінуюча позиція, яку посідає Уряд, змушує його більш зважено вдаватися до кримінальних проваджень, зокрема в тих випадках, коли є змога вдатися до інших засобів у відповідь на невинуваті нападки чи критику його противників чи ЗМІ. Однак життя на власний розсуд заходів, навіть кримінальних за природою, що покликані належним чином (але не надмірно) реагувати на дифамаційні звинувачення, що позбавлені підстав чи недобросовісно сформульовані, залишається правом органів влади відпо-

відної держави як гарантів громадського порядку (див. справу «*Castells v. Spain*», рішення від 23 квітня 1992 р., Серія А, № 236, § 46).

2. Застосування принципів, викладених в даній справі

42. Суд нагадує, що в цій справі заявника, після 5 років судового розгляду, було визнано винним у наклепі на Прем'єр-міністра та високопосадовця з органів внутрішніх справ в 4 газетних статтях і зловживанні посадовим становищем, але його не було покарано, оскільки перше правопорушення було декриміналізовано, а щодо останнього сплиव строк давності.

43. Суд зазначає, що засудження неминуче призвело до втручання в реалізацію заявником свого права на свободу вираження поглядів. Постає питання, чи таке втручання може бути виправдано відповідно до § 2 статті 10. Отже, необхідно визначити, чи втручання було «передбачено законом», чи мало воно «законну мету», відповідно до вимог пункту, та чи було «необхідним у демократичному суспільстві».

а. Чи ця міра була передбачена законом та переслідувала законну мету

44. Заявник зазначив, що оскаржуване переслідування було незаконним та не виправданим, оскільки переслідування було розпочато Генеральною прокуратурою, тоді як жертви наклепу мали змогу подати цивільний чи кримінальний позов проти заявника.

45. Суд зазначає, що компетентні суди будували свої рішення на статтях 125 та 165 Кримінального кодексу України (див. §§ 11 та 13 вище). Участь прокуратури у провадженні базувалася, між іншим, на статті 27 КПК. Що стосується застосування останнього положення в цій справі, слід зазначити, що його формулювання передбачає, що справи, які «мають особливе громадське значення», можуть залучати прокуратуру до участі в кримінальному провадженні щодо наклепу (див. § 19 вище).

Оскільки заявник не оскаржує наявність такого «особливого громадського значення» в цій справі, його припущення щодо можливості жертв вдаватися до альтернативних заходів не впливають на факт, що подібний захід був чітко передбачуваний, в сенсі § 2

статті 10 Конвенції. Більше того, втручання покликане захищати «репутацію чи права інших», і нема жодних підстав вважати, що воно мало на меті щось інше.

46. Отже, обвинувачення було «передбачено законом» та мало легітимну мету § 2 статті 10 Конвенції.

в. Пропорційність

47. Суд повинен перевірити, чи було втручання виправданим та необхідним у демократичному суспільстві, та, зокрема, чи було воно пропорційним, і чи були причини, надані національними органами влади на його виправдання, важливими та достатніми. Таким чином, важливим є визначити, чи належним чином національні органи влади використали свою свободу повноважень, звинувативши заявника у наклепі та зловживанні посадовим становищем.

48. Суд не переконаний аргументами Уряду, що інформація не становила громадській інтерес. Перші дві статті були присвячені питанням управління «Чорноморським морським пароплаванням», державною компанією, що на той час була предметом великої кількості господарських суперечок, гучно висвітлених в пресі, та, за підтекстом, непрямого перерозподілу влади після звільнення Прем'єр-міністра Лазаренка (див. § 7 вище). Третя та четверта статті стосуються корупції в органах внутрішніх справ, злободенне питання в українських ЗМІ. Статті змальовують зв'язки між особою під слідством та головою обласного управління міліції, що було широко висвітлено в місцевій пресі (див. §§ 9 та 10 вище).

49. У першій статті заявник опікувався ставленням нового Прем'єр-міністра до вільної преси, а друга — це продовження попередньої. Як зазначається в третій статті, вона була присвячена «корупції в Одеському обласному управлінні внутрішніх справ» з продовженням цієї теми в четвертій. Суд не бачить підстав сумніватися в цих намірах. Зокрема, відсутні докази того, що заявник якимось чином упереджено ставився до осіб, про яких ідеться в цих статтях. Треба сказати, що хоча Мінський суд у своєму рішенні від 7 червня 2001 року назвав попередню судимість як причину упередженості щодо органів внутрішніх справ, у вступній частині цього рішення заявника було визначено як «раніше не судимий» (див. § 13 вище). У будь-якому випадку, необґрунтованим є те, що

попередня судимість заявника негативно вплинула на виконання останнім своїх функцій головного редактора.

50. Що стосується перших двох статей, заявника було звинувачено у поширенні ним завідомо неправдивих вигадок про те, що пан Дурдинець незаконно, через власну неприязнь, звільнив пана Стогнієнка та закликав Генерального прокурора розпочати переслідування заявника. Суд зазначає, що факт звільнення пана Стогнієнка без засідання Кабінету не заперечувався Урядом, так само, як і твердження заявника про те, що таке звільнення порушувало існуючу на той час процедуру. Також треба зазначити, що статті було написано протягом політичного хаосу, розпочатого під час передачі повноважень колишнього Прем'єр-міністра Лазаренка наступнику.

Отже, твердження заявника про те, що зазначене звільнення було незаконним та зумовлене особистою неприязню з боку пана Дурдинця, є оціночними судженнями, висловленими під час публічної дискусії, що не потребують доведення.

51. Твердження, викладене в другій статті, про нібито зустріч між паном Дурдинцем та Генеральним прокурором, базувалося на факті, що саме Генеральна прокуратура розпочала провадження проти заявника. Це твердження було зроблено, коли заявник вочевидь не знав про парламентський запит, що ініціював розслідування. Отже, коли робляться твердження про поведінку третьої особи, деколи може бути важко, як і в цій справі, віднайти різницю між оцінкою фактів та оціночними судженнями. Проте навіть оціночне судження може бути надмірним, якщо воно не має під собою фактичних підстав (див. справу «*Jerusalem v. Austria*», № 26958/95, § 43, ECHR 2001-11). Суд вважає, що точка зору заявника має розглядатися в контексті участі Генеральної прокуратури у його справі, в той час як зазвичай на цей орган покладено розслідування «особливо серйозних справ» (див. § 24 вище). Суд вважає, що твердження заявника, в той час і за тих обставин, коли його було зроблено, не може вважатися таким, що позбавлено раціонального підґрунтя. Більше того, сама сцена зустрічі між Прем'єр-міністром та Генеральним прокурором була змальована в саркастичній манері та загальних термінах, отже, читачі можуть це зрозуміти як таке, що змальоване з певним ступенем перебільшення (див., *mutatis*

mutandis, справу «*Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*», [GC], № 21980/93, § 67, ECHR 1999-111).

52. Слід додати, що третя та четверта статті натякали на пана С., приватну особу. Проте, як вбачається з рішень суду, заявника було звинувачено в основному за опублікування завідомо неправдивих вигадок про пана Дурдинця та генерала Г., тоді як порушення права пана С. на особисте життя розглядалося як «побічний наслідок» «незаконної» діяльності заявника, що само по собі не могло залучити Генеральну прокуратуру до відкриття провадження чи зумовити засудження заявника за зловживання владою. Це підтверджується й тим, що відповідно до його власних свідчень діяльність пана С. та його зв'язки з генералом Г. висвітлювались, серед іншого, на місцевому телебаченні. Отже, статті заявника не можна вважати єдиним чи навіть головним втручанням в його особисте життя (див. §§ 10 та 15).

53. Що стосується засудження заявника за третю й четверту статті, необхідно зауважити, що під час судового слідства було встановлено, що твердження про те, що пан С. за допомогою генерала Г. вимагав гроші від місцевих бізнесменів, та про те, що пан С. та генерал Г. є родичами, є неправдивими. Суд зазначає, що статті базувалися на кримінальній справі, порушеній проти С. за вимагання. Як вбачається з рішення Мінського суду від червня 2001 року, ця подія таки мала місце. Інші фактичні елементи, про які йдеться в статтях, надійшли від інших осіб, а не від заявника, зокрема від зазначених бізнесменів, чиї скарги порушили розслідування у справі. Більше того, інформація певним чином була підкріплена фотографіями, опублікованими в газеті заявника та поширеними на місцевому телебаченні. Інтерв'ю пана К., продемонстроване на місцевому телебаченні, стало джерелом припущень заявника, що пан С. та генерал Г. є далекими родичами (див. § 15 вище).

Твердження, що «незаконна діяльність пана С. є благословенною генералом Г.», є оціночним судженням, яке за таких обставин не може вважатися таким, що позбавлено будь-якого обґрунтованого підґрунтя.

54. Суд також зазначає, що немає фактичних елементів, які б доводили, що статті зумовлені навмисним наміром завдати шкоди репутації відповідних осіб чи органів внутрішніх справ загалом.

55. Загалом заявник підсумував те, що було сказано іншими, чи те, що було логічно виведено з подій, що безсумнівно мали місце. Оскільки від заявника вимагалось довести достовірність своїх тверджень, він, на думку Суду, зіткнувся з надмірним, якщо не неможливим, завданням (див., *mutatis mutandis*, справу *Thorgeir Thorgeirson*, згадану вище, § 65).

56. Суд визнає, що всі чотири статті було викладено в надзвичайно жорстких термінах. Проте, з огляду на той факт, що вони були написані з питань суспільного інтересу та стосувалися публічних осіб та політиків, Суд вважає, що застосована термінологія не може вважатися надмірною.

57. Суд вважає, що звинувачення заявника та покарання у вигляді двох років позбавлення волі з позбавленням права займати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій у засобах масової інформації, строком на 2 роки, призначене за наслідком судового розгляду, що тривав декілька років, могли мати «охолоджувальний ефект» для свободи вираження поглядів заявника. Не можна сказати, щоб цей ефект був суттєво пом'якшений рішенням апеляційного суду, враховуючи те, що суд підтримав обвинувачення по суті, та тим, що заявник не був покараний, принаймні частково, через процедурні причини та частково через декриміналізацію правопорушень за новим Кримінальним кодексом.

58. З огляду на вищезазначене, Суд доходить висновку, що обґрунтування, надане Урядом, є недостатнім для того, щоб продемонструвати, що оскаржуване втручання було пропорційним переслідуваній законній меті. Отже, воно не було «необхідним в демократичному суспільстві».

59. Відповідно мало місце порушення статті 10 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

60. Стаття 41 Конвенції зазначає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передба-

чає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

61. Заявник вимагав 100 000 євро компенсації матеріальної та моральної шкоди.

62. Уряд вважав цю суму надмірною та безпідставною.

63. Оцінюючи на засадах справедливості, як того вимагає стаття 41 Конвенції, Суд вважає справедливим виплатити заявнику загальну суму в 2 000 євро компенсації шкоди.

В. Судові витрати

64. Заявник вимагав 24 000 гривень (3 840 євро) як судові витрати в зв'язку з провадженнями за Конвенцією.

65. Уряд не прокоментував це питання.

66. Суд нагадує, що для того, щоб судові витрати було включено у відшкодування відповідно до статті 41, необхідно довести, що вони були необхідними для попередження чи отримання відшкодування за порушення Конвенції та були розумними щодо суми (див. справу «*Nilsen and Johnsen v. Norway*», [GC], № 23118/93, § 62, ECHR 1999-VIII). У цій справі Суд вважає надмірною загальну суму судових витрат, яку вимагає заявник, і вважає, що не було доведено, що вони дійсно і обґрунтовано були понесені.

67. За цих обставин Суд не може присудити всю суму, що вимагає заявник; виходячи із засад справедливості, Суд присуджує заявнику суму в 1 000 євро компенсації судових витрат, а також суму всіх податків, що можуть бути стягнуті з цієї суми.

С. Пеня

68. Суд вважає, що пеня, яка нараховуватиметься у разі не своєчасної сплати, має дорівнювати граничній позичковій ставці Європейського центрального банку плюс три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Визнає* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 10;
3. *Постановляє*, що:
 - (a) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточною згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові в українських гривнях за курсом на день здійснення платежу такі суми:
 - (i) 2 000 (дві тисячі) євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди;
 - (ii) 1 000 (одну тисячу) євро відшкодування судових витрат;
 - (iii) будь-який податок, який може бути стягнутий із зазначених сум;
 - (b) зазначені суми мають бути сплачені в українських гривнях за курсом на день здійснення платежу;
 - (c) після сплину вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсотки;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 серпня 2006 року відповідно до пп. 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Голова
Секретар

П. ЛОРЕНЦЕН
К. ВЕСТЕРДІК

СПРАВА
«ВІТРЕНКО ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

П'ЯТА СЕКЦІЯ
Заява № 23510/02
УХВАЛА ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ
Страсбург
16 грудня 2008 року

У справі «Вітренко та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята Секція), засідаючи палатою 16 грудня 2008 року у складі:

п. П. Лоренцен (Mr P. Lorenzen), голова,

п. Р. Марусте (Mr R. Maruste),

п. К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),

пані Р. Єгер (Mrs R. Jaeger),

пані М. Лазарова-Трайковська (Mrs M. Lazarova-Trajkovska),

пані З. Калайдієва (Mrs Z. Kalaydjieva), судді,

пані З. Бортновська (Mrs Z. Bortnovska), тимчасовий суддя,

та п. С. Філіпс (Mr S. Phillips), заступник секретаря секції,

беручи до уваги вищезгадану заяву, подану 25 квітня 2002 року,

беручи до уваги рішення про застосування пункту 3 статті 29 Конвенції та розгляд питання про прийнятність справи та обставин справи по суті,

беручи до уваги спостереження, представлені державою-відповідачем, та спостереження на відповідь, подану заявником,

після обговорення вирішує таке:

ФАКТИ

Перший заявник, пані Наталія Михайлівна Вітренко, громадянка України, яка народилась в 1951 році та мешкає в Києві. Другий, третій, четвертий та п'ятий заявники, відповідно, п. Володимир Романович Марченко, пані Людмила Яківна Безугла, п. Михайло Юрійович Сидорук та п. Петро Михайлович Романчук, які народились в різні дні в період від 1949 по 1957 роки та є громадянами України. Всі вони мешкають в Києві. Держава-відповідач представлена в особі п. Ю. Зайцева, Міністерство юстиції України.

А. Обставини справи

Обставини цієї справи, що подаються сторонами, можуть бути викладені таким чином.

Перший заявник є лідером Прогресивної соціалістичної партії України. В 2002 році політична партія блоку Наталії Вітренко висунула заявників в якості кандидатів на виборах до Верховної Ради України (Парламент), що мали відбутися 31 березня 2002 року.

1. Розгляд в Центральній виборчій комісії

7 березня 2002 року на телеканалі «Студія 1+1» (надалі «Канал 1+1») були заплановані політичні теледебати. Пані Тимошенко, лідер іншої політичної партії (блок Юлії Тимошенко) повинна була взяти участь у дебатах з першим заявником, але не зробила цього.

Як пізніше було встановлено під час судового розгляду, Канал 1+1 скасував ці дебати в останній момент за погодженням з іншим телеканалом, який планував провести дебати між першим заявником та пані Тимошенко наступного дня. Таким чином, охорона фактично не допустила пані Тимошенко до приміщення Каналу 1+1.

Очевидно, не знаючи цього, перший заявник під час прямого ефіру відреагувала на неявку своєї супротивниці наступними словами: «Вона [пані Тимошенко] напевно знала, що я доведу те, що

вона «воровка», і що з її вини Павло Лазаренко¹ та інші олігархи пограбували Україну. Для України не існуватиме виходу з такої ситуації, доки не буде відновлений порядок. Вона влаштувала тут театр і навмисно не з'явилась. Вона ніколи не змиє свою провину, і тому завтра [на іншому телеканалі] я доведу, хто вона є. ...Все це було сплановано за американською технологією, але ми не братимемо участі в цій провокації».

Пані Тимошенко подала скаргу до Центральної виборчої комісії про те, що перший заявник порушила виборче законодавство та виборчі права. 16 березня 2002 року Центральна виборча комісія зробила офіційне попередження першому заявнику у висновку про те, що вона порушила виборче законодавство (зокрема пункт 1 статті 51 Закону про парламентські вибори), а також принцип презумпції невинуватості, закріплений в статті 62 Конституції України. Це попередження було опубліковано в українських національних газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр».

Перший заявник подала скаргу на це рішення до Верховного Суду. 26 березня 2002 року Верховний Суд, у складі одного судді, виніс рішення проти першого заявника. Він також постановив, що Центральна виборча комісія діяла законно та що перший заявник порушила виборче законодавство, публічно поширюючи неправдиву інформацію про пані Тимошенко. Відповідно до процесуального законодавства, що діяло на той момент, ця ухвала була остаточною та не підлягала оскарженню. 28 березня 2002 року колегія у складі трьох суддів Верховного Суду, відхилила заяву про позачерговий перегляд цього рішення через відсутність підстав.

2. Розгляд справи про захист ділової репутації

Після цього пані Тимошенко порушила справу про захист ділової репутації в Оболонському районному суді міста Києва (надалі «Оболонський суд») проти першого заявника, прагнучи захистити свою честь, гідність і ділову репутацію, та стверджуючи, що інформація, поширена першим заявником, була неправдивою. Вона також попросила суд дати їй можливість спростування цієї інформації.

¹ Колишній прем'єр-міністр України.

28 березня 2002 року суд провів слухання, в якому взяли участь обидві сторони. Під час слухання заявник оскаржила відеозапис свого виступу, наданий позивачем. Суд відхилив це оскарження окремою ухвалою. Того ж дня перший заявник спробувала оскаржити окрему ухвалу, але її апеляційна скарга була відхилена, оскільки ця ухвала не підлягала окремому оскарженню. Представник першого заявника вимагав відкладення слухання.

12 квітня 2002 року, під час наступного слухання, перший заявник подала клопотання до суду, в якому вона просила суд надати можливість отримати в Генеральній прокуратурі та Державній податковій адміністрації копії рішень, пов'язаних з розслідуванням кримінальних справ проти пані Тимошенко² та інших керівників енергетичної компанії «Єдині енергетичні системи України» та порушення ними податкового законодавства «на підтвердження слів, сказаних мною стосовно пані Тимошенко Ю. В. у прямому ефірі Каналу 1+1 під час теледебатів 7 березня 2002 року». Це прохання було відхилене на підставі того, що воно не мало відношення до справи.

Перший заявник також попросила суд відкласти розгляд справи.

16 квітня 2002 року, під час наступного слухання, перший заявник подала інший подібний запит до суду про отримання документів в Генеральній прокуратурі та Державній податковій адміністрації, заявляючи: «оскільки я використала слово «воровка» в іншому загальноприйнятному значенні, на підтвердження слів, сказаних мною стосовно пані Тимошенко Ю. В. у прямому ефірі Каналу 1+1 під час теледебатів 7 березня 2002 року...». Вона була відхилена на тій же самій підставі.

Під час слухання представник заявника також попросив суд викликати представників Державної податкової адміністрації, які могли пояснити про порушення податкового законодавства пані

² На той момент — кримінальна справа проти пані Тимошенко за звинуваченням у шахрайстві та розкраданні. Звинувачення були основані на комерційних угодах, укладених нею в ролі засновника та президента енергетичної компанії «Єдині енергетичні системи України».

Тимошенко та її компанією. Це прохання було також відхилене як таке, що не стосується справи, яка розглядається.

Після відмови у її проханні, заявник вимагала відводу судді. Окремою ухвалою того ж самого дня заяву було відхилено як необґрунтовану.

Під час наступного слухання 17 квітня 2002 року суд вирішив долучити Канал 1+1 в якості співвідповідача. Це слухання було відкладено до 8 травня 2002 року.

8 травня 2002 року суд відклав слухання через відсутність першого заявника та її представників.

28 травня 2002 року встановивши, що перший заявник та її представники не з'явились в суді вдруге без поважної причини, суд вирішив розглянути справу за їх відсутності. Суд виніс рішення проти першого заявника. Зокрема, суд встановив, що пані Тимошенко ніколи не була звинувачена у крадіжці або аналогічних кримінальних злочинах. Таким чином, висловлення першого заявника, що «вона воровка» та що «вона ніколи не змиє свою провину» складають порушення статті 62 Конституції України (презумпція невинуватості). Частина промови першого заявника, в якій вона звинувачувала пані Тимошенко у навмисній неявці на зазначені теледебати була також визнана неправдивою. Суд зобов'язав Канал 1+1 надати пані Тимошенко 50 секунд прямого ефіру для виправлення інформації, поширеної про неї першим заявником. Суд також постановив, що перший заявник повинен сплатити за 50-секундну трансляцію виступу пані Тимошенко.

Перший заявник подала апеляційну скаргу на це рішення. Вона заявила, що термін «воровка» був використаний з метою осудження «політичної аморальності» керівництва пані Тимошенко компанією «Єдині енергетичні системи України» протягом 1995–1997 років і, таким чином, було оціночним судженням. Вона також подала скаргу на те, що суд першої інстанції відмовив у отриманні доказів у правоохоронних органах, до яких вона робила запит, незаконно відмовив у проханні відкликати суддів та провів слухання за її відсутності.

6 грудня 2002 року Київський апеляційний суд, провівши слухання, в якому брали участь усі сторони, залишив рішення Обо-

лонського суду без змін. Суд також прийняв до уваги, що відмова у проханні про відведення судді та рішення продовжити розгляд справи за відсутності заявника відповідали чинному законодавству.

13 червня 2003 року колегія у складі трьох суддів Верховного Суду залишила рішення нижчих судів без змін.

3. Перший етап судового розгляду проти Центральної виборчої комісії

31 березня 2002 року Центральна виборча комісія повідомила сторону заявника, що вони отримали приблизно 3,22% виборчих бюлетенів, в той час як виборчий поріг був встановлений у 4%. Заявники стверджували, що результати виборів були сфальсифіковані. 10 квітня 2002 року вони подали скаргу до Центральної виборчої комісії на постанову, в якій оголошувались результати виборів. Крім того, вони вимагали анулювання результатів виборів та оголошення Центральною виборчою комісією нових виборів. ЦВК, як стверджується, одразу не відреагувала на цю скаргу. 12 квітня 2002 року заявники подали скаргу до Верховного Суду, в якій посилались на бездіяльність ЦВК. 15 квітня 2002 року їх позов був відхилений з формальних причин, оскільки вони не дотримались процесуальних вимог, передбачених законом.

4. Другий етап судового розгляду проти Центральної виборчої комісії

Оскільки ЦВК не визнала результати виборів в мажоритарних виборчих округах № 18, 35 та 201, нові вибори були призначені на 14 липня 2002 року.

22 липня 2002 року ЦВК прийняла Постанову № 975, в якій вона відхилила скаргу першого заявника на постанову обласної виборчої комісії від 15 липня 2002 року, яка оголошувала, що пан С. отримав більшість голосів під час повторних виборів 14 липня 2002 року. 22 липня 2002 року перший заявник подав скаргу до Верховного Суду на рішення ЦВК на підставі того, що пан С. та його представники, начебто, підкупили виборців. 30 липня 2002 року Верховний Суд виніс рішення проти першого заявника. Відповідно до процесуального законодавства, що діяло на той момент, ця ухвала є остаточною та не підлягає оскарженню.

5. Додаткові парламентські вибори від 8 грудня 2002 року

8 грудня 2002 року в окрузі № 82 були проведені додаткові парламентські вибори.

13 грудня 2002 року ЦВК прийняла Постанову № 1030, в якій вона відхилила скаргу першого заявника на постанови обласної виборчої комісії від 9 грудня 2002 року оголошуючи, що пан Х. отримав більшість голосів під час повторного голосування 8 грудня 2002 року, та відхилила скарги заявника про результати виборів. Перший заявник подав скаргу до Верховного Суду на ЦВК. 23 грудня 2002 року Верховний Суд виніс рішення проти першого заявника. Відповідно до процесуального законодавства, що діяло на той момент, ця ухвала є остаточною та не підлягає оскарженню.

6. Додаткові парламентські вибори 8 червня 2003 року

В окрузі № 206 були оголошені додаткові вибори, а перший заявник був зареєстрований як кандидат 24 квітня 2003 року.

4 червня 2003 року заступник прокурора Чернігівської області повідомив окружну виборчу комісію про порушення виборчого права в друкованих агітаційних матеріалах першим заявником.

5 червня 2003 року окружна виборча комісія, встановивши, що пан М., уповноважений представник першого заявника у виборчій кампанії, оприлюднив агітаційні матеріали на підтримку першого заявника, порушуючи виборче право, прийняла рішення про скасування реєстрації заявника через неодноразові порушення вимог виборчого законодавства (Постанова № 68).

6 червня 2003 року Деснянський районний суд міста Чернігів розглянув скаргу пана П., іншого кандидата того ж самого округу, про порушення виборчого законодавства першим заявником, а саме в тому, що за декілька публікацій агітаційних матеріалів в газеті «Досвітні огні» були сплачені гроші не з офіційного виборчого бюджету кандидата. Суд прийняв рішення проти заявника, підтверджуючи порушення виборчого законодавства. Під час винесення рішення суд керувався фактами, що газета опублікувала ці

матеріали за свій власний рахунок, оскільки газета була заснована партією, керівником якої був заявник, а головним редактором газети був пан М., вповноважений представник першого заявника у виборчій кампанії.

7 червня 2003 року Центральна виборча комісія скасувала постанову № 68 окружної виборчої комісії від 5 червня 2003 року встановивши, що окружна виборча комісія невірно витлумачила відповідні положення законодавства.

7 червня 2003 року окружна виборча комісія постановою № 72 скасувала реєстрацію заявника у кандидати на основі рішення суду від 6 червня 2003 року та згідно з пунктом 3 (12) та (14) статті 49 Закону про парламентські вибори. Того ж дня ЦВК постановою № 50 залишило постанову окружної виборчої комісії без змін. Заявник оскаржив це рішення у Верховному Суді.

7 червня 2003 року Верховний Суд, у присутності представників першого заявника та членів ЦВК, розглянув апеляційну скаргу заявника та виніс рішення про те, що рішення відповідних виборчих комісій були обґрунтованими і відповідали закону. Таким чином, Верховний Суд залишив рішення про скасування реєстрації заявника без змін.

В. Відповідне національне та міжнародне законодавство та судова практика

1. Конституція України 1996 року

Стаття 32

«...Кожному гарантується судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе або членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

Стаття 62

«Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

Стаття 77

«Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом».

2. Закон про парламентські вибори

Стаття 32. Фінансування виборів депутатів

«1. Витрати на підготовку і проведення виборів депутатів здійснюються виключно за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів виборчих фондів партій (блоків), кандидатів у депутати від яких зареєстровано в багатомандатному окрузі, кандидатів у депутати, зареєстрованих в одномандатних округах.

2. Партія (блок), кандидатів у депутати від яких зареєстровано в багатомандатному окрузі, кандидат у депутати, зареєстрований в одномандатному окрузі, для фінансування своєї передвиборної агітації зобов'язані утворити свої виборчі фонди, що формуються в порядку, встановленому цим Законом».

Стаття 49. Скасування рішення про реєстрацію кандидата (кандидатів) у депутати

«...3. Окружна виборча комісія скасовує рішення про реєстрацію кандидата у депутати в наступних випадках:

...12) в разі встановлення судом того, що кандидат у депутати використовував інші джерела фінансування, крім коштів його/її виборчого фонду з метою фінансування передвиборчої кампанії;

...14) якщо кандидат у депутати, після отримання попередження від окружної або Центральної виборчої комісії, зазначених в пункті 4 цієї статті, неодноразово порушував вимоги цього закону.

...4. В разі порушення інших положень цього закону з боку кандидата у депутати або партії (блоку), відповідна виборча комісія може винести попередження, яке буде оприлюднене в державних та муніципальних засобах інформації або іншим чином...»

Стаття 51. Форми і засоби виборчої кампанії

«Передвиборча кампанія може здійснюватись в будь-якій формі та за допомогою будь-яких засобів, що не суперечать Конституції України і законам України. Громадяни України мають право вільно та ґрунтовно обговорювати політичні програми партій (блоків), політичні, ділові та особисті характеристики кандидатів у депутати, виступати на підтримку або проти партії (блоків), кандидатів у депутати...»

3. Цивільний кодекс 1963 року

Стаття 7. Захист честі, гідності та ділової репутації

«Громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності.

...Громадяни або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої їх поширенням. Щодо вимог про спростування цих відомостей та компенсацію встановлюється строк позовної давності в один рік».

4. Резолюція (74) 26 Комітету міністрів Ради Європи «Про право на відповідь — стан особи відносно преси»

У відповідних витягах з резолюції викладено наступне:

«Комітет міністрів...

Рекомендує урядам-членам, щоб стан особи відносно ЗМІ відповідав таким мінімальним принципам:

1. Стосовно інформації про осіб, опублікованої в будь-якому засобі інформації, відповідна особа повинна мати реальну можливість виправити, без надмірної затримки, неправдиві факти щодо неї, відносно чого вона має законний інтерес. Такі виправлення повинні, за можливості, мати таку саму вагу, як і первинна публікація.

2. Стосовно інформації про осіб, опублікованої в будь-яких засобах інформації, відповідна особа повинна мати ефективний засіб захисту від публікації фактів та думок, що становлять:

...іі. зазіхання на гідність, честь або репутацію...»

5. Рекомендація Rec (2004) 16 Комітету міністрів країнам-членам щодо права на відповідь у новому медіаоточенні

У відповідних витягах з рекомендації викладено наступне:

«1. Сфера застосування права на відповідь

Будь-яка фізична чи юридична особа, незалежно від громадянства або місцезнаходження, повинна отримати право на відповідь або інший адекватний інструмент захисту, що надає можливість відреагувати на будь-яку інформацію у засобах інформації, де представлені недостовірні факти про цю особу і яка порушує її особисті права».

СКАРГИ

Перший заявник подав скаргу про порушення статті 10 Конвенції про «Право на свободу вираження поглядів». Відповідно до пункту 1 статті 6 заявник стверджує, що українські суди припустились фактичних та юридичних помилок, що суд першої інстанції прийняв рішення за її відсутності та що він не був безстороннім. Вона також подала скаргу про порушення пунктів 1 та 13 статті 6 Конвенції про неможливість оскарження проміжних ухвал суду першої інстанції.

Заявники стверджують про порушення статті 3 Протоколу № 1, окремо або разом зі статтею 13 Конвенції. Вони стверджують, зокрема, що результати парламентських виборів від 31 березня 2002 року та додаткових виборів в певних округах, проведені 14 липня та 8 грудня 2002 року, не повинні були оголошуватись через підкуп виборців, але ЦВК і внутрішні суди не взяли цього до уваги. Перший заявник також подала позов на незаконне позбавлення права балотуватись у кандидати під час додаткових виборів 8 червня 2003 року.

ПРАВО

1. Перший заявник оскаржила попередження, винесене Центральною виборчою комісією та результати проваджень про захист ділової репутації, що порушили її права на свободу вираження по-

глядів. Вона посилалась на §§ 1 та 10 статті 6 Конвенції, які передбачають, наскільки це є доречним, наступне:

Стаття 6. Право на справедливий суд

«У визначенні про його цивільні права та обов'язки встановлено..., що кожен має право на справедливий... розгляд... судом...»

Стаття 10. Свобода висловлювання

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, отримувати та передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів...

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками та відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом та є необхідними в демократичному суспільстві... для захисту репутації або прав інших осіб...»

Суд вважає, що позов заявника відповідно до пункту 1 статті 6 має бути розглянутий згідно зі статтею 10 Конвенції.

Уряд визнав втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, але стверджував, що таке втручання передбачається законом та переслідувало законну мету захисту репутації та прав інших осіб, а також громадський інтерес з метою забезпечення вільних та справедливих парламентських виборів.

Крім того, вони стверджували, що теледебати були широко анонсовані, та що слова, вжиті у передвиборчій кампанії, мають особливу вагу та значно впливають на формування громадської думки.

Вони стверджують, що перший заявник суперечить сама собі, заявляючи, що її слова були оціночним судженням, оскільки в її твердженнях від 12 та 16 квітня 2002 року в суді першої інстанції вона вимагає у Генеральної прокуратури та Державної податкової адміністрації документи на підтвердження її слів, в яких чітко зазначається, що заявник вважала свої вираження фактичними твердженнями, а не оціночними судженнями.

Уряд також зазначив, що перший заявник знала про причини неявки пані Тимошенко на теледебати.

Уряд стверджував, що порушення права заявника на свободу вираження поглядів було пропорційним легитимній меті. Попередження, надане ЦВК, не несло практичних наслідків для заявника, оскільки воно не впливало на її участь у виборах. Крім того, вони зазначили, що національні суди забезпечили пані Тимошенко правом на відповідь, що відповідало Європейським стандартам.

До того ж, Уряд представив цитати зі словника російської мови. Згідно з ним, основне значення слова «воровка» визначало «особу, яка краде; злочинець, який здійснює крадіжки».

Перший заявник стверджувала, що вона використала слово «воровка» в широкому сенсі, яке, відповідно до словника, означало «шахрай, волоцюга, ошуканець» та «підступна, брехлива та лукава людина». Будучи освіченою людиною та знаючи вищезгадані значення слів, вона не звинувачувала пані Тимошенко у скоєні злочинів, а висловила припущення можливості надання доказів політичної аморальності її поведінки у майбутньому. Вона також стверджує, що фраза «вона ніколи не відміє свою провину» не означає будь-який кримінальний злочин, оскільки, на відміну від пропозиції уряду, провина могла також бути моральною, і не обов'язково кримінальною.

Вона стверджувала, що в неї були достатні причини для оціночного судження. Вона посилалась на деякі рішення господарських судів про порушення податкових та фінансових норм компанії, яку очолювала пані Тимошенко. Вона стверджувала, що рішення цих судів дали їй достатні підстави вважати, що пані Тимошенко була *підступною, брехливою та лукавою людиною*. Крім того, вона запевняла, що ці порушення були доведені заступником Голови Державної податкової адміністрації, який підтвердив у своєму листі до заявника, що компанія пані Тимошенко ухилялась від сплати податків у великих розмірах. За словами заявника, така аморальна поведінка пані Тимошенко надала право заявнику звернути на це увагу громадськості, але це не було обвинуваченням в певних кримінальних злочинах.

На завершення вона заявила, що позиція уряду відносно того, що її заяви про наміри надання у майбутньому доказів аморальної

поведінки політика були твердженнями фактів, не відповідає положенням статті 10 Конвенції.

Суд зазначив, що попередження, винесені Центральною виборчою комісією України, а також санкції, накладені судом, є втручанням у право заявника на свободу вираження поглядів, що гарантуються першим пунктом статті 10 Конвенції. Втручання було «передбачене законом», а саме статтею 49 Закону України «Про вибори народних депутатів України» та статтею 7 Цивільного кодексу України, і переслідувало законну мету про захист «репутації або прав інших осіб». Таким чином, суд повинен визначити, чи «необхідним було таке втручання у демократичному суспільстві», тобто чи було воно «пропорційним переслідуванню законним цілям» (див., *mutatis mutandis*, справу «*Kinriyanu проти Kinru*», [GC], № 73797/01, §§ 170–171, ECHR 2005-...).

Оцінюючи необхідність втручання, важливо розглянути, яким чином відповідні внутрішні органи державної влади вирішували справу (див. справу «*Келлер проти Угорщини*» (ріш.), № 33352/02, 4 квітня 2006 р.). До права на свободу вираження поглядів, що закріплюється в статті 10, застосовуються ряд винятків, які повинні точно тлумачитись, а необхідність застосування будь-яких обмежень повинно бути переконливо закріплено. Там, де йдеться про межі допустимої критики в контексті суспільних дискусій на політичні теми, що становлять суспільний інтерес, Суд, здійснюючи наглядову функцію, повинен переконатись, що внутрішні органи державної влади застосували стандарти, які відповідали цим принципам і, крім того, що вони ґрунтувались на прийнятній оцінці відповідних фактів (див. справу «*Салов проти України*», № 65518/01, §§ 104–106, ECHR 2005-... (витяги)). Крім того, Суд бере до уваги позитивне зобов'язання держави запевнитись, що особи, на яких здійснюється наклеп, мають можливість скористатись своїм правом на відповідь шляхом подання відповіді на неправдиву інформацію таким же чином, як була подана неправдива інформація (див., *mutatis mutandis*, справу «*Пек проти Сполученого Королівства*», № 44647/98, § 90, ECHR 2003-I; справу «*Вінер проти Сполученого Королівства*», № 10871/84, рішення комісії від 10 липня 1986 р., DR 48, стор. 154; та справу «*Граф та Графиня Спенсер проти Сполученого Королівства*», №№ 28851/95 та 28852/95, рішення комісії від 16 січня 1998 року, DR 25, стор. 56).

В даній справі національні суди, зважаючи суперечливі інтереси, а саме — право заявника на свободу вираження поглядів з одного боку, та право пані Тимошенко на захист ділової репутації з іншого боку, прийняли рішення на користь пані Тимошенко. Вони встановили, що висловлювання першого заявника, а саме про те, що пані Тимошенко є злодійкою та що вона навмисно не взяла участь у дебатах, були неправдивими і зруйнували репутацію позивача. Суд зазначив, що в матеріалах, поданих сторонами, слово «воровка» означає залученість у кримінальну діяльність і, таким чином, ймовірно так би це і сприйняла громадськість. Отже, це не просто оціночне судження, а неправдива констатація факту. Суд також зазначив, що, незважаючи на особливу роль першого заявника в якості кандидата на виборах до Парламенту та у зв'язку з її політичною кампанією, її критика політичного опонента включає неправдиві обвинувачення, які надали право внутрішнім органам державної влади вважати, що існують відповідні підстави для здійснення заходів проти першого заявника. Крім того, слід зазначити, що заявник звинуватила пані Тимошенко у злочинстві за її відсутності. Хоча це може розглядатись як частина суспільних дебатів, однак не було фактичного палкого обміну аргументами в прямому ефірі, коли політичні лідери можуть переходити певні межі (див, *a contrario*, справу «*Fuentes Bobo проти Іспанії*», № 39293/98, § 46, 29 лютого 2000 р.). За обставин даної справи рішення внутрішніх органів державної влади про надання попередження, яке було опубліковане в газеті та уможливлення пані Тимошенко спростувати звинувачення таким саме способом, яким була поширена неправдива інформація, може вважатись як таке, що відповідає принципам, встановленим практикою Суду.

У світлі таких висновків не можна сказати, що органи державної влади вийшли за межі розсуду, які вони мали для визначення того, чи такі заходи були «необхідними у демократичному суспільстві» і, зокрема, чи існувала доцільна пропорційність між засобами, що застосовувались, та переслідуваною законною метою. За обставин даної справи Суд не виявив жодних ознак порушення статті 10 Конвенції.

Це означає, що ця скарга є явно необґрунтованою і повинна бути відхиленою у відповідності до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

2. Перший заявник також скаржився на порушення пункту 1 статті 6 про те, що суд першої інстанції прийняв рішення за її відсутності та про те, що він не був безстороннім.

Суд зазначив, що представники першого заявника брали участь у всіх попередніх слуханнях та мали можливість подати докази і заяви в ході судового розгляду. Неявка першого заявника та її представників в суд під час двох послідовних розглядів справи з причин, які національний суд визнав як непереконливі, призвели до розгляду справи за їх відсутності. Отже рішення є обґрунтованим. Суд наголошує, що згідно з його постійною практикою при ухваленні рішення щодо справедливості судового процесу відповідно до статті 6 Конвенції, судовий розгляд повинен враховуватись у всій повноті (див., серед інших джерел, справу «*Едвардз проти Об'єданого Королівства*», рішення від 16 грудня 1992 р., Серія А, № 247-В, § 34). Навіть припускаючи, що відсутність першого заявника могла підняти питання про порушення принципу рівності сторін, заявник мав можливість подати будь-які необхідні заяви до апеляційного суду, який мав повну юрисдикцію на розгляд справи щодо фактів і права, та виправити будь-які порушення під час розгляду справи в суді першої інстанції (див., *mutatis mutandis*, справу «*Едвардз проти Об'єданого Королівства*», зазначену вище, § 39). Крім того, немає жодних ознак того, що розгляд справи в апеляційному суді був у будь-якому відношенні несправедливим.

Що стосується скарг про необ'єктивність, вони засновані на відмові суду першої інстанції задовольнити всі вимоги першого заявника. Суд зазначає, що більшість цих вимог були пов'язані з прийняттям певних доказів. У зв'язку з цим, Суд наголошує, що національні суди можуть здійснити справедливу оцінку належності доказів до справи (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Відал проти Бельгії*», 22 квітня 1992 р., Серія А, № 235-В, стор. 32–33, § 32, та у справі *Едвардз*, зазначеній вище, § 34). Очевидно, що процесуальні рішення суду першої інстанції не були необґрунтованими. Крім того, факти справи не зазначають жодних ознак суб'єктивної або об'єктивної упередженості.

Це означає, що ця скарга є явно необґрунтованою і повинна бути відхиленою у відповідності до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

3. Перший заявник також скаржилась на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про те, що вона не мала можливість оскаржити процесуальні ухвали суду першої інстанції. Стаття 13 передбачає:

«Кожен, чії права і свободи, викладені в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи».

Суд наголошує, що ані стаття 6, ані стаття 13 Конвенції не гарантує, як таке, право на оскарження або право на другий рівень юрисдикції (див. справу *«Герін проти Франції»*, рішення від 29 липня 1998 р., Звіти про постанови та рішення 1998-V, § 44, та справу *«Цсепіова проти Словаччини»* (ріш.), № 67199/01, 14 травня 2002 р.). Крім того, всі питання стосовно таких процесуальних рішень заявник міг підняти в апеляційному суді проти рішень суду першої інстанції; суд міг, як зазначалось вище, розглянути справу в сукупності, разом з переоцінкою фактів та вивченням нових доказів. Як стало відомо з матеріалів справи, заявник подав всі ці скарги до апеляційного суду та отримав вмотивовану відповідь. Це означає, що ця скарга є явно необґрунтованою і повинна бути відхиленою у відповідності до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

4. Заявники подали скаргу про порушення статті 3 Протоколу у № 1 Конвенції, в якій передбачається наступне:

«Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити з розумною періодичністю вільні вибори шляхом таємного голосування в таких умовах, які забезпечували б вільне волевиявлення народу при виборі органів законодавчої влади».

Суд наголошує, що стаття 3 Протоколу № 1 включає принцип рівності всіх громадян у здійсненні їхнього права голосувати та бути обраним (див. справу *«Матьє-Мохін та Клерфат проти Бельгії»*, судові рішення від 2 березня 1987 р., Серія А, № 113, § 54). У своїх внутрішніх правових системах Договірні сторони можуть на свій розсуд піддавати право голосувати та бути обраним предметом для певних обмежень, які не заборонені в принципі статтею 3 Протоколу № 1 Конвенції. Держави мають широкі межі розсуду в цій сфері, проте саме Суд визначає в останній інстанції, чи вимоги цього положення були дотримані; Суд повинен впевнитись, що ці умови не обмежують дане право в такій мірі, щоб позбавити їх суті

та ефективності взагалі, що вони переслідують законну мету та що заходи, яких вживали є пропорційними (див. справу *«Гітонас та інші проти Греції»*, судове рішення від 1 липня 1997 р., Звіти постанов та рішень 1997-IV, стор. 1233, § 39, справу *«Головатий проти України»*, (ріш.), № 43239/98, 16 березня 2000 р.).

По даній справі Суд зазначає, що заявники цілком могли приймати участь у виборах, маючи однакові можливості з іншими кандидатами, та не змогли довести будь-яке порушення їхніх прав згідно зі статтею 3 Протоколу № 1. Той факт, що вони не перемогли, не констатує порушення такого права (див. справу *«Бабенко проти України»* (ріш.), № 43476/98, 4 травня 1999 р.).

Стосовно скарги першого заявника на скасування її реєстрації як кандидата під час додаткових виборів 8 червня 2003 року Суд зазначив, що перший заявник не навела достатніх фактів того, що чіткі та передбачувані положення виборчого законодавства, які спрямовані на запобігання зловживанню та забезпечують однакові можливості під час виборчих кампаній, в її випадку застосовувались необґрунтовано або зі зловживаннями. На думку Суду, національні органи влади ретельно дослідили скарги заявника на друге рішення про скасування її реєстрації та винесли обґрунтовані рішення, залишаючи рішення без змін. Отже перший заявник не зміг продемонструвати факт порушення її права відповідно до статті 3 Протоколу № 1 і в цьому відношення.

Таким чином, ця скарга має бути відхилена відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

5. Заявник також посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає, що:

«Кожен, чії права і свободи, викладені в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи».

Суд, визнаючи відповідні скарги заявників відповідно до статті 6 та 10 Конвенції та статті 3 Протоколу № 1 неприйнятними, робить висновок, що в них немає небезпідставних скарг в світлі статті 13 Конвенції (див. справу *«Бойл і Райс проти Об'єднаного*

Королівства», рішення від 18 квітня 1988 р., Серія А, № 131, стор. 23, § 52).

Суд вважає, що ця частина заяви має бути відхилена як несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції, відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

З цього випливає, що доречним буде відхилити заяву.

На цих підставах Суд одногосно проголошує заяву неприйнятною.

Голова

Заступник секретаря секції

П. ЛОРЕНЦЕН

С. ФІЛІПС

СПРАВА
«МИРСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»

П'ЯТА СЕКЦІЯ
Заява № 7877/03
РІШЕННЯ
Страсбург
20 травня 2010 року
ОСТАТОЧНЕ
20 серпня 2010 року

Це рішення є остаточним відповідно до статті 44, § 2 Конвенції, але може підлягати редакційним правкам.

У справі «Мирський проти України»,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

- п. П. Лоренцен (Mr P. Lorenzen), голова,
 - п. К. Юнгвієрт (Mr K. Jungwiert),
 - п. Р. Марусте (Mr R. Maruste),
 - п. М. Віллігер (Mr M. Villiger),
 - пані І. Берро-Лефевр (Mrs I. Berro-Lefevre),
 - пані М. Лазарова-Трайковська (Mrs M. Lazarova-Trajkovska),
судді,
 - п. М. Буроменський (Mr M. Buromenskiy), спеціальний суддя
- та пані К. Вестердік (Mrs C. Westerdiek), секретар секції суду,
після обговорення за зачиненими дверима 27 квітня 2010 року
вносить таке рішення:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 7877/03), поданою проти України до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Рудольфом Яковичем Мирським (далі — заявник) 26 лютого 2003 року.

2. Заявника представляв п. В. Цірбас, адвокат, що практикує у Страсбурзі. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим.

3. Заявник стверджував, що було порушено його право на свободу вираження поглядів, а цивільне провадження справи було несправедливим та необґрунтовано тривалим.

4. 9 вересня 2003 року Суд вирішив повідомити заяву Уряд.

5. 1 лютого 2005 року Суд вирішив перевірити сутність заяви та її допустимість (стаття 29, § 3).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник, п. Рудольф Якович Мирський, є громадянином України 1932 року народження та проживає у м. Львів. Він є доктором філософії та професором політології, також є членом Міжнародного центру «Голокост», асоціації національних меншин у Львівському регіоні, членом міжнародного антифашистського конгресу.

7. У березні 1999 року заявник брав участь у круглому столі, організованому асоціацією «За міжнаціональний мир і злагоду в Україні» з нагоди Міжнародного тижня дій проти расизму.

8. 26 березня 1999 року газета «Україна і світ сьогодні» опублікувала добірку обраних витягів (складені журналістом Л.) з виступів певних учасників, включаючи заявника, під назвою «Юдофобія на рівні політики?». Заявникові, як стверджувалося, належало одне з таких висловлювань:

«На жаль, юдофобію можна спостерігати не лише в соціальній поведінці, а й у політиці. Наприклад, самозвана Партія української єдності, яка ставить за мету прищеплення людям ідеології та психології національного екстремізму, розпочинає свою діяльність у Львові».

9. 28 квітня 1999 року тринадцять членів засновницького комітету Партії української єдності звернулися до Залізничного районного суду м. Львова (далі — Залізничний суд) з позовом проти заявника та редакції газети, звинувачуючи їх у наклепі. Вони стверджували, що виступ заявника, процитований вище, був неправдивим, наклепницьким та завдав шкоди їхній гідності та репутації, а також зіпсував майбутній імідж партії. Позивачі вимагали публічного спростування та вибачень від заявника та редакції газети, а також компенсацію за моральну шкоду.

10. 11 серпня 1999 року суд зобов'язав позивачів уточнити позов щодо моральної шкоди та надати додаткові документи, що вони зробили 27 жовтня 1999 року.

11. 21 червня 2001 року суд зобов'язав позивачів надати документи щодо реєстрації партії.

12. Того ж дня суддя, який розглядав справу, відіслав відповідачам копію вищезгаданого позову для розгляду. Повідомивши у тому самому листі про призначення розгляду справи на 9 липня 2001 року.

13. Згідно з поясненнями судді, наданими заявнику в липні 2003 року щодо останнього запиту, позов не було розглянуто у період від 28 квітня 1999 року по 2 жовтня 2001 року «з причини судової підготовки». У вищезазначеному листі також повідомлялось що суддя, в силу його положення, не був зобов'язаний надавати заявнику подальші пояснення.

14. Заявник заперечив проти позову, наполягаючи на тому, що спростоване висловлення було власним тлумаченням журналістом його слів, вирваних з контексту. Посилаючись на своє право на свободу вираження поглядів, гарантоване статтею 34 Конституції, заявник доводив, що під час «круглого столу» він як політолог висловив свою думку стосовно нової політичної сили. Він також подав на розгляд суду декілька публікацій стосовно заснування Партії української єдності у Львові, що з'явилися у місцевих газетах у 1998–99 роках та містили, згідно з його словами, вказівки на екстремістські тенденції партії.

15. Залізничний суд заслухав одного з організаторів круглого столу, який заявив про те, що журналіст переказав та відредагував оригінальний виступ заявника так, щоб він звучав різкіше.

16. Пана Л., який підготував спростовану публікацію, було опитано в якості свідка та виявлено, що було зроблено стенограму виступу заявника на круглому столі. Однак він відзначив, що аудіоплівку було знищено через закінчення річного строку зберігання, що є обмеженням, встановленим для справ про наклепи.

17. Під час слухань деякі з позивачів вживали слово «жид» стосовно євреїв, і заявник висловив свій протест через зневажливість такого слова. Суд задовольнив його скаргу та дав інструкції позивачам уникати вживання цього терміну.

18. Згідно з рішенням від 7 березня 2002 року, суд частково задовольнив скаргу позивачів, встановивши, що оскаржуване висловлювання справді належало заявникові та було неправдивим і наклепницьким. Рішення суду було наступним:

«Зобов'язати п. Мирського та редакцію газети “Україна та світ сьогодні” опублікувати спростування у наступному виді: “Виступ Рудольфа Мирського, опублікований у статті “Юдофобія на політичному рівні?” від 26 березня 1999 р.: “наприклад, самоорганізована Партія української єдності, яка ставить за мету прищеплення людям ідеології та психології національного екстремізму, розпочинає свою діяльність у Львові” є неправдивим. Редакція газети та автор широко шкодують про таку публікацію та приносять свої вибачення засновникам Партії української єдності».

19. Суд постановив, що опублікування спростування та вибачення становитиме достатнє відшкодування моральної шкоди позивачам.

20. У точно не встановлений день у липні 2002 року суд видав додаткове обґрунтування вищезазначеного рішення, що відобразило наступні висновки.

21. Перевіривши статут та програму залученої партії, суд відзначив відсутність будь-яких положень, що заохочують до расової ворожнечі або зневажливого ставлення до національних меншин, та визнав, що виступ заявника не відповідав правдивим фактам і таким чином завдає шкоди гідності та репутації позивачів.

22. Більше того, суд зробив посилання на свідчення пана Л., який заявляв про відтворення спростованого висловлення буквально та без помилок. Було також надано посилання на деякі уривки з книги заявника у співавторстві, яка містила схожі до оскарженого виступу аргументи та вирази.

23. Стосовно тверджень заявника, що його висловлення було оціночним судженням та його слова були спотворені, суд «розглянув їх критично, беручи до уваги пояснення, надані на слуханні свідком [паном Л.], та оцінивши інші наведені докази».

24. Зрештою, беручи до уваги попередні публікації в інших газетах, наданих заявником, суд дійшов висновку про те, що такі публікації не можуть вважатися підставою для звільнення заявника від його відповідальності у справі про наклеп.

25. Заявник подав апеляцію. Він навів ряд зауважень щодо протоколів слухань у суді першої інстанції, які нібито було відхилено у його відсутності.

26. 9 вересня 2002 року апеляційний суд Львівської області відхилив скаргу заявника, залишивши рішення суду першої інстанції від 7 березня 2002 року без змін.

27. Заявник подав касацію, в якій доводив, що його висловлення було оціночним судженням, зробленим у контексті вільних політичних дебатів. Він стверджував, що зазначене оціночне судження мало фактичну основу, оскільки екстремістські тенденції були насправді виказані позивачами у деяких публікаціях (які він подав раніше) та з причини використання зневажливого слова «жид» під час слухань. Наприкінці заявник звернув увагу касаційного суду на той факт, що позов позивачів не розглядався процесуально судом першої інстанції протягом двох років, що призвело до втрати важливої частини доказів (аудіозапису круглого столу).

28. 12 жовтня 2002 року спростування та вибачення було опубліковано в газеті «Україна та світ сьогодні» згідно зі здійсненням рішення Залізничного суду від 7 березня 2002 року.

29. 31 березня 2003 року Верховний суд України відхилив касацію заявника як необґрунтовану.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

30. Відповідне національне право та практика стосовно свободи вираження поглядів та справ з наклепу підсумовано у рішенні у справі «*Українська прес-група*» проти України», № 72713/01, §§ 22–25 та 27–32 від 29 березня 2005 року.

31. Згідно зі статтею 143 Цивільно-процесуального кодексу України 1963 року (визнаний нечинним з 1 вересня 2005 року), досудова підготовка новозареєстрованого цивільного позову суддею може включати (залежно від особливостей кожної справи) наступне: докази позивача, пояснення процесуальних прав та обов'язків позивача та/або відповідача, прийняття рішень щодо участі третіх осіб, представників недержавних організацій або органів державного обвинувачення, виклик свідків, запит доказів від держави або інших установ, застосування заходів для безпеки позову. Після реєстрації цивільного позову суд першої інстанції має сім днів для вищезазначеної підготовки або, у виняткових випадках, 20 днів (стаття 147 Кодексу).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

32. Заявник скаржився за статтею 10 Конвенції на те, що було порушено його право на свободу вираження поглядів. У статті зокрема йдеться:

1. «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів...

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві... для захисту репутації чи прав інших осіб...»

А. Прийнятність

33. Суд зазначає, що наявна скарга, висловлена згідно із суттю статті 35, § 3 Конвенції, не є неприйнятною на будь-яких інших підставах. Таким чином, її визнано прийнятною.

В. Конкретні обставини

1. Доводи сторін стосовно повідомлених скарг

34. Уряд стверджує, що у даній справі не було втручання у свободу вираження поглядів заявника. У зв'язку з цим він наголосив на формулюванні спростування та вибачення автором та редакцією за постановою місцевих судів. Виходячи з того, що, з одного боку, заявник ніколи не визнавав свого авторства спростованого висловлення та з іншого боку, автором добірки витягів з виступів, що містили спростоване висловлення, був журналіст газети пан Л., Уряд вважає, що постанова суду не вплинув на права заявника згідно зі статтею 10 Конвенції.

35. Незважаючи на таке спостереження, Уряд наполягає на тому, що якщо навіть припустити, що втручання у право заявника на свободу виявлення поглядів мало місце, це було передбачено за законом та необхідним у демократичному суспільстві для захисту репутації інших осіб.

36. Заявник заперечив проти обох вищезазначених аргументів.

2. Оцінка Суду

37. Суд взяв до уваги, що місцеві суди прийняли рішення проти заявника у цивільній справі про наклеп, що, як правило, є достатньою підставою для визначення «втручання» у свободу вираження поглядів (див., наприклад, справу *«Куліш і Рожискі проти Польщі»*, № 27209/03, § 34, 6 жовтня 2009 р.).

38. Суд не приймає твердження Уряду, що рішення судів не мають наслідків для заявника. Суд відзначає, що місцеві суди зобов'язали заявника та редакцію газети спростувати опубліковане висловлення та принести публічні вибачення позивачам шляхом їх публікації у тій самій газеті. Текст спростування за постановою За-

лізничного суду, підтриманого вищими судами, чітко та однозначно стверджував, що «виступ Рудольфа Мирського (заявника)... є неправдивим» (див. § 18). Оскільки текст далі посилається на «редакцію та автора», які шкодують про цю публікацію та приносять свої вибачення позивачам, чітко зрозуміло, що йдеться про заявника як автора, а не про журналіста, який підготував добірку. Маловірогідно, що читач, не знайомий з обставинами справи або знайомий із засіданнями суду (на яких журналіст ніколи не виступав у якості обвинуваченого) може по-інакшому розтлумачити цей текст.

39. Суд вважає, що рішення місцевих судів щодо заявника та постанови про вибачення шляхом спростування у газеті, становлять втручання у право заявника на свободу вираження поглядів у цьому випадку та відхиляють докази Уряду стосовно цього.

40. Щодо природи втручання Суд відзначає, що слухання проти заявника та газети були цивільного, а не кримінального характеру, отже не було ризику встановлення кримінальної відповідальності. Заявник не був зобов'язаний сплатити за шкоду позивачам, і від нього не вимагалась оплата за розміщення вибачення у газеті. Таким чином, втручання у права заявника, хоча й мало місце (див. § 39 вище), але було обмеженим.

41. Суд вважає, що втручання є передбаченим законом в рамках статті 10, § 2 Конвенції (див. справу «Української прес-групи», зазначену вище, § 50) та переслідувало законну мету — захист репутації та прав інших осіб. Отже, єдине питання — чи було втручання «необхідним для демократичного суспільства» для досягнення такої мети.

42. Відповідно до усталеної практики Суду, свобода вираження поглядів є основоположним принципом демократичного суспільства та однією з основних умов для його розвитку та самореалізації кожної особи. За умовами параграфу 2 статті 10 такий принцип застосовується не лише до «інформації» або «ідей», які сприймаються схвально або вважаються необразливими, але й до таких, що ображають, шокують або турбують. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та ліберальності, без яких неможливе існування «демократичного суспільства». Як викладено у статті 10, така свобода підлягає виняткам, які однак повинні чітко тлумачитися, та існує переконлива потреба у встановленні обмежень (див.

справу «Нільсен та Джонсен проти Норвегії», [GC], № 23118/93, § 43, ECHR 1999-VIII).

43. З приводу питання, чи було втручання необхідним «в демократичному суспільстві», Суд знову підтверджує, що це залежить від того, чи оскаржене втручання відповідало нагальній суспільній потребі, чи є воно пропорційним до законної мети і чи причини, надані національними органами влади для обґрунтування цього, є достатніми та доречними (див. справу «Бладет Тромсо та Стенсаас проти Норвегії», [GC], № 21980/93, § 58, ECHR 1999-III). Завдання Суду полягає не у діяльності у якості національного суду, а у перегляді рішень, що були прийняті відповідно до його повноважень на оцінку, згідно зі статтею 10 у повному обсязі справи (там само, § 60, та справа «Фрессо та Руар проти Франції», [GC], № 29183/95, § 45, ECHR 1999-I). Таким чином, Суд виконує зобов'язання щодо дотримання національними органами влади принципів, зазначених у статті 10 та, більше того, гарантує, що такі органи засновуються на прийнятній оцінці відповідних фактів (див. справу «Джерсілд проти Данії», 23 вересня 1994 р., § 31, Серія А, № 298, та справу «Вераат проти Нідерландів», № 10807/04, § 61, 30 листопада 2006 р.). Природа та суворість покарання також беруться до уваги (див. справу «Перна проти Італії», [GC], № 48898/99, § 39, ECHR 2003-V, з подальшими посиланнями).

44. Повертаючись до даної справи, Суд зазначає, що одним із ключових доводів заявника на слуханні про наклеп було заперечення автентичності спростованого висловлення, опублікованого після круглого столу за його участю. Заявник стверджував у місцевих судах, що його оригінальний виступ був висловлений у м'якшому тоні та ширшому контексті. Суди не прийняли цього твердження після розгляду доказів: твердження заявника та одного з організаторів круглого столу з одного боку, та твердження пана Л., який підготував статтю у газеті «Україна і світ сьогодні», з іншого боку. У порядку звичайної діяльності, за відсутності доказів на користь процедурної несправедливості, Суд приймає такі висновки місцевих судів (див., наприклад, справу «Марченко проти України» № 4063/04, § 48, 19 лютого 2009 р.). Однак у даній справі суд першої інстанції провадив досудове розслідування, починаючи з подання справи у квітні 1999 року по 21 червня 2001 року, коли відповідачів було повідомлено про судові слухання. Однак окрім того факту,

що досудові запити повинні були бути завершеними у період максимум 20 днів від дати реєстрації цивільного позову (див. § 31 вище), газета знищила аудіозапис засідань з огляду на збіг рекомендованого однорічного строку зберігання. Відсутність розгляду справи та несвоєчасне повідомлення відповідача про слухання до тих пір, доки доказ, який міг би надати остаточні роз'яснення, було знищено, призвели до того, що суд першої інстанції опинився в ситуації, коли оцінка відповідних фактів є обмеженою.

45. Незважаючи на питання автентичності висловлення, що розглядається, Суд відзначає, що висловлення, приписуване заявнику, стосувалось декількох моментів, і висновки місцевих судів щодо його наклепницької природи також стосувались цих моментів. Отже, у висловленні в газеті «Україна та світ сьогодні» налягалось на тому, що Партія української єдності розпочинає свою діяльність у Львові та переслідує мету прищеплення людям ідеології та психології національного екстремізму.

46. Суд першої інстанції, чия аргументація була підтверджена вищими судами, не дійшов жодних висновків, чи розпочинала партія свою діяльність у Львові. Однак, було виявлено, що партія не переслідує «мету прищеплення людям ідеології... національного екстремізму», та було зроблено висновок, що висловлення було не тільки неправдивим, але й наклепницьким.

47. Щодо висновку, що партія має на меті прищеплення націоналістичної екстремістської ідеології, Суд відзначає, що заявникові вдалося навести бажані докази для підтримки його скарг стосовно цього питання (див. та порівняйте зі справою «Єрусалим проти Австрії», № 26958/95, § 45, ЕСЧР 2001-II), однак суди вирішили, що мету Партії потрібно визначати, беручи до уваги її програму, і відхилили скарги заявника по цьому питанню.

48. Щодо висновків, до яких дійшли суди на основі наявних даних про те, що заявник насправді опублікував висловлювання, та воно було помилковим, а щодо висновку про наявність наклепу: місцеві суди не дали обґрунтування, а просто констатували з фактичних обставин, що факти були неправдивими та містили наклеп.

49. У зв'язку з цим Суд нагадує, що наявність фактів можна продемонструвати, в той час як правдивість оціночних суджень не

піддається підтвердженню. Вимогу довести правдивість оціночного судження неможливо задовольнити, та вона порушує свободи думки особи, що є фундаментальною частиною права, гарантованого статтею 10 (див., наприклад, справу «Лінгерс проти Австрії», 8 липня 1986 р., § 46, Серія А, № 103, та справу «Обершлік проти Австрії» (№ 1), наведену вище, § 63).

50. У даній справі, навіть з прийняттям встановлених фактичних обставин місцевими судами, виявляється, що питання того, чи можна вважати висловлення заявника наклепницьким, беручи до уваги політичний контекст, в якому таке висловлення було зроблене та згодом опубліковане, не було розглянуте. Також висловлення не розглядалось як частина відкритих дебатів і чи була його природа наклепницькою для позивачів, незважаючи на контекст. Не беручи до уваги доводів заявника, суди не розпізнали, що справа, яка розглядається, містить конфлікт між правом на свободу вираження поглядів та захистом репутації та прав інших осіб, не кажучи вже про здійснення врівноважувальних заходів між залученим інтересами (порівняйте зі справою «Томаш Волек, Рафаїл Каспрув та Яцек Ленські проти Польщі», № 20953/06, 21 жовтня 2008 р.).

51. Суд постановляє, що місцеві суди не змогли надати відповідні та достатні причини своїх рішень щодо наявності наклепу проти позивачів у висловленні, приписаному заявнику.

52. Пам'ятаючи про незначне покарання заявника (див. § 40 вище), Суд, тим не менш, вважає, що воно не може служити компенсацією за таке рішення суду.

53. Суд постановляє, що мало місце порушення статті 10 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6, § 1 КОНВЕНЦІЇ

54. Заявник скаржився на те, що розгляд порушеної стосовно нього справи про наклеп був несправедливим, оскільки національні суди не врахували його твердження, які ґрунтувалися на його праві на свободу вираження поглядів. Він також скаржився на незначні порушення процедури (відхилення його зауважень у

протоколі слухань за його відсутності та затримане обґрунтування судом першої інстанції). Заявник скаржився, що провадження у його справі було необґрунтовано тривалим з огляду на значний період відсутності діяльності у суді першої інстанції, що призвело до втрати важливої частини доказу. Заявник посилався на статтю 6, § 1 Конвенції, що передбачає наступне:

«У справах цивільних прав та обов'язків... кожен має право на справедливе... судове провадження справи у розумний строк...»

А. Прийнятність

55. Суд відзначає, що такі скарги тісно пов'язані зі статтею 10 та повинні бути визнані як прийнятні.

В. Конкретні обставини справи

56. Беручи до уваги рішення, пов'язані за статтею 10 Конвенції (див. §§ 44 та 50–53 вище), Суд вважає, що не є необхідним перевіряти ці питання окремо (див., *mutatis mutandis*, справу «Флюкс проти Молдови» (№ 1), № 28702/03, § 36, 20 листопада 2007 р.).

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

57. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

58. Заявник визначив 100 000 гривень¹ в якості компенсації моральної шкоди.

¹ 10 000 євро.

59. Уряд заперечив проти такої вимоги, вважаючи, що встановлення порушення становитиме достатнє задоволення вимог.

60. Суд визнає те, що заявникові було завдано моральну шкоду, страждання та розчарування через порушення його права згідно зі статтею 10 Конвенції, що не може бути достатньо компенсовано лише встановленням порушення Конвенції. Суд, керуючись при визначенні суми компенсації принципом справедливості, присуджує заявникові 1 200 євро .

В. Видатки та витрати

61. Заявник також зажадав компенсації 2 600 гривень² за видатки та витрати, понесені під час провадження справи в місцевих судах, та 20 000 гривень³ за провадження у Суді.

62. Уряд заявив, що заявлені суми є безпідставними та надмірними.

63. Згідно з практикою Суду, заявник має право на відшкодування своїх витрат за умови, що такі витрати були необхідні та в обґрунтованому розмірі. У даній справі Суд зазначає, що заявник не надав ніяких документів на підтримку своїх вимог. Таким чином Суд не присуджує компенсацію за такими витратами.

С. Відсотки в разі несвоєчасної виплати

64. Суд вважає, що в разі несвоєчасної виплати має нараховуватися відсоток, який обчислюється за розміром граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, плюс три відсоткові пункти.

² 260 євро.

³ 2 000 євро.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 10 Конвенції;
3. *Постановляє*, що немає необхідності в окремому розгляді скарг за пунктом 1 статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*:
 - (а) що упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 1 200 (одна тисяча двісті) євро відшкодування моральної шкоди, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цієї суми;
 - (б) що зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено в письмовій формі 20 травня 2010 року, згідно з пунктами 2 і 3 правила 77 регламенту Суду.

Голова
Секретар секції

П. ЛОРЕНЦЕН
К. ВЕСТЕРДІК

СПРАВА
«СІРИК ПРОТИ УКРАЇНИ»

П'ЯТА СЕКЦІЯ
(заява № 6428/07)
РІШЕННЯ СУДУ
Страсбург
31 березня 2011 року
ОСТАТОЧНЕ
30 червня 2011 року

Відповідно до статті 44, § 2 Конвенції це рішення є остаточним. Текст рішення може зазнати редакторських змін.

У справі «Сірик проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. Д. Спілманн (Mr D. Spielmann), голова,
пані Е. Фура (Mrs E. Fura),
п. К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),
п. Боштьян М. Зупанчіч (Mr B. M. Zupančič),
п. М. Філлігер (Mr M. Villiger),
пані Г. Юдківська (Mrs G. Yudkivska),
пані А. Нуссбергер (Mrs A. Nußberger), судді,
та пані К. Вестердік (Mrs C. Westerdiek), секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 8 березня 2011 року
винесли наступне рішення, що було ухвалене того ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було порушено за заявою (№ 6428/07) проти України, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав

людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянкою України пані Надією Юрївною Сірик (далі — заявник) 23 січня 2007 року.

2. Заявника представляла пані Г. Степаненко — адвокат, що практикує в м. Київ. Уряд України (далі — Уряд) представляла уповноважена особа від Міністерства юстиції п. Ю. Зайцев.

3. 5 жовтня 2009 року голова п'ятої секції прийняв рішення повідомити Уряд про отримання заяви. Також було ухвалено рішення одночасно з питанням про прийнятність заяви розглянути справу по суті (стаття 29, § 1).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник, 1959 року народження, проживає у місті Ірпінь.

5. 23 березня 2005 року заявник надіслала до державної податкової адміністрації листа зі скаргою на незаконні та корупційні дії керівництва Академії державної податкової служби (підпорядкованої державній податковій адміністрації), де навчався її син до того, як його було виключено з відти у 2004 році (далі — Академія).

6. Нижче наведено відповідні витяги з листа:

«Я звертаюся до Вас з приводу реального стану справ у Академії... [У цьому листі] йдеться про кричущу несправедливість по відношенню до студентів юридичного факультету, який очолює [С.], до батьків студентів за повної ... підтримки... з боку ректора Академії [М.]...

Приводом для [звернення до Вас] став телевізійний репортаж, що вийшов в ефір 22 березня 2005 року, про студентську акцію протесту, організовану [М.] проти [власного] звільнення з посади ректора Академії. Я дуже сподіваюся, що мій лист зможе вплинути на розвиток подій.

Мій син, Ярослав Сірик, [який] успішно і самостійно поступив на юридичний факультет [Академії], був виключений з відти... Я не могла навіть уявити, що у державному навчальному закладі можливі методи, про які піде мова нижче...

...Мій син пропустив початок занять через важке інфекційне захворювання... У зв'язку з цим мене викликали [до юридичного факультету], і в

ході приватної розмови [С.] сказала мені, що [такі студенти], як мій син, не можуть нормально навчатися на її факультеті, і якщо я не хочу мати проблем з [тим, щоб він закінчив Академію], то маю погодитися на додаткові фінансові умови, зокрема, сплачувати їй 200 [доларів США] за кожен іспит та 50 [доларів США] за кожен залік... Після того як я категорично відмовилася, розпочалося моє ходіння по муках...

Щотижня мене по два-три рази викликали до деканату [юридичного факультету] для [обговорення багатьох питань], одним із перших з яких була перевірка медичних документів [мого сина]... [викладачі] кричали на мене, називали мене пройдисвіткою і тому подібне...

Оскільки він був відсутній через хворобу... і через постійні напружені суперечки з деканом та заступником декана..., мій син не мав можливості нормально навчатися... Коли я спробувала зайти до кабінету декана, щоб обговорити це питання, вона... просто... виштовхала мене з кабінету...

І я написала детальну скаргу на ім'я ректора [Академії]... (копія додається)... [Р]ектор розпорядився, щоб моему синові надали додатковий час для складання зимової сесії... [В]тім, після цього почалося ще більше свавілля: викладачі просто отримували від [С.] та [заступника декана Б.]... жорсткі вказівки не допускати мого сина до складання іспитів... Ці вказівки беззастережно виконувалися, оскільки до штату Академії набирають осіб, особисто прихильних до керівництва або зобов'язаних керівництву [Академії]: численних родичів... близьких друзів... колишніх студентів [Академії]... про чий знання, компетентність та досвід роботи не варто і казати. Їм складно знайти іншу роботу, тому вони готові виконувати будь-які доручення, підкорятися будь-яким побажанням керівництва...

...[С.] та [Б.] знахабніли настільки, що разом проводили зі мною переговори про позадоговірну оплату [навчання мого сина] у кабінеті [С.]. У нормальній цивілізованій країні [люди] вже порівняли б заробітки державних службовців та рівень їх добробуту. Якого розміру має бути зарплатня декана факультету [С.], щоб мати можливість щодня вдягати нове ексклюзивне імпортне вбрання та діаманти?!

...Ось таку грубість, здирицтво та знущання мені довелося витерпіти протягом навчального року у державному закладі, сплативши значну суму коштів [за навчання]. Найбільше турбує у цій історії те, що наш випадок — не єдиний...

У той же час, [коли все це відбувалося з нами]... понад двадцять осіб просто викинули з Академії у такий самий спосіб... викладачі отримували жорсткі вказівки від декана або заступника декана не допускати конкретних студентів до складання іспитів...

Весь процес навмисного виключення певних [студентів] та зарахування на договірній основі інших являє собою... систему викачування грошей з батьків, створену керівництвом факультету та Академії...

Всі дії [С.] за підтримки [М.] свідчать про [їх] правову некомпетентність і цинічне зловживання повноваженнями, хоча колишній [державний] режим щедро оцінив її “досягнення”; в останні дні свого існування [ко-лишній режим] нагородив [С.] званням “заслужений юрист”, а ректор Академії призначив її першим проректором [Академії].

Я мала надію, що нова влада все владнає, проте [такі люди, як С. і М.,] почуваються абсолютно впевнено за будь-якого режиму.

Окрім порушень, описаних [вище], я прошу Вас звернути увагу на наступне:

1. — На що [Академія] витрачає бюджетні кошти та гроші батьків [студентів]?
- Навіщо ректор... [Академії, який має] дорогий “Мерседес”, купує ще й “Ауді А-8” за [ціною] 800,000 [українських] гривень?!
- З якого джерела беруться гроші і яка необхідність у відрядженнях, у які постійно їздять [М.] та [С.]?
- Скільки заробляє державний службовець [С.], [що дозволяє їй] щодня вдягати нове дороге... вбрання та діаманти?
- Яким чином [С.] вдалося так швидко [після] завершення вищої освіти в Академії отримати ступінь доктора наук?..
- Який зиск отримує [Академія] від компаній, що належать брату і сестрі [М.]?
- На яких підставах працівники Академії наприкінці 2004 року отримали зарплатню у подвійному розмірі?..

Що стосується дій цих осіб під час [президентських] виборів [2004 року]... [М.] та [С.]... не дозволяли студентам брати участь у мітингах на підтримку Юшенка... Студентів примушували... голосувати в Академії під наглядом викладачів... За словами батьків студентів, [що вступали до Академії,] під час вступних іспитів влітку [2004 року] [М.]... відкрито заявляв, що збирає кошти на [президентські] вибори [2004 року]...

Єдине, чого я домагаюся, [це] щоб мій лист допоміг відновити справедливість у нашому маленькому містечку Ірпінь...»

7. У квітні 2005 року пані С., яка на той час обіймала посаду першого проректора Академії, подала проти заявника позов про захист честі, гідності та ділової репутації до Києво-Святошинського районного суду Київської області.

8. Пані С. стверджувала, що своїм листом від 23 березня 2005 року заявник поширювала відомості про неї, що не відповідали дійсності і ганьбили її честь, гідність і ділову репутацію, і зверталася до суду з вимогою про їх спростування. Пані С. також вимагала відшкодування моральної шкоди.

9. У свою чергу, заявник наголошувала, що твердження, які містилися в оскаржуваному листі, ґрунтувалися на фактах, які могли бути частково підтвержені свідками. Вона також заявляла, що її твердження переважно мали характер оціночних суджень, за висловлювання яких вона, згідно зі статтею 47 Закону України «Про інформацію», не могла бути притягнута до відповідальності. Заявник, посилаючись на судові рішення в аналогічних, за її словами, справах про захист честі та гідності, також стверджувала, що її лист від 23 березня 2005 року мав на меті лише поінформувати вище керівництво про порушення, що мали місце в Академії, а не поширювати відомості про пані С. у значенні статті 277 Цивільного кодексу 2003 року.

10. У листі від 29 квітня 2005 року заявник звернулася до Голови Верховного Суду України з клопотанням передати справу на розгляд до районного суду в м. Києві на тій підставі, що чоловік пані С. працював суддею в Ірпінському міському суді Київської області і міг впливати на рішення Києво-Святошинського районного суду. В листі від 3 червня 2005 року заступник Голови Верховного Суду повідомив заявника, що її клопотання було відхилено як необґрунтоване.

11. 25 червня 2005 року Києво-Святошинський районний суд на підставі статей 277 і 280 Цивільного кодексу 2003 року виніс рішення задовольнити позов пані С. частково. Згідно з постановою суду, заявник не змогла довести факти, що пані С. несправедливо ставилася до студентів та їхніх батьків, вимагала від заявника гроші за кожен іспит або залік, які мав складати її син, поводитися брутально чи кричала на заявника, назвала заявника «пройдисвіткою», виштовхала її з кабінету, дала розпорядження викладачам не допускати сина заявника до складання іспитів, забороняла студентам брати участь у мітингах на підтримку В. А. Ющенка під час виборів Президента, що дії пані С. засвідчили її правову некомпетентність і що вона перевищила свої повноваження.

12. Суд також визнав зазначені твердження такими, що були поширені публічно, оскільки лист було надіслано на адресу юридичної особи, і заявник могла передбачити, що його читатиме більше, ніж одна особа. Суд також зазначив, що пані С. ознайомилася з текстом листа у присутності ректора Академії та представників Державної податкової адміністрації.

13. Суд визнав зазначені твердження такими, що не відповідають дійсності та ганьблять честь і гідність особи, і зобов'язав заявника відкликати оскаржуваного листа. Суд також зобов'язав її виплатити пані С. компенсацію за моральну шкоду у розмірі однієї тисячі гривень¹.

14. 14 жовтня 2005 року Апеляційний суд Київської області, розглянувши рішення суду першої інстанції, залишив його у силі без жодних змін.

15. 25 липня 2006 року Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу заявника як необґрунтовану.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

А. Конституція України від 28 червня 1996 року

16. У відповідних нормах Конституції України зазначено наступне:

Стаття 32

«...Кожному гарантується судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

Стаття 34

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань».

¹ 89,67 євро.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Стаття 40

«Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб ... цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк».

В. Цивільний кодекс України 1963 року (втратив чинність 1 січня 2004 року)

17. У відповідних нормах Цивільного кодексу України в редакції 1963 року зазначено наступне:

Стаття 7. Захист честі і гідності та ділової репутації

«Громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності.

...Громадянин або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням...»

С. Цивільний кодекс України 2003 року (набув чинності 1 січня 2004 року)

18. У відповідних нормах Цивільного кодексу у редакції 2003 року зазначено наступне:

Стаття 277. Спростування недостовірної інформації

«1. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також [право на] спростування цієї інформації.

...3. Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного.

4. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію...

5. Якщо недостовірна інформація міститься у документі, який прийняла (видала) юридична особа, цей документ має бути відкликаний.

6. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на відповідь, а також [право на] спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом...

Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила.

7. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий же спосіб, у який вона була поширена».

Стаття 280. Право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди

«1. Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню».

D. Закон України «Про інформацію»

від 2 жовтня 1992 року

19. Відповідні норми Закону України «Про інформацію» передбачають наступне:

Стаття 47. Відповідальність за порушення законодавства про інформацію

«...Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у вчиненні таких порушень, як:

...поширення відомостей, що не відповідають дійсності, [або] ганьблять честь і гідність особи...»

Стаття 47-1. Звільнення від відповідальності

«Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень.

Оціночними судженнями, за винятком образи чи наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема вживання гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості...»

Е. Рішення Конституційного Суду від 10 квітня 2003 року в справі про поширення відомостей

20. У відповідних частинах рішення Конституційного Суду України зазначено наступне:

«...Конституційний Суд України установив:

1. Громадянин [В. А. С.] звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу [1963 року] “поширив такі відомості”... Практичну необхідність в офіційному тлумаченні заявник обґрунтовує наявністю неоднозначного застосування цього положення судами України...

[Заявник] зазначає, що його заяву щодо неправомірних дій інспектора державної податкової інспекції... до Державної податкової адміністрації у Полтавській області Октябрський районний суд м. Полтави визнав такою, що поширює відомості, які не відповідають дійсності, порочать честь, гідність та ділову репутацію працівника державної податкової інспекції. Своїм рішенням суд зобов’язав [В. А. С.] спростувати заявлені відомості шляхом направлення заяви до відповідного відділу [податкової] адміністрації, а також відшкодувати збитки за заподіяну моральну шкоду цій посадовій особі.

Судова колегія в цивільних справах Полтавського обласного суду та Колегія суддів судової палати в цивільних справах Верховного Суду України відмовили у задоволенні касаційної скарги [В. А. С.] на рішення районного суду.

...Конституційний Суд України вважає, що звернення громадян до правоохоронного органу, що містять певні відомості про недодержання законів посадовими або службовими особами, передаються чи повідомляються не з метою доведення таких відомостей до громадськості чи окремих громадян, а з метою їх перевірки уповноваженими на це зако-

ном іншими посадовими особами. Тому такі звернення за змістом частини першої статті 7 Цивільного кодексу не можуть вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам посадової чи службової особи правоохоронного органу...

Водночас наявність у зверненнях до правоохоронного органу завідомо неправдивих відомостей тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність...

Зокрема, статті 173-1, 212-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачають адміністративну відповідальність за поширення неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, та за повідомлення завідомо неправдивих відомостей органам реєстрації актів громадянського стану.

Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками (стаття 259), завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому або органу дізнання про вчинення злочину (стаття 383) тощо...

Підставою цивільно-правової відповідальності заявника, передбаченої статтею 7 Цивільного кодексу, може бути поширення недостовірної інформації стосовно особистого (сімейного) життя посадової чи службової особи правоохоронного органу як людини і громадянина.

Виходячи з наведеного... Конституційний Суд України вирішив:

1. Положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу... "поширив такі відомості" в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої посадовими чи службовими особами цього органу при виконанні функціональних обов'язків порушено її право, не може вважатись поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам цих осіб.

Викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу завідомо неправдивих відомостей тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим...»

**Ф. Постанова Пленуму Верховного Суду України
від 27 лютого 2009 року про судову практику
у справах про захист гідності та честі
фізичної особи, а також ділової репутації
фізичної та юридичної особи**

21. Відповідні частини Постанови передбачають наступне:

«...16. Відповідно до статті 40 Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади...

Суди повинні мати на увазі, що у випадку, коли особа звертається до зазначених [вище] органів із заявою, в якій міститься та чи інша інформація, і в разі, якщо цей орган компетентний перевірити таку інформацію та надати відповідь, [та обставина, що]... інформація не знайшла свого підтвердження... не може сама по собі бути підставою для задоволення позову [про захист гідності], оскільки у такому випадку мала місце реалізація особою конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції, а не поширення недостовірної інформації.

У випадку звернення особи із заявою до правоохоронних органів судам слід враховувати висновки, викладені у Рішенні Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року... (справа про поширення відомостей)...»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

22. Заявник скаржилася на те, що її право на дотримання і вираження власних поглядів було порушено і що рішенням суду її було неправомірно покарано за критику державного посадовця. При цьому вона посилалася на статті 9 і 10 Конвенції.

23. Суд зазначив, що заява підпадає виключно під дію статті 10 Конвенції, у якій зазначено наступне:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інфор-

мацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

А. Прийнятність

24. Уряд стверджував, що обмеження права заявника на свободу вираження поглядів не могло вважатися порушенням статті 10 Конвенції, оскільки було застосоване на основі рішень національних судів. Враховуючи, що заявник не мала претензій з приводу справедливості судового розгляду справи згідно з § 1 статті 6 Конвенції, а також те, що Суд має обмежені повноваження щодо оцінки фактів та застосування законодавства національними судами, Уряд звернувся до Суду з проханням, з огляду на конкретні обставини справи, визнати заяву такою, що не відповідає положенням Конвенції.

25. Суд вважає, що заперечення з боку Уряду тісно пов'язані з суттю скарги заявника про порушення статті 10 Конвенції і тому мають бути приєднані до справи.

26. Суд також зазначає, що заява не є необґрунтованою у значенні статті 35, § 3 (а) Конвенції. Він також зазначає, що будь-які інші підстави визнати заяву неприйнятною відсутні. Таким чином, заява має бути визнана прийнятною.

В. Щодо суті

1. Доводи сторін

(а) Заявник

27. Заявник стверджувала, що відомості, наведені у листі, надісланому до Державної податкової адміністрації у березні 2005 року, стосувалися актуальних на той час фактів корупції та порушень закону в Академії, які були відомі громадськості. Вона також зазначила, що обставини справи були невірні встановлені національними судами.

(б) Уряд

28. Уряд стверджував, що обмеження права заявника на свободу вираження поглядів було законним, оскільки ґрунтувалося на чітко сформульованих, зрозумілих та прогнозованих нормах національного законодавства, а саме статтях 277 і 280 Цивільного кодексу України 2003 року та статтях 15, пункт 1, 30 і 62 Цивільно-процесуального кодексу України 2004 року.

29. Уряд також зазначив, що обмеження було застосовано в інтересах захисту честі, гідності та ділової репутації приватної особи, що відповідно до § 2 статті 10 Конвенції є легітимною метою. За твердженням Уряду, пані С. добре відома в Україні як юрист і провідний науковець, і тому будь-які відомості про неї є предметом великого суспільного інтересу, а їх поширення могло призвести до формування певної громадської думки про її особисті та професійні якості.

30. Уряд стверджував, що в листі містилися твердження про факти, які заявник не змогла довести, хоча їй було надано таку можливість у ході розгляду справи у національному суді. Уряд також зазначив, що заявник не оскаржувала суму компенсації, яку їй було зобов'язано сплатити, і що визначення інших необхідних заходів з метою вирішення спору, зокрема зобов'язання заявника відкликати оскаржуваний лист, входило до компетенції національних органів влади. Відтак, Уряд стверджував, що обмеження були необхідними в демократичному суспільстві та пропорційними.

2. Оцінка Суду

(а) Щодо наявності факту обмеження права на свободу вираження поглядів

31. Суд вважає, що рішення судів, що зобов'язували заявника спростувати власні твердження та виплатити компенсацію, обмежували її право на свободу вираження поглядів.

32. Суд нагадує, що виконання ним наглядових функцій відповідно до статті 10 Конвенції вимагає від нього розглянути оскаржуване обмеження у контексті справи в цілому і, зокрема, визначити, чи є доводи, наведені національними органами державної влади, обґрунтованими та достатніми (див., зокрема, справу «*Фрес-соз і Руар проти Франції*», [GC], № 29183/95, § 45, Європейський суд з прав людини, 1999-І). Це обов'язково передбачає перегляд рішень, прийнятих судами на національному рівні, незалежно від того, чи було дотримання судом процесуальних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції, предметом оскарження. Таким чином, Суд відхилив заперечення Уряду проти визнання за заявником статусу потерпілої.

33. Далі Суд розглядає питання обґрунтованості застосування обмеження згідно зі статтею 10, § 2 Конвенції.

(б) Щодо того, чи було обмеження встановлене законом

34. Суд зазначає, що найважливішою вимогою статті 10 Конвенції є передусім законність обмеження права на свободу вираження поглядів, накладеного органом державної влади: у першому реченні другого абзацу по суті сказано, що будь-які обмеження свободи вираження поглядів мають бути «встановлені законом». Для того щоб ця вимога могла вважатися виконаною, не лише обмеження має бути встановлене національним законодавством, а сам закон має відповідати певним вимогам щодо його «якості». Зокрема, норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко для того, щоб громадянин міг чинити відповідно: він повинен мати можливість (за потреби отримавши відповідну консультацію) передбачити у мірі, необхідній за даних обставин, можливі наслідки конкретної дії (див., наприклад, рішення у справі «*Лендон, Очаковські-Лоран та Жулі проти Франції*»,

[GC], №№ 21279/02 та 36448/02, § 41, Європейський суд з прав людини, 2007-XI).

35. Ступінь чіткості формулювання значною мірою залежить від змісту відповідного правового інструмента, сфери його застосування та кількості і статусу осіб, на яких поширюється його дія (див. рішення у справі «*Groppera Radio AG та інші проти Швейцарії*», 28 березня 1990 р., § 68, Серія А, № 173). Поняття передбачуваності стосується не лише дій, наслідки яких заявник міг у достатній мірі передбачити, але й «формальностей, умов, обмежень або санкцій», які тягнуть за собою подібні дії, якщо встановлено, що вони порушують національне законодавство (див., *mutatis mutandis*, справу «*Кафкаріс проти Кипру*», [GC], № 21906/04, § 140).

36. Суд зазначає, що обмеження у даному випадку було передбачене національним законодавством, зокрема на підставі статей 277 та 280 Цивільного кодексу України. За даних обставин Суд не ставить під сумнів, що норми закону були достатньо зрозумілими. Тим не менш, Суд зазначає, що норма закону, у якій містилося поняття поширення відомостей, була сформульована нечітко, і її тлумачення і застосування залежать від конкретних обставин.

37. У цьому контексті Суд встановив, що, згідно з рішенням Конституційного Суду від 10 квітня 2003 року, звернення до правоохоронного органу щодо факту порушення прав особи посадовою або службовою особою цього органу при виконанні функціональних обов'язків не може вважатися поширенням відомостей, що ганьблять честь і гідність (див. § 20 вище). Попри те, що Конституційний Суд зробив такий висновок у контексті тлумачення положень Цивільного кодексу в редакції 1963 року (стаття 7), який втратив чинність до того часу, коли відбувалися оскаржувані дії, заявник мала достатні підстави вважати, що цей висновок рівною мірою стосується положень Цивільного кодексу в новій редакції 2003 року, що діяли в її випадку (див. вище §§ 17 та 18). Така правова позиція підтверджується постановою Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року (див. вище § 21).

38. Оскільки національні суди знаходяться у більш вигідному становищі з точки зору тлумачення та застосування норм матеріального і процесуального права (див., зокрема, рішення у справі «*Відаль проти Бельгії*», 22 квітня 1992 р., § 32, Серія А, № 235-В),

питання про застосування відповідних положень Цивільного кодексу у редакції 2003 року у світлі рішення Конституційного Суду мало бути вирішене національними судами, що розглядали справу заявника. Втім, у даному випадку суди взагалі не розглядали це питання попри конкретні клопотання заявника із цього приводу.

39. У світлі вищезазначеного Суд вважає, що заявник не могла у мірі, необхідній за даних обставин, передбачити наслідки подання скарги проти пані С. до її вищого керівництва. Хоча ці обставини самі по собі можуть бути підставою для встановлення порушення статті 10 Конвенції, Суд зазначає, що певні аспекти справи вимагають продовжити її розгляд і розглянути питання, чи мало накладання обмеження законну мету і чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» (див. рішення у справі *«Sunday Times проти Об'єднаного Королівства»* (№ 1), 26 квітня 1979 р., § 62, Серія А, № 30).

(с) Щодо того, чи переслідувало обмеження законну мету і чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві»

40. Суд зазначає, що обмеження переслідувало законну мету, а саме захист ділової репутації та прав інших осіб, зокрема пані С. Лист заявника містив звинувачення у зловживанні повноваженнями та неетичній поведінці з боку пані С., яка на той час була одним із керівників державного навчального закладу і відтак належала до категорії державних службовців, і стосувався переважно її професійної діяльності.

41. У цьому зв'язку Суд у рамках розгляду кількох справ зазначав, що може існувати необхідність захисту державних службовців від образливих, лайливих та наклепницьких закидів, розрахованих на те, щоб вплинути на виконання ними власних обов'язків та підірвати суспільну довіру до них та посад, які вони обіймають (див. справу *«Яновський проти Польщі»*, [GC], № 25716/94, § 33, ЄСПП, 1999-I). Ступінь необхідності такого захисту визначається конкретними обставинами справи.

42. У даному випадку заявник надіслала скаргу на пані С. до її вищого керівника у формі приватного листа, а не зробила це публічно. Таким чином, вимоги щодо захисту, передбачені статтею 10

Конвенції, слід розглядати не у контексті забезпечення свободи преси або відкритої дискусії з питань, що є предметом суспільного інтересу, а з точки зору права заявника повідомити про порушення з боку посадової особи до органу, уповноваженому на розгляд таких скарг (див. рішення у справах *«Захаров проти Росії»*, № 14881/03, § 23, 5 жовтня 2006 р., та *«Казаков проти Росії»*, № 1758/02, § 28, 18 грудня 2008 р.). У цьому зв'язку Суд нагадує, що принцип верховенства права передбачає можливість для громадян інформувати компетентних посадових осіб про неналежні або незаконні, на їх думку, дії державних службовців (див. згадані вище рішення у справах *Захарова*, § 26, та *Казакова*, § 28).

43. Суд зазначає, що заявник надіслала свого листа передусім з метою домогтися розслідування компетентними органами фактів неналежних (на її думку) дій з боку певних державних службовців. Конкретно, заявник надіслала свою скаргу до державного органа, відповідального за здійснення нагляду за діяльністю Академії та її працівників, з вимогою розслідувати справу. Немає підстав вважати, що заявник порушила вимоги законодавства про подання скарг.

44. Крім цього, у своєму листі заявник не вживала образливих, лайливих чи різких виразів, хоч у ньому і містилися деякі емоційні, майже перебільшені чи провокаційні висловлювання, наприклад, твердження, що пані С. «щодня вдягає нове дороге вбрання та діаманти» (див. § 6 вище).

45. Суд також зазначає, що лист не міг зашкодити авторитету керівників Академії, оскільки його зміст не повідомлявся широкій громадськості, зокрема через пресу чи в інший спосіб. Загалом, можна достатньо впевнено стверджувати, що скарга заявника не виходить за межі допустимої критики, особливо з огляду на те, що за певних обставин, коли справа стосується не приватних осіб, а державних службовців, ці межі можуть бути розширені (див. рішення у справах *«Лешнік проти Словаччини»*, № 35640/97, § 53, Європейський суд з прав людини, 2003-IV, та *«Райчінов проти Болгарії»*, № 47579/99, § 48, 20 квітня 2006 р.).

46. Суд також зазначає, що лист заявника, окрім серйозних звинувачень у корупції, нецільовому використанні бюджетних коштів та в інших зловживаннях з боку посадових осіб Академії,

містив висловлювання, що можуть вважатися оціночними судженнями, зокрема твердження про несправедливе ставлення проєктора до студентів та їхніх батьків і її правову некомпетентність (див., *mutatis mutandis*, справу «*Vides Aizsardzibas Klubs nprotu Лам-вії*», № 57829/00, § 46, 27 травня 2004 р.). Попри той факт, що відповідно до статті 47-1 Закону України «Про інформацію» оціночні судження не підлягають доведенню (див. § 19 вище), суди притягнули заявника до відповідальності за неспроможність довести правдивість таких тверджень, навіть не проаналізувавши, чи могли вони вважатися оціночними судженнями.

47. У цьому зв'язку Суд нагадує, що вимога щодо доведення правдивості оціночного судження не може бути виконана і є порушенням свободи вираження поглядів, що є основною складовою права, передбаченого статтею 10 Конвенції (див., зокрема, рішення у справі «*Українська прес-група "проти України"*», № 72713/01, § 41, 29 березня 2005 р.).

48. За цих обставин Суд постановляє, що притягнення заявника до цивільної відповідальності за подання до державного органа скарги на дії посадової особи є непропорційним поставленій меті, а саме захисту ділової репутації та прав цієї посадової особи. Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

49. Стаття 41 Конвенції передбачає наступне:

«Якщо суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

50. Заявник не висунула вимог щодо справедливої компенсації згідно з вказівками Суду. Відповідно, Суд вважає, що підстави для виплати їй будь-якої суми коштів у цьому зв'язку відсутні.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє* долучити до справи заперечення Уряду щодо визнання за заявником статусу потерпілого і відхилити його;
2. *Оголошує* заяву прийнятною;
3. *Постановляє*, що порушення статті 10 Конвенції мало місце.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 31 березня 2011 року згідно з правилом 77, §§ 2 і 3 Регламенту Суду.

Голова

Д. СПІЛМАНН

Секретар

К. ВЕСТЕРДІК

СПРАВА
«РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ “ПРАВОЕ ДЕЛО”
ТА ШТЕКЕЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»

П’ЯТА СЕКЦІЯ
Заява № 33014/05
РІШЕННЯ
Страсбург
5 травня 2011 року
ОСТАТОЧНЕ
5 серпня 2011 року

Це рішення стає остаточним відповідно до обставин, викладених у другому пункті статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Редакція газети “Правое дело” та Штекель проти України»

Європейський суд з прав людини (П’ята секція), засідаючи палатою у складі:

п. Д. Шпільман (Mr D. Spielmann), голова,
пані Е. Фура (Mrs E. Fura),
п. К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),
п. М. Віллігер (Mr M. Villiger),
пані І. Берро-Лефевр (Mrs I. Berro-Lefevre),
пані Е. Пауер (Mrs A. Power),
пані Г. Юдківської (Mrs G. Yudkivska), судді,
та пані К. Вестердік (Mrs C. Westerdiek), секретар секції,
після обговорення в нарадчій кімнаті 5 квітня 2011 року
вносить наступне рішення, яке було прийняте в зазначений
термін:

ПРОЦЕДУРА

1. Цю справу порушено за заявою (№ 33014/05) проти України, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (далі — Конвенція) редакцією газети «Правое дело» (далі — перший заявник) та громадянином України Леонідом Ісааковичем Штекелем (далі — другий заявник) 22 серпня 2005 року.

2. У Суді заявників представляла адвокат Л. В. Опришко, що здійснює адвокатську діяльність в м. Київ. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим паном Ю. Зайцевим, представником Міністерства юстиції.

3. 13 жовтня 2009 року голова П'ятої секції постановив повідомити Урядові про дану заяву. Суд також постановив розглядати питання прийнятності одночасно з її розглядом по суті (стаття 29, § 1).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Перший заявник — редакція газети «Правое дело», офіційно зареєстрованої в Одесі у травні 2000 року. Другий заявник — головний редактор газети «Правое дело», який мешкає в м. Одеса.

5. На час подій, що мають відношення до справи, газета «Правое дело» була місцевою газетою, яка виходила тричі на тиждень накладом у 3 000 примірників. В ній публікувалися репортажі та матеріали про події суспільно-політичного значення, що відбувалися в Україні та, зокрема, на території Одеської області. У зв'язку з обмеженим бюджетом в газеті часто передруковувалися статті та інші матеріали, запозичені з різноманітних публічних джерел, з Інтернету включно.

6. 19 вересня 2003 року газета «Правое дело» надрукувала анонімного листа, нібито написаного працівником Служби безпеки України, та взятого колегою другого заявника пані І. з веб-сайту новин. Лист містив твердження про те, що вищі посадові особи

Служби безпеки Одеської області брали участь в незаконній корупційній діяльності: зокрема, що вони мали зв'язки з членами організованих злочинних угруповань. В одному з абзаців листа йшлося про таке:

«...Заступник Голови [Управління Служби безпеки в Одеській області] [І. Т.], близький товариш та помічник Голови Управління П., встановив “ділові” зв'язки з [організованим злочинним угрупованням] на чолі з [А. А.]... Учасник [організованого злочинного угруповання Г. Т.], агент [А. А.], який відповідає за основні напрямки діяльності банди: [він є] координатором та замовником убивств, [він] зустрічається з [І. Т.] та вирішує фінансові питання вищих посадових осіб Управління [Служби безпеки] в Одеській області...»

7. Цей лист супроводжувався наступними коментарями, підготовленими пані І. від імені редакції:

«Оприлюднюючи цього листа без відома та згоди головного редактора, я усвідомлю, що не лише я можу мати неприємності... але також можу накликати проблеми для газети. Через те, що якщо цей лист є [дезінформацією], то [ЗМІ], в якому він з'являється, може потрапити в небезпеку. З іншого боку, якщо цей лист правдивий, то його автор наражається на ще більший ризик. Крім того, якщо врахувати, що дана анонімка [анонімний лист] уже оприлюднений на одеському веб-сайті Vlasti.net (на який ми послаємося на їхню вимогу), то ми маємо благословення Господа [на його оприлюднення]. Ми виходимо з розуміння того, що згідно із Законом про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави ми здійснюємо цивільний контроль і згідно зі статтею 29 Закону ми хотіли б отримати від відповідних органів відкриту інформацію стосовно фактів, викладених в даному листі. Більше того — [це слід зазначити] Управління [Служби безпеки] в Одеській області не відреагувало на аналогічну публікацію в «Совершенно секретно» [газета]... Я нагадую [вам], що газета [«Правое дело»]... цілковито відкрита для листів у відповідь та коментарів від усіх зацікавлених відомств».

8. У жовтні 2003 року Г. Т., який на той час мешкав у м. Одесі та був Президентом Національної Федерації тайського боксу в Україні, подав на заявників до Приморського районного суду в м. Одеса позов про дифамацію. Г. Т. заявив, що в інформації, оприлюдненій в номері газети «Правое дело» від 19 вересня 2003 року, мова йшла про нього, що ця інформація неправдива та завдала шкоду його гідності та репутації. Він просив суд змусити заявників

надрукувати спростування й вибачення, а також сплатити йому компенсацію за моральний збиток у розмірі 200 000 гривень¹.

9. У суді заявники спочатку заявили, що вони не відповідають за точність інформації, що містилася в опублікованому ними матеріалі, оскільки вони відтворили матеріал, оприлюднений іншим джерелом, без будь-яких змін. Публікація містила посилання на джерело матеріалу та супроводжувалася коментарями, в яких роз'яснювалася позиція редакторів стосовно цього матеріалу, а відповідних зацікавлених осіб та органи запрошували прокоментувати цей матеріал. Заявники також довели до відома суду те, що якщо суд задовольнить вимогу Г. Т. про виплату компенсації в такому розмірі, як він вимагає, то газета стане неплатоспроможною та змушена буде закритися.

10. Згодом на слуханні 24 квітня 2004 року другий заявник виступив із заявою про те, що стаття була не про позивача, і за її змістом не можна точно стверджувати, що мова йшла саме про Г. Т.

11. 7 травня 2004 року суд постановив рішення не на користь позивачів. Він з'ясував, що інформація, що розглядається, стосувалася саме позивача, який був громадським діячем в Одеській області та представляв Україну на спортивних заходах за кордоном в якості Президента Національної Федерації тайського боксу в Україні. В цьому контексті суд також зазначив, що це не заперечувалося заявниками в їхніх попередніх твердженнях, та що в цій публікації йшлося про діяльність Служби безпеки в Одеській області. Суд далі зазначив, що зміст статті був наклепницьким та що заявники не довели її правдивість. Суд не знайшов підстав для звільнення заявників від цивільної відповідальності згідно зі статтею 42 закону про пресу, оскільки Інтернет сайт, на який посилялися заявники, не був друкованим засобом масової інформації, зареєстрованим відповідно до статті 32 закону про пресу.

12. Суд виніс постанову з вимогою до першого заявника про спростування наступного змісту публікації:

«...Учасник [організованого злочинного угруповання Г. Т.], агент [А. А.], який відповідає за основні напрямки діяльності банди: [він є] координа-

¹ Приблизно 33 060 Євро.

тором та замовником убивств, [він] зустрічається з [І. Т.] та вирішує фінансові питання вищих посадових осіб Управління [Служби безпеки] в Одеській області...»

13. Суд також виніс постанову з вимогою до першого заявника про публікацію офіційного вибачення в газеті.

14. При визначенні суми компенсації до сплати позивачеві суд врахував аргументи останнього та відомості щодо фінансового стану газети. Він зазначив, що річний дохід газети становив приблизно 22 000 гривень², і визнав за доцільне стягнути із заявників на користь Г. Т. більш прийнятну суму морального збитку в розмірі 15 000 гривень³. Заявникам також було постановлено сплатити в державний бюджет суму судового збору в розмірі 750⁴ гривень.

15. Заявники подали на апеляцію. Вони підтримали аргументи, надані ними в суді першої інстанції, а також заявили, що редакція не була зареєстрована як юридична особа згідно з відповідним положенням про реєстрацію ЗМІ, та що другий заявник не був призначений на посаду головного редактора відповідно до законодавства. Таким чином, на їхню думку, вони не могли брати участь у судовому розгляді.

16. Заявники також стверджували, що притягнення їх до цивільної відповідальності суперечило статті 41 закону про пресу та статті 17 закону про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів, стверджуючи, що вони не мали наміру обмовляти Г. Т., та що при оприлюдненні цього матеріалу вони бажали винести на публічне обговорення питання, які порушувалися в даному матеріалі та мали високий резонанс. За їхніми словами, розповсюдження даного матеріалу було їхнім обов'язком, і громадськість мала право його отримати.

17. Другий заявник також стверджував, що він не давав дозволу на публікацію зазначеного матеріалу та що законодавством не передбачається вимога про вибачення в якості санкції за дифамацію.

² приблизно 3 511 Євро.

³ приблизно 2 394 Євро.

⁴ приблизно 120 Євро.

18. 14 вересня 2004 року та 24 лютого 2005 року Одеський обласний апеляційний суд та Верховний Суд, відповідно, відхилили апеляції заявників та залишили в силі рішення суду першої інстанції.

19. 3 липня 2006 року заявники та Г. Т. уклали мирову угоду, відповідно до якої останній відмовився від претензій на компенсацію, призначену за рішенням суду від 7 травня 2004 року, а заявники, зі свого боку, зобов'язалися сплатити усі судові витрати та видавати в газеті «Правое дело» рекламно-інформаційні матеріали на прохання Г. Т. в межах призначеної за рішенням суду суми компенсації.

20. У 2008 році заявники припинили видавати газету «Правое дело».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

21. Відповідні витяги з Конституції гласять:

Стаття 32

«...Кожному гарантується судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

Стаття 34

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

В. Цивільний Кодекс України 1963 року (втратив чинність 1 січня 2004 року)

22. Відповідні витяги з Цивільного Кодексу гласять:

Стаття 7. Захист честі, гідності та репутації

«Громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності...

Громадянин або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням...»

С. Цивільний Кодекс України 2003 року (в силі з 1 січня 2004 року)

23. Положення Цивільного Кодексу 2003 року, що стосуються даної справи, гласять:

Стаття 16. Захист цивільних прав та інтересів судом

1. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого... права та інтересу.

2. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом...»

Стаття 277. Спростування недостовірної інформації

«1. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також [право на]на спростування цієї інформації.

...3. Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного.

4. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію...

5. Якщо недостовірна інформація міститься у документі, який прийняла (видала) юридична особа, цей документ має бути відкликаний.

6. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом...

Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила.

7. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий же спосіб, у який вона була поширена».

Д. Закон України «Про інформацію»

від 2 жовтня 1992 року

24. Відповідні витяги з закону про інформацію наводяться текстом, чинним у відповідний період часу:

Стаття 20. Засоби масової інформації

«Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) — газети, журнали, вісники та разові видання з усталеним накладом.

До аудіовізуальних засобів масової інформації належить радіо, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

Порядок утворення... окремих засобів масової інформації визначається законодавчими актами про ці засоби».

Стаття 47. Відповідальність за порушення законодавства про інформацію

«...Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у скоєнні таких порушень:

...Розповсюдження відомостей, що не відповідають дійсності, паплюжать честь та гідність особи...»

Стаття 49. Відшкодування матеріального та морального збитку

«Якщо правопорушенням, скоєним суб'єктом інформаційної діяльності, фізичним чи юридичним особам завдана матеріальна або моральна шкода, винні у скоєнні [даного правопорушення] відшкодовують [збиток] добровільно або за судовим рішенням...»

**Е. Закон України «Про друковані засоби
масової інформації (преса)»
від 16 листопада 1992 року**

25. Відповідні витяги з закону про пресу:

Стаття 1. Друковані засоби масової інформації (преса) в Україні

«В цьому Законі під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію...»

Стаття 7. Суб'єкти діяльності друкованих засобів масової інформації

«До суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації належать засновник (співзасновники) друкованого засобу масової інформації, його редактор (головний редактор), редакційна колегія, редакція...»

Стаття 21. Редакція друкованого засобу масової інформації

«Підготовку та випуск у світ друкованого засобу масової інформації за дорученням засновника (співзасновників) здійснює редакція...

Редакція діє на підставі свого статуту та реалізує програму друкованого засобу масової інформації, затверджену засновником (співзасновниками).

Редакція друкованого засобу масової інформації набуває статусу юридичної особи з дня державної реєстрації, яка здійснюється відповідно до чинного законодавства України».

Стаття 21. Редактор (головний редактор) друкованого засобу масової інформації

«Редактор (головний редактор)... є керівником редакції, уповноваженим на те засновником (співзасновниками).

Редактор (головний редактор) керує діяльністю редакції в межах повноважень, визначених її статутом, представляє редакцію у відносинах із засновником (співзасновниками), видавцем, авторами, державними органами, об'єднаннями громадян і окремими громадянами, а також у суді й третейському суді та несе відповідальність за виконання вимог, що ставляться до діяльності друкованого засобу масової інформації, його редакції відповідно до цього Закону та інших актів законодавства України...»

Стаття 26. Державна реєстрація друкованого засобу масової інформації

«...Державній реєстрації підлягають всі друковані засоби масової інформації, що видаються на території України, незалежно від сфери розповсюдження, тиражу і способу його виготовлення...»

Стаття 32. Вихідні дані

«У кожному випуску друкованого засобу масової інформації повинні міститися такі вихідні дані:

(1) назва видання...

Розповсюдження продукції друкованого засобу масової інформації без вихідних даних забороняється».

Стаття 37. Спростування інформації

«Громадяни, юридичні особи і державні органи, а також їх законні представники мають право вимагати від редакції друкованого засобу масової інформації опублікування ним спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їх честь та гідність.

Якщо редакція не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника опублікувати спростування їх у запланованому найближчому випуску друкованого засобу масової інформації або опублікувати його за власною ініціативою...»

Стаття 41. Підстави відповідальності

«Редакції, засновники, видавці, розповсюджувачі, державні органи, організації та об'єднання громадян несуть відповідальність за порушення законодавства про друковані засоби масової інформації. Порушеннями законодавства України про друковані засоби масової інформації є:

1) порушення, передбачені статтею 47 Закону України «Про інформацію»...

За ці порушення винні особи притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України.

До відповідальності за зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації... притягаються журналіст редакції, її редактор (головний редактор) або інші особи, з дозволу яких ці матеріали було поширено».

Стаття 42. Звільнення від відповідальності

«Редакція, журналіст не несуть відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян і організацій, порушують права і законні інтереси громадян або являють собою зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації і правами журналіста, якщо:

- 1) ці відомості одержано від інформаційних агентств або від засновника (співзасновників);
- 2) вони містяться у відповіді на інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів і запит щодо надання письмової або усної інформації, наданої відповідно до вимог Закону України “Про інформацію”;
- 3) вони є дослівним відтворенням офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій і об’єднань громадян;
- 4) вони є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим друкованим засобом масової інформації з посиланням на нього;
- 5) в них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом».

Ф. Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року

26. Відповідні витяги із закону передбачають:

Стаття 17. Відповідальність за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду

«...У разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або засобом масової інформації як відповідачем та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу журналіста чи службових осіб засобу масової інформації. Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди.

Умислом журналіста та/або службової особи засобу масової інформації є таке їх/її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа засобу масової інформації усвідомлювали недостовірність інформації та передбачали її суспільно небезпечні наслідки.

Журналіст та/або засіб масової інформації звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку».

Г. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 року

27. Відповідні витяги з Постанови Пленуму Верховного Суду України гласять:

«26. Відповідно до статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути

примушений робити те, що не передбачено законодавством. У свою чергу частина перша статті 34 Конституції України кожному гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Суд не вправі зобов'язувати відповідача вибачитися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено у статтях 16, 277 [ЦК 2003 р.]».

Н. Судова практика Верховного Суду України у справах, які стосуються застосування статей 16, 277 ЦК 2003 року

28. Верховний Суд України погодився з підходом Пленуму у справі про дифамацію, анулював рішення судів нижчих інстанцій, за якими відповідач мав, серед іншого, вибачитися, як такі, що не відповідають закону. Зокрема, відповідний витяг з рішення Верховного Суду (від 17 червня 2009 року) гласить:

«...Суд (суди) не уповноважені змушувати відповідача вибачитися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки статті 16 [та] 277 [ЦК 2003 року] не розглядають застосування змушеного вибачення як засіб юридичного захисту честі, гідності та ділової репутації [у випадку] розповсюдження недостовірної інформації; примус людини до змінення своїх поглядів — це втручання у право на свободу слова та самовираження, гарантоване Конституцією України та статтею 10 Конвенції...»

II. ВІДПОВІДНІ МАТЕРІАЛИ РАДИ ЄВРОПИ ТА МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

А. Рекомендація СМ/Рес (2007) 16 Комітету міністрів держав-членів про заходи сприяння підтримці цінності публічних послуг в Інтернеті

29. Під час 1010-ї зустрічі 7 листопада 2007 року заступники міністрів розглянули важливі аспекти використання нових інформаційно-комунікаційних технологій та послуг, зокрема Інтернету, в контексті захисту та підтримки прав та основоположних свобод людини. Вони визнали подальше зростання актуальності

Інтернету в забезпеченні різноманітних джерел інформації для населення та суттєву роль у житті людей Інтернету як засобу комунікації.

30. У той же час, вони зазначили, що з одного боку Інтернет може істотно зміцнити реалізацію прав та основоположних свобод людини — наприклад, права на свободу вираження поглядів, тоді як з іншого боку, Інтернет може мати негативний вплив на інші права, свободи та цінності: наприклад, на повагу до приватного життя, конфіденційність кореспонденції та гідності людини.

31. Заступники міністрів прийняли рекомендації державам — членам Ради Європи стосовно управління Інтернетом. До них увійшла рекомендація стосовно формування чіткої законодавчої бази, яка окреслює межі ролі та обов'язків усіх головних учасників нових інформаційно-комунікаційних технологій, та заохочення приватного сектору до формування відкритого та прозорого порядку саморегулювання та співрегулювання, на засадах якого можна було б притягувати до відповідальності усіх ключових діючих осіб.

**В. Спільна Декларація Спеціального
Доповідача ООН з питань свободи переконань
та вираження поглядів, Представника ОБСЄ
з питань свободи ЗМІ та Спеціального
Доповідача ОАД з питань свободи вираження
поглядів, прийнята 21 грудня 2005 року**

32. Зростання значення Інтернету як засобу, що спрощує на практиці вільний обмін інформацією та ідеями, також визнали у Спільній Декларації, виданій панамі А. Лігабо, М. Хараджі, Е. Бертоні. Вони підкреслили необхідність поширення дії суворих міжнародних гарантій свободи вираження поглядів на Інтернет. В даному контексті було сказано, що жодна особа, яка не є автором, не має відповідати за контент в Інтернеті, окрім випадків, коли вона або визнає своє авторство, або відмовляється видалити даний зміст за постановою суду.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

33. Заявники поскаржилися, що їхнє право на свободу вираження поглядів порушили в тому, що суди задовольнили позов Г. Т. відносно матеріалу, опублікованого в газеті «Правое дело» від 19 вересня 2003 року. Вони заявили, що втручання не відповідало вимогам закону і не було необхідним у демократичному суспільстві. Заявники посилалися на статтю 10 Конвенції, яка гласить:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві».

A. Прийнятність

34. Уряд виступив з аргументацією про те, що заявники не можуть стверджувати, що у відношенні до них мало місце порушення статті 10 Конвенції, оскільки втручання в їхнє право на свободу вираження поглядів виходило з рішень вітчизняних судів. Заявники не зверталися зі скаргою відповідно до статті 6, § 1 Конвенції стосовно того, що оскаржувані судові провадження були несправедливими, порушення норм у цих провадженнях не було, і Суд має обмежену юрисдикцію щодо оцінки фактів та застосування закону вітчизняними судами. На цих підставах він звернувся до Суду з

проханням оголосити заяву несумісною з *ratione personae* положеннями Конвенції.

35. Заявники не погодились.

36. Суд вважає, що заперечення Уряду безпосередньо пов'язане зі скаргами заявників по суті за статтею 10 Конвенції, а тому воно має бути додане до суті справи.

37. Суд далі зазначає, що заява не є вочевидь необґрунтованою в розумінні статті 35, § 3 Конвенції. Він далі зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, її слід визнати прийнятною.

В. Суть справи

1. Аргументи сторін

(а) Заявники

38. Заявники скаржилися, що у національному законодавстві стосовно відповідальності преси за дифамацію відсутня чіткість та передбачуваність, а місцеві суди не зважили на відповідні законодавчі гарантії, за якими не допускається покарання журналістів за неперевірені заяви. Вони заявили, що суди не врахували той факт, що вони не розповсюджували відомості про Г. Т., що другий заявник не давав дозволу на публікацію даного матеріалу, що вони достатньо відсторонилися від цього матеріалу, та що Г. Т. не скористався можливістю звернутися до редакції з проханням про спростування перед тим, як звертатися з позовом до судів.

39. Другий заявник також стверджував, що українське законодавство не передбачає зобов'язання вибачитися в якості санкції за дифамацію.

40. Заявники далі стверджували, що ними розповсюджувався матеріал, який уже був до того оприлюднений в Інтернеті, з метою підтримки подальшого обговорення актуальних політичних питань, які порушувалися в матеріалі. Вони заявили, що сума компенсації, яку від них вимагали сплатити, була зависока, зважаючи на річний дохід їх газети, і що вона лягала на них несумірним тя-

гарем. В цьому контексті вони заявили, що змушені були припинити випуск газети «Правое дело».

(b) Уряд

41. Уряд заявив, що втручання в право заявників на свободу вираження поглядів було законним та ґрунтувалося на зрозумілих, доступних та передбачуваних положеннях вітчизняного законодавства, а саме — статті 7 Цивільного кодексу України від 1963 року, статті 47 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, статей 1, 32, 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу)» від 16 листопада 1992 року — які й були застосовані національними судами у справі заявників.

42. Далі Уряд заявив, що дане втручання мало на меті захист честі, гідності та ділової репутації приватної особи, чії права було порушено цією публікацією. За їхніми словами, це була законна мета в межах розуміння § 2 статті 10 Конвенції, і заявники цього не заперечували.

43. Уряд стверджував, що ця публікація містила факти серйозних звинувачень на адресу видатного громадського діяча, який зробив великий внесок у розвиток спорту в Україні. Заявники не змогли надати достатніх доказів на підтримку цих звинувачень. Той факт, що вони відтворили матеріал, отриманий з веб-сайту, не був достатнім для їх звільнення від виконання даного зобов'язання, оскільки правовий статус за вітчизняним законодавством інформації, що походила з Інтернету, визначений не був. Таким чином, Уряд стверджував, що у даній справі втручання було необхідним.

44. Його представники також стверджували, що заявники фактично не були зобов'язані сплачувати позивачеві компенсацію, призначену за постановою суду, оскільки вони врегулювали це питання на етапі виконання рішення суду від 7 травня 2004 року. За словами представників Уряду, заявниками не було доведено, що вони припинили видання газети через таке втручання.

45. Виходячи з рішення Суду з питання прийнятності у справі «*Вітренко та інші проти України*» ((dec.), № 23510/02, 16 грудня 2008 р.), Уряд стверджував, що постанова суду щодо вибачення не суперечила принципам, передбаченим у статті 10 Конвенції.

46. На цих підставах Уряд заявив, що оскаржуване втручання не було неспівмірним.

2. Оцінка Суду

(а) Чи мало місце втручання в право на свободу вираження поглядів

47. Суд зазначає, що в публікації, яка розглядається, наводяться факти дискредитаційного характеру. Згідно з обставинами у справі, з'ясованими національними судами, в ній стверджувалося, що громадянський діяч, Президент Національної Федерації тайського боксу в Україні, був членом організованого злочинного угруповання та «координатором і замовником убивств». Заявники не змогли довести, що в цих заявах була правда, і суди постановили, що заявники мали опублікувати спростування та вибачення, а також відшкодувати моральний збиток, завданий даній особі цією публікацією.

48. Суд вважає, що рішення судів становили втручання в право заявників на свободу вираження поглядів.

49. Суд повторює, що його завдання при виконанні наглядової функції за статтею 10 Конвенції полягає в розгляді оскаржуваного втручання у світлі справи в цілому та, зокрема, визначенні того, чи були доводи, наведені державними органами на його обґрунтування, відповідними та достатніми (в тому числі див. справу «*Frescos та Руар проти Франції*», [GC], № 29183/95, § 45, ECHR 1999-I). Це неминуче тягне за собою розгляд рішень, постановлених національними судами на вітчизняному рівні незалежно від того, чи мали місце скарги стосовно дотримання судами процесуальних гарантій, передбачених у статті 6 Конвенції, чи ні. Таким чином, Суд відхиляє заперечення Уряду стосовно статусу потерпілого від заявників.

50. Далі Суд з'ясує, чи було виправданим втручання з позиції § 2 статті 10 Конвенції.

(б) Чи здійснювалося втручання згідно з передбаченим в законі порядком

51. Суд зазначає, що перша та найважливіша вимога статті 10 Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання державного ор-

гану в реалізацію права на вираження поглядів має бути законним: перше речення другого пункту по суті передбачає, що будь-які обмеження щодо вираження поглядів повинні «бути передбачені в законі». Для відповідності даній вимозі для втручання не просто потрібна підстава у вітчизняному законодавстві. Сам закон повинен відповідати певним вимогам «якості». Зокрема, норма може розглядатися як «закон» лише в тому випадку, коли вона сформульована з достатньою точністю, щоб уможливити регулювання громадянином своєї поведінки: він повинен мати змогу — а за необхідності отримати належну консультацію — передбачити поміркованою мірою залежно від обставин ті наслідки, які може тягти за собою певна дія (див., наприклад, справу «*Ліндон, Очаковський-Лоренс та Джулі проти Франції*», [GC], №№ 21279/02 та 36448/02, § 41, ECHR 2007-XI).

52. Міра точності значною мірою залежить від змісту нормативного акту, який розглядається, сфери, яку він має охоплювати, кількості та статусу тих, на кого він спрямований (див. справу «*Groppera Radio AG та інші проти Швейцарії*», 28 березня 1990 р., § 68, Серія А, № 173). Поняття передбачуваності стосується не лише манери поведінки, наслідки якої заявник повинен мати змогу помірковано передбачити, але також і «формальностей, умов, якщо з'ясується, що мало місце порушення національного законодавства» (див., *mutatis mutandis*, справу «*Кафкаріс проти Кипру*», [GC], № 21906/04, § 140, ECHR 2008-...).

53. Повертаючись до обставин даної справи, Суд зазначає, що аргументи заявників з питання законності втручання по суті стосуються двох конкретних питань: нібито відсутності чіткості та передбачуваності відповідних законодавчих положень щодо окремих гарантій для журналістів та нібито відсутності законних підстав для зобов'язання їх вибачитися у випадках дифамації.

(і) Заходи, прописані українським законодавством у справах про дифамацію

54. Щодо останнього питання, Суд зазначає, що у справах про дифамацію українське законодавство передбачає право потерпілих вимагати спростування неправдивих наклепницьких заяв та відшкодування збитку. Обидва заходи були застосовані у справі за-

явників. Однак додатково до цих заходів суд виніс постанову про публікацію другим заявником офіційного вибачення в газеті. Суд зазначає, що такий захід не був конкретно прописаний у вітчизняному законодавстві.

55. Суд уже зустрічався з аналогічною ситуацією у справі проти Росії. У тій справі Суд був готовий визнати, що хоча тлумачення вітчизняними судами понять спростування або усунення неточностей згідно з відповідним законодавством, можливо, й передбачало вибачення, але воно не було таким, що робить оскаржуване втручання незаконним у розумінні Конвенції (див. справу *«Казаків проти Росії»*, № 1758/02, § 24, 18 грудня 2008 р.).

56. Однак, на відміну від зазначеної справи, ця справа на розгляді не містить доказів або хоча б переконливої аргументації того, що українські суди були схильні так широко тлумачити правові положення стосовно заходів, дія яких поширюється на справи про дифамацію, або що в подібних справах такий підхід є загальноприйнятим.

57. Суд далі зазначає, що попри конкретність та відповідність скарг другого заявника у цьому зв'язку, вітчизняні суди не змогли пояснити такий явний відступ від відповідних вітчизняних правил (див. § 17 вище). Аргументація Уряду в цьому зв'язку також не прояснила дане питання.

58. Як виходить з відповідної вітчизняної судової практики, хоча й пізнішої за події, що розглядаються, зобов'язання вибачатися у справах про дифамацію може суперечити конституційній гарантії свободи вираження поглядів (див. §§ 27–28 вище).

59. За таких обставин Суд вважає, що постанова суду відносно другого заявника про вибачення не була прописана в законі, і відповідно, у цьому відношенні мало місце порушення статті 10 Конвенції.

(ii) Окремі гарантії для журналістів в українському законодавстві

60. Суд зазначає, що публікація, яка розглядається, була дослівним відтворенням матеріалу, взятого із загальнодоступної Інтернет-газети. Вона містила посилання на джерело матеріалу та

коментарі від редакції, в яких вона формально дистанціювалася від змісту матеріалу.

61. Українське законодавство — зокрема закон про пресу — гарантує журналістам захист від цивільної відповідальності у випадку дослівного відтворення матеріалів, опублікованих у пресі (див. § 25 вище). Суд зазначає, що це положення загалом відповідає його підходу до свободи журналістів розповсюджувати зроблені іншими заяви (див., напр., справи «Джерсїлд проти Данії», 23 вересня 1994 р., § 35, Серія А, № 298; та «Тома проти Люксембургу», № 38432/97, § 62, ЕСЧР 2001-III).

62. Однак, згідно з позицією національних судів, у випадку відтворення матеріалів з Інтернет-джерел, такий захист існує лише для тих журналістів, які зареєструвалися у встановленому законом про пресу порядку. У цьому зв'язку Суд зазначає, що вітчизняних положень щодо реєстрації Інтернет-ЗМІ не існувало, та що за словами представників Уряду ані закон про пресу, ані інші нормативні акти не містили положень стосовно статусу ЗМІ в Інтернеті або використання інформації, отриманої з Інтернету.

63. Дійсно, Інтернет — це інформаційно-комунікаційний інструмент, що вельми відрізняється від друкованих ЗМІ: зокрема, у своєму потенціалі зберігання та передачі інформації. Електронна мережа на службі мільярдів користувачів у світі не є й потенційно не може бути предметом аналогічної вищезгаданої регламентації та контролю. Ризик завдання шкоди реалізації та користуванню правами та основоположними свободами людини, й зокрема — правом на повагу до приватного життя у зв'язку зі змістом та спілкуванням в Інтернеті певно є вищим, аніж той, на який може наражатися преса. Таким чином, порядок, яким регламентується відтворення матеріалів з друкованих ЗМІ, може відрізнятися від порядку відтворення з Інтернет-ЗМІ. Останній, безумовно, має бути впорядкованим відповідно до специфіки даної технології з метою забезпечення захисту та підтримки відповідних прав та свобод.

64. У той же час, попри роль Інтернету в контексті діяльності професійних ЗМІ (див. §§ 29–32 вище) та його значення в реалізації права на свободу вираження поглядів загалом (див. справу «*Times Newspapers Ltd проти Великобританії*» (№№ 1, 2),

№№ 3002/03 та 23676/03, § 27, 10 березня 2009 р.), Суд вважає, що відсутність достатньої правової бази на вітчизняному рівні, що дозволяє журналістам не боятися санкцій за використання інформації, отриманої з Інтернету, серйозно перешкоджає виконанню життєво важливої для преси функції «сторожового пса в суспільстві» (див., *mutatis mutandis*, справу «*Observer and Guardian проти Великобританії*», 26 листопада 1991 р., § 59, Серія А, № 216). На думку Суду, повне виключення такої інформації зі сфери застосування законодавчих гарантій журналістської свободи може вже саме у собі породжувати невиправдане втручання у свободу преси з позиції статті 10 Конвенції.

65. Суд також зазначає, що згідно з українським законодавством, від журналістів може не вимагатися виплата компенсації у справах про дифамацію, якщо вони розповсюджували неправдиву інформацію без умислу, діяли добросовісно та перевіряли таку інформацію, або якщо потерпіла сторона не скористалася можливостями врегулювання спору до позивання до суду (див. § 26 вище). У ході вітчизняних судів заявники на свій захист недвозначно зверталися до визначеного в останньому положенні права. Зокрема, вони стверджували, що не мали лихого умислу знеславлювати позивача при публікації матеріалу, який розглядається, та що для громадськості отримання цієї інформації було актуальним. Крім того, вони стверджували, що при відтворенні матеріалу, який уже був до того оприлюднений в Інтернеті, вони мали намір викликати полеміку та обговорення актуальних політичних питань. Вони також стверджували, що заявник не вжив жодних кроків до врегулювання спору з заявниками, попри той факт, що у тій же публікації вони запросили усіх, кого це стосувалося, надати свої коментарі. Утім, їхню аргументацію суди проігнорували цілковито.

66. Таким чином, Суд вважає, що зважаючи на відсутність адекватних гарантій у вітчизняному законодавстві для журналістів, які використовують інформацію, здобуту в Інтернеті, заявники не могли передбачити належною мірою наслідки, до яких могла призвести оскаржувана публікація. Це дає Суду можливість прийти до висновку, що вимога про законність, закладена в другому пункті статті 10 Конвенції, не була дотримана.

67. За таких обставин Суд не вважає за необхідне розглядати решту аргументів сторін стосовно даного положення або ж з'ясувати пропорційність втручання, яке розглядається.

68. Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції відносно даного аспекту справи.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

69. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд з'ясує факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове усунення наслідків, Суд, у разі необхідності, присудить потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Аргументація першого заявника

70. Перший заявник стверджував, що належною справедливою сатисфакцією у справі було б визнання порушення статті 10 Конвенції та встановлення загальних заходів, які має здійснити Україна з метою приведення свого законодавства у відповідність з «Європейськими стандартами свободи вираження поглядів» стосовно використання «соціально значимої інформації, доступної в Інтернеті, достовірність якої знаходиться під питанням».

71. Уряд не надав коментарів стосовно цього аспекту справи.

72. Зважаючи на обставини даної справи та висновки, яких Суд дійшов відповідно до статті 10 Конвенції (див. §§ 64–68 вище), Суд не вважає за потрібне розглядати дану справу на предмет статті 46 Конвенції з огляду на визначення конкретних заходів, які могли б бути запроваджені з метою усунення порушень, встановлених у даній справі (див., *mutatis mutandis*, справу «Броньовські проти Польщі», [GC], № 31443/96, § 194, ECHR 2004-V). Суд також зазначає, що вимога про призначення виплати першому заявнику будь-якої суми в рахунок справедливої сатисфакції не висувалася.

В. Аргументація другого заявника

1. Збиток

73. Другий заявник вимагав відшкодування морального збитку на суму в розмірі 7 000 Євро.

74. Уряд оскаржив вимогу другого заявника.

75. Суд вважає, що другий заявник певною мірою постраждав та зазнав лиха у зв'язку з порушенням його права на свободу вираження поглядів. Виносячи постанову на справедливих засадах згідно з вимогою статті 41 Конвенції, Суд постановляє сплатити йому у цьому зв'язку суму в розмірі 6 000 Євро.

2. Витрати та видатки

76. Другий заявник не висував вимог стосовно відшкодування йому витрат та видатків. Отже, за даним пунктом Суд не постановляє рішення про будь-які виплати.

3. Пеня

77. Суд вважає за доцільне нараховувати пеню за граничною відсотковою ставкою Європейського центрального банку, до якої слід додати три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити заперечення Уряду щодо статусу потерпілого заявників до розгляду по суті та відхиляє його;

2. *Оголошує* заяву прийнятною;

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 10 Конвенції внаслідок постанови вітчизняних судів про публікацію другим заявником офіційного вибачення;

4. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 10 Конвенції внаслідок покарання заявників за оскаржувану публікацію;

5. *Постановляє*:

- (a) що держава-відповідач має сплатити другому заявникові протягом трьох місяців після набуття рішенням суду статусу остаточного відповідно до § 2 статті 44 Конвенції суму моральної шкоди в розмірі 6 000 Євро (шести тисяч Євро) і плюс будь-якого нарахованого на цю суму податку в національній валюті держави-відповідача за курсом, чинним на день виплати;
- (b) що з моменту закінчення зазначеного вище періоду трьох місяців до виплати на зазначену суму буде нараховуватися відсоток, який дорівнюватиме максимальній кредитній ставці Європейського центрального банку на цей період плюс три відсоткових пункти.

6. *Відхиляє* решту вимог другого заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою з письмовим повідомленням від 5 травня 2011 року згідно з Правилем 77, §§ 2, 3 Регламенту Суду.

Голова

Д. ШПІЛЬМАНН

Секретар

К. ВЕСТЕРДІК

ІНСТИТУТ МЕДІА ПРАВА

Інститут Медіа Права є аналітичним центром, що об'єднує юристів, які спеціалізуються у медіа праві.

Основною метою діяльності Інституту є розвиток законодавства у галузі мас-медіа, гарантування принципів свободи слова та інформації, захист прав журналістів та засобів масової інформації, сприяння вільному поширенню інформації.

Напрями діяльності:

- Розвиток законодавства: аналіз чинних законів та законопроектів; розробка пропозицій до законодавчих актів; участь експертів Інституту в робочих групах із розробки законопроектів; участь експертів організації в Громадських радах при Комітеті з питань свободи слова та інформації, Національній раді України з питань телебачення та радіомовлення, Державному комітеті з питань телебачення та радіомовлення, Міністерстві юстиції України.
- Пропагування стандартів свободи слова та свободи інформації: підготовка аналітичних статей, публікацій, збірників; участь у конференціях та семінарах; видання щотижневого електронного вісника про розвиток медіа права; поширення актуальної інформації на спеціалізованому веб-сайті з медіа права: www.medialaw.kiev.ua.
- Сприяння виробленню державної політики: розробка пропозицій щодо компетенції органів влади в інформаційній сфері, щодо розподілу повноважень між різними органами влади, щодо концепцій інформаційної політики, концепцій розвитку телерадіопростору та ін.; проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади.
- Якісна правова освіта журналістів та юристів: проведення щорічної Міжнародної літньої школи медіа права для юристів; проведення щорічного дистанційного курсу із медіа права для журналістів; викладання для журналістів у вищих навчальних закладах.

Контакти:

Тел. +380(44) 4960580

www.medialaw.kiev.ua

info@medialaw.kiev.ua

Директор Інституту Медіа Права:

Тарас Шевченко

taras@medialaw.kiev.ua

**Свобода вираження поглядів:
практика Європейського суду щодо України**

Видання Інституту Медіа Права

**Редакція:
Тарас Шевченко,
Анна Балацька**

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 3,72.
Наклад 1000 прим. Зам. № 12-252(25-12)

Приватне підприємство «Видавництво “Фенікс”»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції № 271 від 07.12.2000 р.
03067, м. Київ, вул. Шутова, 13-Б

